

ISSN (Print)2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 2 (131)/2020

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2020
Nur-Sultan, 2020
Нур-Султан, 2020

Бас редакторы: **Нургазина Р.А.**

с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Нечаева Е.Л.**, с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Ахметжанова Л.К.**, т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (халықаралық қатынастар)

Редакция алқасы

- Абжаппарова Б.Ж.** т.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Авдеева О.А. с.ғ.д., доцент, Лойола университеті, Чикаго, АҚШ (саяси ғылымдар)
Азмұханова А.М. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Әбдуалиұлы Б. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Әлібекұлы А. ф.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Әлиева С.К. т.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Барсуков А.М. с.ғ.к., доцент, Сібір басқару институты, ХШЖМҚРА филиалы (саяси ғылымдар)
Бирюков С.В. с.ғ.д., проф., Кемерово мемлекеттік университеті, Кемерово, Ресей (саяси ғылымдар)
Габдулина Б.А. т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Дәркенов К.Г. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Дүйсембекова М.К. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдасбекова А.Н. с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Зимони Иштван проф., Сегед университеті, Сегед, Венгрия (түркітану)
Ибраев Ш. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Ирфан Шахзад PhD, Саяси зерттеулер институты, Исламабад, Пәкістан (халықаралық қатынастар)
Каиржанов А.К. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Кайыркен Т.З. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кожирова С.Б. с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Конқобаев К. ф.ғ.к., проф., Түркі академиясы халықаралық ұйымы, Нұр-Сұлтан (түркітану)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Ланко Д. А. с.ғ.к., доцент, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердам университеті, Амстердам, Нидерланды (халықаралық қатынастар)
Мандана Тишеяр PhD, Алламе Табатабаи университеті, Тегеран, Иран (халықаралық қатынастар)
Невская И.А. ф.ғ.к., проф., Гете атындағы университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (түркітану)
Нұрбаев Ж.Е. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Пунит Гаур PhD, проф., Нью-Дели университеті, Нью-Дели, Индия (аймақтану)
Пауло Ботта PhD, проф., Ла-Плата ұлттық университеті, Ла-Плата, Аргентина (саяси ғылымдар)
Рыстина И.С. PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Сейит Али Авджу PhD, Ыбылдырыма Бөзигит университеті, Анкара, Түркия (аймақтану)
Сомжүрек Б.Ж. т.ғ.к., доцент, Astana International University, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (халықаралық қатынастар)
Тәштемханова Р.М. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Шаймердинова Н.Г. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 402 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: А.М.Сәрсенбекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы.

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген. 25.05.18 ж. № 17125-Ж -тіркеу куәлігі

Баспаға 11.06.2020 ж. қол қойылды

Ашық қолданудағы электрондық нұсқа: <http://bulpolit.enu.kz>

Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 20 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-432)

Editor-in-Chief: **Roza Nurtazina**
Doctor of Political Sciences, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Yelena Nechayeva**, Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Deputy Editor-in-Chief: **Leila Akhmetzhanova**, Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)

Editorial board

- Bekzhan Abdualiuly** Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Bibikhadisha Abzhapparova Doctor of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Aiman Azmukhanova Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Akzhigit Alibekuly Can. of Philology, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Saule Aliyeva Can. of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Ol'ga Avdeeva Doctor of Political Sci., Assoc.Prof., Loyola University, Chicago, USA (political science)
Aleksandr Barsukov Can. of Political Sci., Assoc.Prof., Siberian Institute of Management, Branch of RANEP, Russia (political science)
Sergey Biryukov Doctor of Political Sci., Prof., Kemerovo State University, Kemerovo, Russia (political science)
Bagysh Gabdulina Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Kurmangali Darkenov Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Maira Dyussebekova Can. of Political Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Shakir Ibrayev Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Irfan Shahzad PhD, Institute for Political Studies, Islamabad, Pakistan (international relations)
Abai Kairzhanov Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Tursynkhan Kaiyrken Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Kadyraly Konkobayev Can. of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Svetlana Kozhirova Doctor of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Danagul Kopezhanova PhD, Assoc. Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Dmitrij Lanko Can. of Political Sci., Assoc.Prof., St Peterburg Universiy, Saint Petersburg, Russia (political science)
Laszlo Maracz PhD, Prof. Amsterdam University, Amsterdam, Netherlands (international relations)
Mandana Tisheyar PhD, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (international relations)
Irina Nevskaya PhD, Goethe University, Germany, Frankfurt am Main (turkology)
Zhaslan Nurbayev Can. of Historical Sci., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Aigerim Ospanova PhD, Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Punit Gaur PhD, Prof. University of New Delhi, New Delhi, India (regional studies)
Paulo Botta PhD, Prof., National University of La Plata, La Plata, Argentina (political science)
Indira Rystina PhD, L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Seyit Ali Avcu PhD, Yildirim Beyazit University, Ankara Turkey (regional studies)
Baubek Somzhurek Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., Astana International University, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Raihan Tashtemkhanova Doctor of Historical Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Nurila Shaymerdinova Doctor of Philology, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Akbota Zholdasbekova Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (international relations)
Alua Zholdybalina PhD, Assoc.Prof., Kazakhstan Institute for Strategic Studies, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Zimonyi Istvan Prof., University of Szeged, Szeged, Hungary (turkology)

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 402, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008.

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-432). E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz>

Responsible secretary, computer layout: Akmaral Sarsenbekova

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 17125-Ж from 25.05.2018

Signed in print 11.06.2020. Available at: <http://bulpolit.enu.kz>

Periodicity: 4 times a year. Circulation: 20 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор: **Нуртазина Р.А.**
д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Зам. главного редактора: **Нечаева Е.Л.**, к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
(полит. науки)
Зам. главного редактора: **Ахметжанова Л.К.**, к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан,
Казахстан (международные отношения)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Абжаппарова Б.Ж. д.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Авдеева О. А. д.полит.н., доцент, университет Лойола, Чикаго, США (полит.науки)
Азмуханова А.М. к.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международные отношения)
Алибекулы А. к.ф.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Алиева С.К. к.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ.отношения)
Барсуков А. М. к.полит.н., доцент, Сибирский институт управления – филиал РАНХиГС, Новосибирск, Россия (политические науки)
Бирюков С.В. д.полит.н., проф., Кемеровский государственный университет, Кемерово, Россия (полит. науки)
Габдулина Б.А. к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Даркенов К.Г. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Дюсембекова М.К. к.полит.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдыбалина А.С. PhD, доцент, Казахстанский институт стратегических исследований, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдасбекова А.Н. к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Зимони Иштван проф., Сегедский университет, Сегед, Венгрия (тюркология)
Ибраев Ш. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Ирфан Шахзад PhD, Институт политических исследований, Исламабад, Пакистан (международ. отношения)
Каиржанов А.К. д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Кайыркен Т.З. д.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кожирова С.Б. д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Конкобаев К. к.ф.н., проф., Международная Тюркская академия, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Копежанова Д.Е. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Ланко Д. А. к.полит.н., доцент, Санкт-Петербургский гос.университет, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)
Ласлу Марац PhD, проф., Амстердамский университет, Амстердам, Нидерланды (международ. отношения)
Мандана Тишеяр PhD, Университет Алламе Табатабаи, Тегеран, Иран (международ. отношения)
Невская И.А. PhD, Гете Университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (тюркология)
Нурбаев Ж.Е. к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Оспанова А.Н. PhD, доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Пунит Гаур PhD, проф., университет Нью-Дели, Нью-Дели, Индия (регионоведение)
Пауло Ботта PhD, проф., национальный университет Ла-Платы, Ла-Плата, Аргентина (полит.науки)
Рыстина И.С. PhD, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Сейит Али Авджу PhD, университет Йылдырыма Беязита, Турция (регионоведение)
Сомжурек Б.Ж. к.ист.н., доцент, Astana International University, Нур-Султан, Казахстан (международ. отношения)
Таштемханова Р.М. д.ист.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Шаймердинова Н.Г. д.ф.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 402

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: А.М.Сарсенбекова

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.

Серия:ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан

Регистрационное свидетельство № 17125-Ж от 25.05.18 г.

Подписано в печать: 11.06.2020 г.

Электронная версия в открытом доступе: <http://bulpolit.enu.kz>

Периодичность: 4 раза в год. Тираж: 20 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ

<i>Абильдин С.М., Дюсембекова М.К.</i> Еуразиялық кеңістіктегі интеграция факторлары	12
<i>Алькеев А.К., Жолдасбекова А.Н.</i> Орталық Азиядағы ядролық қауіпсіздік және Корей түбегінің «ядролық қарусыздануы» жөніндегі Қазақстан Республикасының саясаты.....	21
<i>Арын Е.М., Арин Р.С.</i> Қазақстан жастары әлеуметтенуінің қоғамдық-саяси факторлары.....	38
<i>Айтжанова Д.А.</i> Ұлыбританияның діни экстремизмге қарсы іс-қимылы	45
<i>Әбдіразақ А. Ә., Қайыркен Т.З.</i> ХІХ ғасырдың екінші жартысындағы Ресей империясы мен Қытайдың мемлекетаралық қарым-қатынастары.....	56
<i>Байсултанова К.Ч., Бақтыбекова Б.Б.</i> Қазіргі халықаралық қатынастардағы қоғамдық дипломатия аясындағы цифрлық дипломатия мәселері бойынша.....	63
<i>Ганиев Б.С.</i> Өзбекстандағы қоғам дамуының жаңа кезеңі жағдайында кәсіпкерлік мәдениетті қалыптастыру.....	73
<i>Габдулина Б.А., Уали Б.</i> Заманауи ақпараттық кеңістікте саяси лидер имиджін нығайту технологиялары: саяси психология	81
<i>Касенова Б.Б.</i> Немісдиаспорасының Қазақстан-Германия қатынастарын нығайтудағы рөлі	89
<i>Өнжұл В.</i> 6-36 айлық балаларда семантикалық ойлаудың дамуы	101

CONTENTS

<i>Abildin S.M., Dyussebekova M.K.</i> Factors of integration in the Eurasian space.....	12
<i>Alkeev A.K., Zholdasbekova A.N.</i> Nuclear Security in Central Asia and the Policy of the Republic of Kazakhstan on “the Denuclearization” of the Korean Peninsula.....	21
<i>Aryn Ye. M., Aryn R. S.</i> Socio-political factors of socialization of youth of Kazakhstan.....	38
<i>Aitzhanova D.A.</i> Countering religious extremism in UK.....	45
<i>Abdirazak A., Kayirken T.Z.</i> Interstate relations between the Russian Empire and China in the second half of the 19th century.....	56
<i>Baissantanova K.Ch., Baktybekova B. B.</i> On the issue of digital diplomacy in the context of public diplomacy in modern international relations.....	63
<i>Ganiev B.S.</i> Formation of entrepreneurial culture in the conditions of a new stage in the development of society in Uzbekistan.....	73
<i>Gabdulina B.A., Uali B.</i> Technologies for strengthening the image of a political leader in the modern information space: political psychology.....	81
<i>Kassenova B.B.</i> The role of the German diaspora in strengthening Kazakh-German relations.....	89
<i>Oncul V.</i> Development Of Semantical thoughts in 6-36 Month Children.....	101

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Абильдин С.М., Дюсембекова М.К.</i> Факторы интеграции на евразийском пространстве.....	12
<i>Алькеев А.К., Жолдасбекова А.Н.</i> Ядерная безопасность в Центральной Азии и политика Республики Казахстан по вопросу денуклеаризации Корейского полуострова.....	21
<i>Арын Е.М., Арин Р.С.</i> Общественно-политические факторы социализации молодежи Казахстана.....	38
<i>Айтжанова Д.А.</i> Противодействие религиозному экстремизму в Великобритании.....	45
<i>Абдразак А.А., Кайыркен Т.З.</i> Межгосударственные отношения Российской империи и Китая во второй половине XIX века.....	56
<i>Байсултанова К.Ч., Бактыбекова Б.Б.</i> К вопросу цифровой дипломатии в контексте публичной дипломатии в современных международных отношениях.....	63
<i>Ганиев Б.С.</i> Формирование культуры предпринимательства в условиях нового этапа развития общества в Узбекистане.....	73
<i>Габдулина Б.А., Уали Б.</i> Технологии укрепления имиджа политического лидера в современном информационном пространстве: политическая психология.....	81
<i>Касенова Б.Б.</i> Роль немецкой диаспоры в укреплении казахстано-германских отношений	89
<i>Онджул В.</i> Развитие семантического мышления у детей 6-36 месяцев.....	101

ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПЕРЕЗАГРУЗКА ГОСУДАРСТВ В ПЕРИОД COVID-19

В этом номере журнала, работая в дистанционном режиме, мы постарались провести дискурс небольшого анализа уроков пандемии с точки зрения политической науки. Конечно, о проведении полного политологического анализа с инструментариями научного исследования говорить рано. В данной ситуации ни один профессиональный политолог, международник, антрополог, экономист и социолог не будет делать конкретные прогнозы о процессе COVID-19.

Немного из истории эпидемии. 2020 год принес человечеству серьезные испытания, обусловленные распространением инфекции COVID-19, влияющей на дыхательную систему и поражающей общее физическое состояние человека вплоть до летального исхода. Передача нового вируса от человека к человеку осуществляется воздушно-капельным путем в результате кашля или чихания, а также контактным путем через прикосновения.

В январе 2020 года случаи заболевания коронавирусной инфекцией были отмечены в Австралии, Германии, Индии, Италии, США, России, Японии. Первоначально источниками заражения стали граждане КНР, прибывшие по разным причинам в другие государства, а также граждане разных стран, вернувшиеся на родину из Китая, либо следующие транзитом через него. Процесс распространения инфекции приобрел планетарный характер. В связи с этим 30 января 2020 года Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ) объявила международную чрезвычайную ситуацию (пандемию) в области общественного здравоохранения из-за глобальной вспышки COVID-19 и призвала страны мира принять меры по раннему распознаванию вируса, включая изоляцию больных и отслеживание их контактов.

В Казахстане в целях недопущения распространения инфекции COVID-19 Президентом РК Касым-Жомарт Токаевым 15 марта 2020 г. был издан Указ «О введении чрезвычайного положения в Республике Казахстан».

Условия пандемии внесли свои коррективы в политико-экономический ландшафт государств. Эпидемия усугубила существующие угрозы национальной безопасности государств: ухудшение здоровья населения, рост национализма, отклонение от демократии, кризис мировой экономики, обострение комплексной конкуренции крупных держав, безработицы и бедности, проблемы продовольственной безопасности.

В мировом информационном поле картина о ситуации пандемии стала своеобразным катализатором для изменения экономической составляющей государств. Мировые политико-экономические тенденции получают импульс перезагрузки к новой модернизации, изменились отношения между обществом и государством. Однако характер и содержание международной политики остаются на повестке дня. Например, обострение конкуренции США и Китая, по-прежнему ряд стран находится под санкциями со стороны США, Великобритании, Евросоюза.

Последствия карантинного периода поставили вопрос: в форс-мажорных условиях эпидемии больше проявляется демократия или авторитаризм? Отметим, что массовая готовность общества принять «чрезвычайное положение» как норму вызывает дискуссию среди политологов, международников, регионоведов об эффективности моделей демократии и авторитаризма. Совершенствование инновационных технологий постепенно делает данные модели не отличимыми. В данной ситуации плюралистическая модель власти, с точки зрения прав личности в сфере национальной безопасности, показывает

свои слабые стороны, по сравнению с централизованно-авторитарной, ведь персональными данными граждан в ней могут распоряжаться не только государство, но и корпорации частного сектора.

Мы наблюдаем, что самые либеральные по духу развитые страны принимают жесткие меры авторитаризма, а некоторые государства передают ответственность более низким уровням власти. Конечно, здесь главным элементом является не общественно-политическое устройство, а гибкое и эффективное принятие решений властными структурами.

В процессе противодействия пандемии государствами были приняты следующие меры: введение комендантского часа с целью усиления карантина среди населения, отмена всех праздников, дистанционная коммуникация во всех сферах, введение временного запрета на экспорт медицинских средств и определенных продуктов питания, закрытие границ и самоизоляция граждан, а также другие мероприятия для поддержания социальной сферы общества.

Человечество столкнулось с большой глобальной угрозой, последствия которой непредсказуемы ни по одному аспекту: от политико-экономического до биологического. Демократические формы общественно-политического устройства в мировой практике еще не приспособлены к подобным ситуациям пандемии. Результаты демонстрируют только авторитарные модели государств, способные на надзорное управление обществом, решительные действия и быструю мобилизацию. Сравним, к примеру, Китай и Италию, где картина проявилась не в форме правления, а в эффективности государственных институтов, способных оперативно принимать решения. Идеально демократическая Норвегия быстро ввела в действие жёсткий пакет мер.

В аналитическом докладе «Казахстанская стратегия борьбы с COVID-19: хронология, меры, результаты» отмечено, что, по данным Worldometer, на 11 мая 2020 года в 212 странах и 2 международных транспортных объектах подтверждено 4181218 случаев заражения, 283 876 летальных исходов и выздоровление 1 493 490 человек.

Уровень распространения COVID-19 в отдельных странах мира

№	Страна	Количество зараженных	Количество умерших	Количество выздоровевших
1	США	1 367 638	80 787	256 336
2	Испания	264 663	26 621	176 439
3	Великобритания	219 183	31 855	Нет данных
4	Италия	219 070	30 560	105 186
5	Россия	209 688	1 915	34 306
6	Франция	176 970	26 380	56 217
7	Германия	171 879	7 569	145 600
8	Бразилия	162 699	11 123	64 957
9	Турция	138 657	3 786	92 691
10	Иран	107 603	6 640	86 143
11	Китай	82 918	4 633	78 144
	Всего по миру:	4 181 218	283 876	1 493 490

Источник: по данным Worldometer (May 11, 2020, 05:33 GMT)

Пандемия COVID-19 стала серьезным вызовом для всего мирового сообщества, последствия которого могут иметь долгосрочный эффект для дальнейшего национального и мирового развития. Ситуация усугубляется отсутствием эффективных лекарств и универсальных методов лечения данной болезни, государства стали пересматривать

стратегии политических и дипломатических взаимоотношений.

В результате борьбы с эпидемией на первом плане можно наблюдать закладку фундамента будущего международного взаимодействия, этому послужило оказание разными странами медицинской, финансовой и гуманитарной помощи, сотрудничество специалистов в области медицины с целью создания вакцины и лекарств от инфекции.

В то же время при пандемии не изменилась общая картина взаимного недоверия ряда геополитических акторов, не прекратились военно-политические конфликты в «горячих точках» планеты.

Для многих государств серьезными испытаниями могут быть следующие факторы: снижение уровня экономической активности, рост безработицы и сокращение доходов определенной части населения, психологический дискомфорт, которые могут способствовать росту протестных настроений и проявлений социально-политической напряженности в пост пандемийный период.

В этих условиях государствам в рамках внутренней политики придется проводить баланс между мерами по стабилизации социально-экономической ситуации и оказанию помощи социально уязвимым слоям населения, вести контроль нелегальной миграции, решать вопросы среднего и малого бизнеса, трудового обеспечения и социальной защиты в пользу своих граждан и обеспечивать продовольственную и национальную безопасность. Свои экономические потери будут нести и государства, привлекающие квалифицированную и неквалифицированную рабочую силу из других стран.

Общим мировым трендом государств также стали увеличение роли и влияния государства в различных сферах, включая здравоохранение, социальное обеспечение, отдельные секторы экономики и обеспечение право порядка. В странах с сильным уровнем управления государство получает дополнительные возможности контроля над обществом. Страны с нелиберальной системой экономики и взаимоотношений государства и общества проходят серьезную проверку на прочность. К тому же вероятное стремление государства сохранить свои позиции, приобретенные в период пандемии, может встретить сопротивление со стороны общества и его институтов в пост пандемийный период.

Республика Казахстан, как и все государства, извлекает уроки из глобальной пандемии COVID-19, которая показала все проблемы, ранее считавшиеся несерьезными. Какой урок может извлечь Казахстан из глобальной пандемии вируса? Как эксперты оценивают подход Казахстана к борьбе с эпидемией коронавируса? Больше плюсов или минусов? На фоне многих мировых держав наша страна предприняла более решительные шаги, и это дало свои результаты.

Период чрезвычайного положения, объявленного и затем продленного Президентом Касым-Жомартом Токаевым, стало своего рода уроком на прочность для национальной экономики, социально-политической системы и простых человеческих отношений граждан многонационального Казахстана. Полагаем, что наше государство оказалось способным организовать сопротивление инфекционной агрессии, мобилизовать все политические институты и вовремя оказать социальную поддержку гражданам.

В период чрезвычайного положения выявились системные недостатки в виде формального исполнения ряда важных президентских поручений. Например, при закрытии таких больших мегаполисов, как Нур-Султан, Алматы и Шымкент, выявились изъяны в реализации Дорожных карт занятости и поддержки бизнеса в Акмолинской, Алматинской и Туркестанской областях. Десятки тысяч людей, живущих вблизи мегаполисов, остались без работы и заработков. Остро ощущались данные проблемы формального отношения местных исполнительных органов в реализации задачи создания новых рабочих мест в сельских районах регионов.

Программа «Цифровой Казахстан» не выдержала перехода к массовому онлайн

дистанционному обучению школьников и студентов. В условиях пандемии госорганы оказались не в состоянии гибко решать вопросы социального обеспечения нуждающихся граждан.

Ситуация карантинного стресса поставила новые вопросы к национальным системам образования и здравоохранения, обозначив важность их системного реформирования. Угроза эпидемии полностью не преодолена, опасность вируса всё ещё существует. Нам еще предстоит в полной мере извлечь уроки из пандемии -действий государства, его исполнительных органов, общественных институтов и персонально каждого гражданина. Сегодня в материалах СМИ и социальных сетях вырисовываются эскизы будущих исследований, направления научного осмысления предстоящих больших перемен в гражданском обществе и государствах. Возможно, острые впечатления периода пандемии во всем мире, плюсы и минусы COVID-19 станут предметом фундаментальных работ для научного сообщества, в особенности для молодых исследователей.

Полагаю, что перед политическим научным сообществом открывается бескрайнее поле возможностей исследования. Копившиеся на протяжении десятилетий изменения и дисбалансы переходят в другое качество, вирус стал катализатором изменения мирового порядка. Будущие сценарии неизвестны, а нынешние ситуации останутся в истории. Социально-политические и экономические последствия – не эпидемии, а совокупности процессов – предстоит выяснять молодым исследователям.

**С уважением, главный редактор,
доктор политических наук,
профессор ЕНУ им.Л.Н.Гумилева
Нуртазина Р.А.**

FTAMP 11.07.75

С.М. Абильдин,¹ М.К. Дюсембекова²

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(sayatabildin@mail.ru¹, maira.enu@mail.ru²)

Еуразиялық кеңістіктегі интеграция факторлары

Аңдатпа. Мақалада интеграциялық процесс, ең алдымен, әлеуметтік-экономикалық салада өзара тәуелділік пен өзара толықтырудың жоғары деңгейін, тығыз мемлекетаралық және аймақшilik қатынастардың қажеттілігін сезінуді талап етеді деп қарастырылады. Еуразиялық аймақтағы интеграцияның бұл көрсеткіші соңғы онжылдықтар бойы бірнеше рет өзгеріп, алға ұмтылу кезеңдерімен, интеграциялық бастамалардан ауытқумен сипатталады. Тәуелсіз дамудың алғашқы он жылы ішінде әрбір жаңа тәуелсіз мемлекеттің саясатында нақты интеграциялық бағыттылығымен, тіпті, интеграциялық одақтарды қалыптастыруға тікелей қатысуға дейінгі ынтымақтастық деңгейіне ұмтылу атап өтілді. Бұдан басқа, пайда болған мемлекетаралық қайшылықтар аясында елдер ағымдағы жағдайды және ұлттық мүдделерді ескере отырып, өзара іс – қимыл нұсқаларын тұжырымдай отырып, олардың әлеуметтік-саяси жүйелерінің өзгеруінен және нарықтық қатынастарға көшуден туындаған ортақ проблемаларды еңсеру болып табылады.

Түйін сөздер: интеграция, еуразиялық кеңістік, интеграциялық комитет, парламентаралық ассамблея, мемлекетаралық кеңес.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-12-20>

Кіріспе. Еуразиялық аймақтың теңдесі жоқ геосаяси жағдайы ол үшін интеграциялық процестердің ерекше маңыздылығын тарихи түрде айқындап берді. Айта кету керек, бұл тарауда «еуразиялық кеңістік» термині «посткеңестік кеңістік» терминінің синонимі ретінде қарастырылады, зерттеу материалы КСРО ыдырауынан бастап және осы жүзжылдықтың бірінші онжылдығын қоса алғанда, жаңа тәуелсіз мемлекеттердің даму кезеңін хронологиялы түрде қамтитын болады. Осы кезеңде Еуразиялық кеңістіктегі жаңа тәуелсіз мемлекеттердің көпшілігі тұрақсыздық, қалыптасқан байланыстардың, өңірлік қатығыстардың бұзылу кезеңдерін бастан кешуде, бірақ сол немесе өзге дәрежеде және ұйымдық нысанда өңірлік интеграцияға қатысады. Қазақстан жетекші рөл атқаратын ТМД, ЕурАзЭҚ, ШЫҰ, ОАО, ҰҚШҰ шеңберінде болып жатқан интеграциялық үдерістер интеграцияның Еуразиялық моделін апробациялау нысаны болып табылады. Посткеңестік кеңістікте «интеграциялық алаңның» даму динамикасы мен факторларын кешенді зерттеу қажеттілігі осы процестерді талдау міндетімен байланысты.

Посткеңестік кеңістіктегі интеграциялық үдерістердің даму факторлары біздің ойымызша, орталықтандыру және ортадан тепкіш, яғни интеграциялаушы және дезинтеграциялаушы факторлардың эволюциясымен анықталған.

2003 жылдың желтоқсанында ұйымға БҰҰ Бас Ассамблеясында бақылаушы мәртебесі берілді. Бұл Халықаралық экономикалық ұйым мүше елдердің ортақ нарығын қалыптастыру мақсатында құрылды: Белоруссия, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей және Тәжікстан. 2006 жылы ЕурАзЭҚ-қа қосылған Өзбекстан 2008 жылы ұйымға мүшелігін тоқтатып, іс жүзінде тоқтатты. Бақылаушылар Армения, Молдавия және Украина болды.

РФ Президенті В. Путин атап өткендей, Еуразиялық экономикалық қоғамдастықты құру кезінде интеграцияны азаматтар мен бизнес үшін түсінікті, тартымды, ағымдағы саяси және кез келген басқа конъюнктураның құлдырауына байланысты емес тұрақты және ұзақ мерзімді жобаға айналдыру туралы сөз қозғалды [1].

ЕурАзЭҚ-тың ТМД-дан негізгі ерекшелігі билікті үлкен үйлестіру болып табылады. ЕурАзЭҚ шеңберіндегі елдердің мемлекетаралық өзара іс-қимылы Мемлекетаралық Кеңес, Интеграциялық Комитет, Парламентаралық Ассамблея, Қоғамдастық Соты, Кеден одағының комиссиясы арқылы жүзеге асырылады. Бұдан басқа, ЕурАзЭҚ-та мемлекетаралық кеңестің шешімі бойынша қоғамдастықтан шығаруға дейін міндеттемелерді бұзғаны үшін неғұрлым қатаң санкциялар жүйесі құрылған.

Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтың жоғары органы - мемлекетаралық кеңес, оның құрамына қоғамдастық мемлекеттері мен үкіметтерінің басшылары кірген, неғұрлым нақты құқықшығармашылық құзыреттілік берілген. Негізгі атқарушы орган - Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтың тұрақты жұмыс істейтін органы Интеграциялық комитет. Оның құрамына ЕурАзЭҚ мемлекеттері үкімет басшыларының орынбасарлары кірді. Интеграциялық Комитеттің негізгі міндеттері - ЕурАзЭҚ органдарының өзара іс-қимылын қамтамасыз ету. Интеграциялық Комитетте шешімдер үштен екі көпшілік дауыспен қабылданды. Интеграциялық Комитетте шешімдер қабылдау кезінде дауыс саны әрбір елдің қоғамдастық бюджетіне жарнасына сәйкес келді: Ресей — 40 дауыс; Белоруссия — 15 дауыс; Қазақстан — 15 дауыс; Қырғызстан – 7,5 дауыс; Тәжікстан — 7,5 дауыс. Шешім консенсус негізінде қабылданды.

- Ұлттық заңнаманы үйлестіру және оны ЕурАзЭҚ шеңберінде жасалған шарттарға сәйкес келтіру мәселелерін қараған Парламентаралық ассамблея парламенттік ынтымақтастық органы болып табылады.

Кеден одағы шеңберінде қол қойылған «бестіктер» және интеграцияның мақсаттары мен міндеттерін анықтаған құжаттардың жалпы бір кемшілігі - оларды іске асырудың ұйымдық-құқықтық тетігінің әлсіздігі болды. Еуразиялық экономикалық қоғамдастықты құру туралы қол қойылған шарт осы кемшілікті еңсеруге тиіс.

Алайда, қоғамдастық бірқатар сәттерге, оның ішінде, оған қатысушылар арасындағы жиі келіспеушіліктер, құқықтық нормаларды, ЕурАзЭҚ өзі қабылдаған шешімдерге қатысты елемеу салдарынан экономикалық ынтымақтастықтың тиімділігіне қол жеткізілмеді. Іс жүзінде интеграцияны азаматтар мен бизнес үшін түсінікті, тартымды, ағымдағы саяси және кез келген басқа конъюнктураның құлдырауына байланысты емес, тұрақты және ұзақ мерзімді жобаға айналдыру туралы сөз болды. 2000 жылы ЕурАзЭҚ құру кезінде дәл осындай міндет қойылды. Сайып келгенде, тығыз, өзара тиімді ынтымақтастықтың логикасы, стратегиялық ұлттық мүдделердің ортақтығын түсіну терең интеграцияға дайындалған мемлекеттер - Ресей, Беларусь және Қазақстан құрамында Кеден одағын құруға алып келді.

2006 жылғы 16 тамызда ЕурАзЭҚ-қа мүше мемлекеттер басшыларының кездесуінде ЕурАзЭҚ шеңберінде үш мемлекет — Белоруссия, Қазақстан және Ресей Кеден одағын (КО) қалыптастыру туралы шешім қабылданды. 1995 жылы құрылған Кеден одағы негізінде ЕурАзЭҚ-тың өзі пайда болғанын еске түсіруге болады.

2006 жылы Еуразиялық даму банкі (ЕАДБ) және ЕурАзЭҚ Дағдарысқа қарсы қорын құру жеке атап өтпейтін маңызды кезең болып табылады.

Көп деңгейлі және әртүрлі жылдамдықты интеграция модельдерінің қисынды жалғасы мемлекеттердің жетекші тобының құрамында интеграциялық процестің локомотивін қалыптастыруды көздейтін «қатты ядро» тұжырымдамасы болып табылады. «Қатты ядро» кез келген мүше мемлекеттің қосылуы үшін ашық болып табылады. Бұл схема екі деңгейді көздейді. Бірінші, ең тар, көшбасшы елдерді біріктіреді. Екіншісі, интеграциялық топқа қосылғысы келетін мемлекеттерді қамтиды. Осыған орай, «қатты ядроға» кіретін елдер интеграциялық үдерісті бағыттады және қатысушы елдердің өзара іс-қимыл саясатын қалыптастырады.

Осылайша, еуразиялық кеңістіктегі интеграция динамикадағы процесс ретінде қаралғаны туралы айта келе, ол қатысушылардың саны көп және саны аз формалды,

бірақ айтарлықтай мазмұнды және міндеттейтін бірлестіктерден қозғалыс логикасы бойынша дамып келе жатқанын атап өткен орынды. 2015 жылы ЕАЭО құру Еуразиялық аймақ елдерінің экономикаларын нақты біріктіру процесін айтарлықтай жеделдетті. Айта кету керек, еуразиялық интеграция идеяларын алғаш рет Қазақстанның Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаев ұсынған болатын. Ол «қатты интеграциялық ядро»идеясының негізгі авторы болып саналады. Жоба авторының ойынша, ТМД шеңберінде «қатты ядросы» бар жаңа интеграциялық бірлестікті құру пайдасына басты дәлелдер:

- өңірде тұрақтылық пен қауіпсіздік белдеуін құру;
- саяси эволюцияның болжамдық деңгейін арттыру;
- посткеңестік кеңістіктің бақылануы;
- ықтимал қақтығыстардың алдын алу және реттеу;
- ТМД құрамында барлық мемлекеттерді сақтауға ұмтылудан бас тарту. [1]

Сондықтан 2000 жылдың 10 қазанында Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей және Тәжікстан мемлекеттерінің басшылары Еуразиялық экономикалық қоғамдастық құру туралы мәлімдеме жасады.

Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтың басты ерекшелігі: ол өз алдына интеграцияны кезең-кезеңмен тереңдету және әрбір кезеңді толық жүзеге асыру міндетін қойды. Мысалы, 2006 жылы Еуразиялық экономикалық қоғамдастық шеңберінде интеграцияның бірінші кезеңі – еркін сауда аймағының жұмысы толық көлемде іске асырылды. Интеграцияның осы кезеңін іске асыру ЕурАзЭҚ-қа 2008 жылға қарай экономикалық дамудың негізгі параметрлері бойынша әлемнің жетекші халықаралық бірлестіктеріне жақындауға мүмкіндік берді. Ынтымақтастықтың бұл үлгісі қатысушы елдердің интеграция кезеңдері арасындағы қашықтықты барынша азайтуға ұмтылысын көрсетеді. Келесі кезең көпжақты және екіжақты тәсілдер негізінде Кедендік Одақ құруды көздеді. Тағы бір ерекшелігі: қосылуға тілек білдірген елдер үшін мұндай елдер ЕурАзЭҚ-тың нормативтік базасына бейімделуі үшін преференциялар туралы келісімдерге қол қою жолымен кезең-кезеңмен өтуді іске асыру.

ЕурАзЭҚ шеңберіндегі интеграция факторлары:

- сауда-экономикалық қатынастарды ұлғайту.
- инвестициялық белсенділік,
- еңбек көші-қонының өсуі.

Іс жүзінде, әңгіме интеграцияны тереңдету және енді Еуразиялық экономикалық қоғамдастық шеңберінде «жаңа, неғұрлым тар және неғұрлым қатты «ядро»күру жөніндегі одан арғы эволюция туралы болып отыр. Осылайша, ТМД шеңберінде интеграциялық бірлестіктердің құрылымдық «матрешка» қалыптасуда (ТМД - ЕурАзЭҚ-Кедендік одақ).

Сонымен қатар, ядродан (Беларусь, Қазақстан және Ресей) және перифериядан (Қырғызстан және Тәжікстан) тұратын Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтарды құру мен жұмыс істеуінің сөзсіз артықшылықтарына қарамастан, онда «қатты ядроның»мәндік және құрылымдық ерекшелігімен байланысты гуманитарлық, әлеуметтік-экономикалық, сондай-ақ, саяси аспектілерге қатысты көптеген кемшіліктері бар.

Біріншіден, экономикалық және саяси саланың әртүрлі даму деңгейіне, сондай-ақ «ядро» және «периферия» мемлекеттерінің экономика мен саясаттың барлық салаларын терең өзара үйлестіруге әзірлігі жағдайына байланысты, Еуразиялық экономикалық қоғамдастық қызметінің нақты тәжірибесінде сапалы интеграциялық бірлестікті қалыптастыру мәселелерін іске асыруда көптеген қиындықтар байқалуда.

Екіншіден, ЕурАзЭҚ-қа мүше мемлекеттердің көшбасшылары арасындағы саяси жағдай мен қарым-қатынастар да әрдайым бір мағыналы және жылы емес. Бұл ретте, таза саяси уәждерден басқа (әзірше уағдаластыққа қол жеткізілетін), энергия ресурстарын жеткізу шарттарына (ең алдымен, ЕурАзЭҚ - та бақылаушы болып табылатын Беларусь пен Украина), сондай-ақ, экономикалық көмек көрсетуге (несиелер) (Қырғызстан мен

Тәжікстан) байланысты экономикалық сипаттағы көптеген проблемалар бар.

Егер Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтың «өзегін» күшейту туралы айтатын болсақ, экономикалық тұрғыдан да, әскери-саяси тұрғыдан да, сондай-ақ менталитет пен халықтар мәдениетінің тарихи жақындығын ескере отырып, Украинаның ЕурАзЭЖ құрамына қосылуы мүмкін. Бұл жаңартылған қоғамдастықтың сандық және сапалық көрсеткіштерін жақсартудың қуатты серпін берер еді. Алайда, Украинаның саяси бағыты басқа халықаралық бірлестік - Еуропалық Одақ жағына бағытталған.

ЕурАзЭЖ-қа қатысушы елдер ішкі аймақтық сауданың, инвестициялардың және өндірістік кооперацияның қолайлы өсуіне қол жеткізе алмады. Сонымен қатар, бұл тиімді Еуразиялық аймақтың пайда болу алғышарттарын қамтамасыз етуге тиіс экономикалық байланыстардың осындай қуатын қалыптастыру болып табылады.

Мемлекеттің экономикалық өсу үшін жаңа ресурстарды іздеуге мәжбүрлеген 2008-2009 ж.ж. әлемдік қаржы дағдарысы кезеңінде интеграциялық процестер күшейтуге жаңа серпін алды. Атап айтқанда, 2009 жылдың желтоқсанында Қазақстанда Кеден одағына мүше мемлекеттердің басшылары Белоруссия, Қазақстан және Ресейдің Бірыңғай экономикалық кеңістігін қалыптастыру жөніндегі іс-қимыл жоспарын бекіту туралы шешім қабылдайды. КО «үштік» 2012 жылдың қаңтарынан бастап БЭЖ құру туралы келісті. Бірыңғай экономикалық кеңістікті құру туралы осы шешімді жүзеге асыру тым баяу, көптеген кедергілерді еңсеріп, жүріп жатыр, бірақ басты міндеттерді шеше алмады: БЭЖ форматында кедендік және салық саясатын біріздендіру. КО мен БЭЖ-тің «үштігін» құрудың нәтижесі ЕурАзЭЖ өз тарихының соңғы бес жылында сақталып отырған институционалдық құрылымдардың күшімен одан әрі ықпалдасу бойынша көптеген құқықтық актілер мен ұсыныстарды шығарады, бірақ бұл шешімдердің практикалық нәтижелері жоқ және жалпы, одақтың саясатқа нақты әсері жоқ. 2011 жылдың қараша айында «үштік» Еуразиялық экономикалық интеграция туралы Декларацияға қол қойды, онда 2012 жылдың 1 қаңтарынан бастап 2015 жылға қарай Еуразиялық экономикалық одақ құру мақсатында Бірыңғай экономикалық кеңістікке көшу жүзеге асырылатыны айтылған. ЕАЭО құру туралы шартқа 2014 жылғы мамырда Астанада қол қойылды (2015 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енді). Шетелдік сарапшылардың бағалауынша, ЕАЭО мақсаттары өте өршіл және көп жағдайда Еуроодақтың да көздегендерімен салыстыруға болады [2].

Осы шартқа қол қойған елдер Еуразиялық экономикалық одақтың іске қосылуымен еуразиялық кеңістіктегі интеграцияны тереңдетуге бағытталған. Бұл игерілген кезеңдермен (ЕурАзЭЖ форматындағы еркін сауда аймағы және «үштік» форматындағы Кеден одағының одан кейінгі кезеңі) салыстырғанда интеграцияның неғұрлым жоғары деңгейін (тауарлардың, қызметтердің, капиталдың және еңбек ресурстарының еркін қозғалысы бар жалпы нарық - «төрт еркіндік» және бірыңғай экономикалық саясат жүргізумен экономикалық одақ) білдіреді.

Өңірлік интеграциялық құрылым – Еуразиялық экономикалық одақтың жұмыс істей бастауына байланысты Ресей, Беларусь, Қазақстан, Тәжікстан және Қырғызстан Президенттері 2014 жылғы 10 қазанда Минскіде ЕурАзЭЖ – ты жою туралы шартқа қол қойды.

Осылайша, ТМД, ЕурАзЭЖ, одақтық мемлекет, Орталық Азия ынтымақтастығы шеңберіндегі ынтымақтастықтың жинақталған тәжірибесі және экономикадағы, саясаттағы, ғылым мен мәдениеттегі тығыз интеграциялық байланыстар интеграцияның осы сатысына теңдесі жоқ қысқа мерзімде – онжылдықтан сәл артық көшуге мүмкіндік берді. ЕурАзЭЖ шеңберінде жасалған келісімдер мен басқа да құжаттардың басым бөлігін іске асыруды жалғастыру жоспарланып отыр.

Қытайдың әлемдік күш орталықтарының бірінің шектес аумағында болуы, оның диалогқа және стратегиялық әріптестікке ұмтылуы, ынтымақтастықтың қытайлық әлеуетін тарта отырып, қосымша серпін алатын жаңа Тәуелсіз Мемлекеттер экономикасын жаңғырту

мүмкіндігі 2001 жылы Шанхай Ынтымақтастық Ұйымын (ШЫҰ) құруға негіз болды. ТМД шегінен шығатын интеграциялық құрылымның мүшелері Ресей, Қытай, Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан болды. ТМД елдері мен Қытайдың Бір ұйымына бірігу туралы шешім қарапайым емес және қарсы барлық дәлелдерді ескерді. Көп халқы бар және халықтың тұрақты өсуі бар державаның жаңа аумақтарды игеруге әрдайым объективті түрде мүдделі екені анық. Бұл ретте ҚХР-ның әскери қуаты оны посткеңестік кеңістікте пайдалану мүмкіндіктерінің резонансты қауіптенуіне алып келді. Геосаяси шындықты негізге ала отырып, ШЫҰ-ның негізгі міндеті бұрынғысынша өз қызметін атқаратын ТМД елдері арасындағы ұжымдық қауіпсіздік туралы шартты (БЖК) ауыстыру емес, ұжымдық күш-жігермен жалпы өңірлік мүдделерді қорғау және ілгерілетуге мүмкіндік жасау деп жарияланды. ШЫҰ құрылымы қосымшада берілген.

1996 жылы интеграциялық шаралардың кең ауқымын көздейтін Беларусь пен Ресей одағы туралы шарт жасалды. Экономикалық ынтымақтастықтан басқа, ол екі елде алған дипломдарды мойындау, білім алу, жұмысқа орналасу кезінде азаматтардың құқықтарын теңестіру, әлеуметтік қамсыздандыру нормаларын жақындату және т. б. атап өтті.

Ресей Беларусьпен 1999 жылдан бастап 2012 жылға дейін берілген субсидиялардың, дотациялар мен преференциялардың жиынтық көлемі 72 млрд [3].

Алайда, терең және қарқынды интеграциялық процестер үшін шартсыз алғышарттардың болуына қарамастан, олар объективті және субъективті кедергілерге, ең алдымен, ресейлік саяси элитаның ықпалды бөлігінің Белоруссиямен идеологиялық пайымдаулар бойынша ықпалдасуға қарсы тұрумен бетпе-бет келеді.

Ресей мен Беларусьтің одақтас мемлекеті-бұл кезең-кезеңімен бірыңғай саяси, экономикалық, әскери, кедендік, валюталық, заңдық, гуманитарлық, мәдени кеңістікті ұйымдастыратын екі ел арасындағы саяси жоба. Ресей мен Беларусь одағын құру туралы шартқа 1997 жылғы 2 сәуірде гуманитарлық, экономикалық және әскери кеңістікті біріктіру үшін бұрын (1996 жылғы 2 сәуірде) құрылған Белоруссия мен Ресей қоғамдастығының базасында қол қойылды. 1998 жылғы 25 желтоқсанда Одақты күшейткен саяси, экономикалық және әлеуметтік салада неғұрлым тығыз интеграцияны жүргізуге мүмкіндік беретін бірқатар келісімдерге қол қойылды. Саяси тұрғыдан қазіргі уақытта одақтас мемлекеттің конституциялық актісінде бекітілуі тиіс Ресей мен Белоруссияның егемендігі мен халықаралық құқық субъектілігін сақтау негізінде одақтас мемлекеттің саяси құрылымының оңтайлы моделін әзірлеу жалғасуда.

Беларусь Президенті А.Г.Лукашенконың айтуынша, Ресей мен Белоруссияның интеграциялық жобаларының негізі экономикалық ынтымақтастық болып табылады. Сондықтан Ресей-Беларусь қатынастарындағы басты екпін Бірыңғай экономикалық кеңістікті қалыптастыруға, Ресей мен Белоруссияның заңнамаларын, салық және кеден режимдерін одан әрі біріздендіруді қамтамасыз етуге, энергетикалық және көлік жүйелерін, отын саласының инфрақұрылымын біріктіруге сақталады. Бүгінгі күні одақтас мемлекетте көптеген бағыттар бойынша не оны құру туралы 1999 жылғы 8 желтоқсандағы Шартпен қойылған міндеттерге қол жеткіздік, не біз бірыңғай валюта, одақтас мемлекет Парламентін қалыптастыру сияқты шешілмейтін проблемалардың тұйығына тірелдік. Бұл жерде таңқаларлық ештеңе жоқ - интеграция тереңірек болған сайын, оның дамуы бойынша тұрған міндеттер соғұрлым қиын. Бүгінгі таңда негізгі мәселелердің бірі өзара саудадағы барлық алулар мен шектеулерді іс жүзінде алып тастау болып табылады. Одақтық мемлекет шеңберінде бүгінде әңгіме саудадағы кедергілер туралы емес, тарифтік немесе тарифтік емес қорғау шаралары, тұтынушылар мен өндірушілерге мемлекеттік субсидиялар және т.б. туралы емес, бюджеттік инвестицияларды қоса алғанда, ұлттық режимді толық көлемде өзара ұсыну туралы болып отыр.

Интеграциялық ынтымақтастықты тереңдету жалпы сыртқы экономикалық конъюнктураның жақсаруы аясында көлемі 15 млрд. АҚШ.? Ынтымақтастықтың негізгі

бағыттарының бірі валюталық интеграция саласындағы іс-шараларды іске асыру болды. Дегенмен, тараптар Ресей Федерациясының рублін Беларусь аумағында жалғыз заңды төлем құралы ретінде енгізу мерзімдері туралы қол жеткізілген уағдаластықтарды әлі күнге дейін жүзеге асыра алмайды.

Интеграциялық құрылысты іске асыру барысында уақытша және жүйелі сипаттағы проблемалар сөзсіз туындайды. Біріншісі, әдетте, баға белгілеу және тең құқылы бәсекелестік мәселелерін қоса алғанда, тиісті құқықтық базаның, келісілген, ашық, ведомстволық мүдделерге ұшырамаған ынтымақтастық тетіктерінің жоқтығынан шешіліп, көбінесе жиі туындайды. Жүйелік сипаттағы проблемалар экономикалардың үлгілеріндегі айырмашылықтарды «тегістеу», тауарлардың бір-бірінің нарықтарына қол жеткізуінің тең мүмкіндіктерін жасау, ең кең түсініктегі қолайлы бәсекелестік орта және т.б. сияқты қағидаттық мәселелерді шешумен байланысты.

Одақтық мемлекетті құру туралы шарттың мақсаттарының бірі-Бірыңғай экономикалық кеңістікті қалыптастыру. Ал заңнаманы үйлестіру мен біріздендіру оған қол жеткізудің құралдары болып табылады. Осы бағытта көптеген жұмыстар атқарылды, одақтас мемлекетте еңбек, әлеуметтік қорғау, білім беру, денсаулық сақтау және т.б. сияқты өмірдің негізгі салаларында азаматтардың тең құқықтары қамтамасыз етілген, Мысалы, азаматтық, еңбек, тұтастай алғанда үйлестірілген, яғни оларда құқықтық реттеуге ұқсас тәсілдер бекітілген. Заңнаманы жақындастыру процесінде еуразиялық интеграция үлкен рөл атқарды [4]. Жоғарыда аталған өңірлік бірлестіктердің барлығына тән ерекше «имплементациялық алшақтыққа» назар аударғым келеді. Топтар форматындағы өз міндеттемелерін келіскеніне қарамастан, олардың қатысушылары өз міндеттемелерін жүйелі түрде елемейді.

Интеграциялық үдерістердің серпіні көп жағдайда елдердің бір-біріне географиялық жақындығымен айқындалады және көршілес мемлекеттер арасында, оның ішінде, шекара маңындағы ынтымақтастық негізінде неғұрлым қарқынды байланыстар қалыптасады, бұл посткеңестік кеңістіктегі интеграция үшін елеулі оң фактор болып табылады.

Еуразиялық интеграция динамикасында елдердің экономикалық дамуы мен өзара тәуелділігінің ауқымды асимметриясы маңызды рөл атқарады. Осы тұрғыдан алғанда, бір қарағанда, посткеңестік интеграциялық жобаның сәтсіз тәжірибесі (көп жағдайда оған қатысқан елдердің әртүрлілігімен және олардың қарама-қайшы мүдделерін келісу проблемаларымен байланысты) күмәнді «еуразиялық» интеграция идеясын білдіреді. Белгілі болғандай, экономикалық және саяси тұрғыдан бір-бірінен ерекшеленетін ойыншылардың санының өсуі оған көмектескеннен гөрі интеграцияға кедергі келтіреді. Алайда, жағдай неғұрлым күрделі болып табылады, әрі интеграцияның Еуразиялық форматы белгілі бір макроөңірлердегі интеграцияға қатысты неғұрлым қолайлы болуы мүмкін. Біріншіден, үлкен кеңістік шеңберінде экономикалық саясатты келісу шығасыларымен бірге ірі нарықтардан қайтарым да өсуде. Тиісінше, қосымша серіктестерді тарту ортақ кеңістікті неғұрлым тартымды ете алады. Екіншіден, құрылым неғұрлым күрделі болса, соғұрлым өзара кертпелердің, ымыралардың және тежеу механизмдерінің конфигурацияларын табуға болады. Бұл екі жақты монополия мен биліктің асимметриясына жақын, посткеңестік кеңістікте да, сондай-ақ қатысушылардың шектеулі саны бар Еуразия аймақтарының өзара іс-қимылы үшін де аса маңызды.

Ұсынымдық сипатқа ие бірлескен шаралармен шектелген және өзара іс-қимыл жасау жолдары бойынша нақты қадамдарға әрдайым іске асырылмайтын интеграция институттарының функциялары да бірте-бірте өзгеріп отырады. Еуразиялық интеграцияның эволюциясы мысалында жаңа Тәуелсіз Мемлекеттер құрылғаннан кейінгі алғашқы екі онжылдықта оның біртіндеп институционалдық өзгеруін байқауға болады. Алайда, ТМД мысалында органдардың тармақталған жүйесін, яғни кең институционалдық базаны құру ұйымның тиімді жұмысы үшін әрқашан жеткілікті емес деген қорытынды жасауға болады.

Интеграциялық топтардың эволюциясы ынтымақтастықты неғұрлым тиімді тереңдетуге мүмкіндік беретін ұлттықтан жоғары құрылымдарды құру қажеттілігін ұғынуға итермелейді. Осылайша, ынтымақтастық тиімділігіне ықпалдасу институттарының сапасы әсер етеді.

Біздің ойымызша, ықпалдасудың жетекші параметрі талданған бірқатар факторларының маңыздылығы интеграция идеясына тұрақты бейілділік болып табылады. Интеграциялық топтың табыстылығының маңызды критерийлерінің бірі-интеграция процесінің құндылықты өлшемінің негізінде жатқан ортақ бірегейліктің болуы (жалпы құндылықтар, «еуропалық идеяға» ұқсас жалпы идея). Бұл, біздің ойымызша, қоғамның кең топтары, соның ішінде, элит ішіндегі топтар үшін интеграциялық трендтердің тартымдылығын түсіндіреді. Бұл ретте интеграциялық бірлестік қатысушыларының саяси элиталары тарапынан ұлттық және ұлттықтан жоғары мүдделердің арақатынасын қабылдау өзгеріссіз қалып қоймайтынын, бір жағынан, халықаралық аренадағы күштердің өзгеруімен, екінші жағынан - ішкі саяси процестермен анықталатын динамика жағдайында екенін ескеру қажет.

Сонымен қатар, ҚР Президенті М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің профессор-оқытушылар құрамы алдында сөз сөйледі. М.В. Ломоносов 1994 жылдың 29 наурызында еуразиялық идея посткеңестік кеңістіктегі интеграциялық практиканың саяси және идеологиялық іргетасы ретінде бастама болды. Қазақстан Тұңғыш Президенті «енді тәуелсіздік жағдайында барлығының тең құқығын мойындай отырып, әрбір мемлекеттің егемендігі мен тәуелсіздігін құрметтей отырып, мүлдем жаңа бірлестік құруға болар еді», - деп атап өтті. [5]

Н.Ә. Назарбаевтың ерекше еңбегі Еуразиялық теорияны саяси тәжірибе есебінен күшейте алды, сол арқылы Еуразиялық тұжырымдаманы өміршең әрі тиімді жасады [6].

Қорытынды. Сонымен қатар, интеграциялық процесс, ең алдымен, әлеуметтік-экономикалық салада өзара тәуелділік пен өзара толықтырудың жоғары деңгейін, тығыз мемлекетаралық және аймақшілік қарым-қатынастардың қажеттілігін сезінуді талап етеді. Еуразиялық аймақтағы интеграцияның бұл көрсеткіші соңғы онжылдықтар бойы бірнеше рет өзгеріп, алға ұмтылу кезеңдерімен, интеграциялық бастамалардан ауытқумен сипатталады. Тәуелсіз дамудың алғашқы он жылы ішінде әрбір жаңа тәуелсіз мемлекеттің саясатында нақты интеграциялық бағыттылығымен, тіпті, интеграциялық одақтарды қалыптастыруға тікелей қатысуға дейінгі ынтымақтастық деңгейіне ұмтылу атап өтілді. Бұдан басқа, пайда болған мемлекетаралық қайшылықтар аясында елдер ағымдағы жағдайды және ұлттық мүдделерді ескере отырып, өзара іс-қимыл нұсқаларын тұжырымдай отырып, олардың әлеуметтік-саяси жүйелерінің өзгеруінен және нарықтық қатынастарға көшуден туындаған ортақ проблемаларды еңсеру үшін төленді.

Осылайша Еуразиялық кеңістікте МГМ өзара іс-қимылдың әртүрлі форматтарын таңдады, олар экономикалардың құрылымына, өзара іс-қимыл жасайтын Тараптардың салыстырмалы артықшылықтары мен мүдделеріне байланысты.

Әдебиеттер тізімі

1. Устав Содружества Независимых Государств (Минск, 22 января 1993 г.)// Бюллетень международных договоров. - 1994. - № 1. - С. 2.
2. Особенности современных интеграционных процессов на постсоветском пространстве. - URL: <https://interaffairs.ru/news/show/19401> (дата обращения: 30.02.2020)
3. Суздальцев А. Россия платит Белоруссии за единство?// Аргументы и факты. - 2013. - №18.
4. Мясникович М. Форум регионов стал эффективной площадкой для диалога по вопросам интеграции и межрегионального сотрудничества. - URL: <http://www.belta.by/> (дата обращения: 30.02.2020)

5. Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев. Стратегия вечной дружбы. Казахстана - Россия. М, - 2000. - С. 266-267.
6. Евразийские инициативы Н.А. Назарбаева: история, состояние и перспективы: научнофондовый сборник / Под науч. Ред. С.Т. Нураханова. – Нур-Султан: Музей Первого Президента Республики Казахстан, - 2014. – 204 с., цит. с 16.

С.М. Абильдин, М.К. Дюсембекова

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Факторы интеграции на евразийском пространстве

Аннотация. В статье утверждается мысль, что интеграционный процесс требует высокой степени взаимозависимости и взаимодополняемости, прежде всего в социально-экономической сфере, осознания необходимости тесных межгосударственных и внутрирегиональных отношений. Этот показатель интеграции в евразийском регионе на протяжении последних десятилетий неоднократно менялся, характеризуясь то периодами забегания вперед, то отходом от интеграционных инициатив. В течение первых десяти лет независимого развития в политике каждого из новых независимых государств было отмечено стремление к уровню сотрудничества с четкой интеграционной направленностью, вплоть до непосредственного участия в формировании интеграционных союзов. Более того, на фоне возникавших межгосударственных противоречий, страны сплачивались для преодоления общих проблем, вызванных трансформацией их социально-политических систем и переходом к рыночным отношениям, формулируя варианты взаимодействия с учетом текущей ситуации и национальных интересов.

Ключевые слова: интеграция, евразийское пространство, Интеграционный комитет, Межпарламентская ассамблея, Межгосударственный совет.

S.M. Abildin, M.K. Dyussebekova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Factors of integration in the Eurasian space

Abstract. The article considers that the integration process requires a high degree of interdependence and complementarity, primarily in the socio-economic sphere, awareness of the need for close inter-state and intra-regional relations. This indicator of integration in the Eurasian region has repeatedly changed over the past decades, characterized by periods of getting ahead of themselves, or moving away from integration initiatives. During the first ten years of independent development, the policy of each of the newly independent States was marked by a desire for a level of cooperation with a clear integration orientation, up to direct participation in the formation of integration unions. Moreover, against the background of emerging inter-state contradictions, countries rallied to overcome common problems caused by the transformation of their socio – political systems and the transition to market relations, formulating options for interaction taking into account the current situation and national interests.

Keywords: Integration, Eurasian space, Integration Committee, inter-parliamentary Assembly, interstate Council.

References

1. Ustav Sodruzhestva Nezavisimyykh Gosudarstv (Minsk, 22 yanvarya 1993 g.) [Charter of the Commonwealth of Independent States (Minsk, January 22, 1993)], Byulleten› mezhdunarodnykh

- dogovorov [Bulletin of international treaties]. 1994. № 1. P. 2.
2. Osobennosti sovremennyh integracionnyh processov na postsovetskom prostranstve. [Features of modern integration processes in the post-Soviet space]. - Available at: <https://interaffairs.ru/news/show/19401> (Accessed: 30.02.2020)
 3. Suzdal'tsev A. Rossiya platit Belorussii za yedinstvo? [Russia pays Belarus for unity?], Argumenty i fakty [Arguments and facts]. 2013. №18.
 4. Myasnikov M. Forum regionov stal effektivnoj ploshchadkoj dlya dialoga po voprosam integracii i mezhregional'nogo sotrudnichestva [The forum of regions has become an effective platform for dialogue on integration and interregional cooperation]. - Available at: <http://www.belta.by/> (Accessed: 30.02.2020)
 5. Prezident Kazahstana Nursultan Nazarbaev. Strategiya vечноj družby. Kazahstana [President Of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev. Strategy of eternal friendship of Kazakhstan] (Russia. Moscow, 2000, p. 266-267).
 6. Evrazijskie iniciativy N.A. Nazarbaeva: istoriya, sostoyanie i perspektivy: nauchnofondovyy sbornik [Eurasian initiatives of N. A. Nazarbayev: history, state and prospects: scientific and stock collection], Pod nauch. Red. S.T. Nurakhanova [Edited by S. T. Nurakhanov.] (Nur-Sultan: Muzej Pervogo Prezidenta Respubliki Kazahstan, 2014, p.204, cit. p.16).

Сведения об авторах:

Абильдин С.М. – докторант PhD 1 курса специальности «Политология» ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан.

Дюсембекова М.К. – к.полит.н., доцент кафедры политологии ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан.

Abildin S.M. - 1st year PhD student of the specialty «Political Sciences», L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Dyussembekova M.K.- Candidate of Political Sciences, Associate Professor of Political Sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

МРНТИ 11.25.91

А.К. Алькеев, А.Н. Жолдасбекова

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
(E-mail: Alkeev.anuar@mail.ru¹, eic.astana@gmail.com²)

Ядерная безопасность в Центральной Азии и политика Республики Казахстан по вопросу денуклеаризации Корейского полуострова

Аннотация. Рассматривая проблемы региональной и глобальной безопасности, необходимо отметить, что в современном мире одной из важнейших остается проблема нераспространения и полного уничтожения ядерного оружия. Наличие ядерного арсенала у государств, не являющихся официальными членами так называемого «ядерного клуба», ставит под угрозу всю систему международной безопасности. Для региона Центральной Азии проблематика ядерной безопасности имеет особое значение, так как территории стран ЦАР, являясь частью СССР до 1991 года, сами представляли часть военно-промышленного комплекса ядерной державы.

С распадом единой военной и ядерной инфраструктуры, с закрытием Семипалатинского полигона и демонтажем советского ядерного наследия, встал вопрос о необходимости восстановления экологии, недопущения рецидива милитаризации региона и «нераспространения» технических и ядерных материалов, высвободившихся в результате «денуклеаризации».

В статье рассматриваются исторические особенности демилитаризации региона, начиная со 2-ой половины 1980-х годов по современный период; показаны нормативно-правовые условия создания и функционирования «безъядерных» зон; рассмотрены влияние международного сообщества и политика стран «ядерного клуба» по отношению к статусу стран Центральной Азии и Корейского полуострова; даются прогнозы и рекомендации, которые сформированы исходя из опыта Республики Казахстан и стран центрально-азиатского региона по вопросам становления безопасного мира и укрепления региональной безопасности.

Также в статье анализируются политико-правовые взаимоотношения Республики Казахстан и Южной Кореи и степень участия стран в региональных инициативах по укреплению «безъядерных» зон и денуклеаризации Корейского полуострова.

Статья раскрывает механизмы двусторонних и многосторонних инициатив, в том числе принципы и направления работ по укреплению и реализации положений Договора о Всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний, Договора о нераспространении ядерного оружия и Договора о запрещении ядерного оружия.

Вместе с тем показана практика совместных действий в рамках Специальных Программ ДНЯО, Глобальных саммитов по ядерной безопасности и охарактеризованы современные программы и проекты Казахстана по укреплению ядерной безопасности.

Кроме того, в статье показаны современные параметры и выделены совместные приоритеты в обеспечении ядерного «нераспространения» и разоружения и дан ряд рекомендаций.

Ключевые слова: «денуклеаризация», «ядерный клуб», «ядерный нуль», принцип «само-демилитаризации», «ядерный кризис», «манифест «Мир. XXI век», глобальная инициатива по борьбе с актами ядерного терроризма.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-21-37>

Введение. Прежде всего необходимо отметить, что страны региона вместе прошли сложный путь превращения Центральной Азии в зону, свободную от ядерного оружия и его составляющих. Международно-правовым оформлением безъядерного статуса данного

региона стало подписание и вступление в силу 21 марта 2009 года Договора о создании зоны, свободной от ядерного оружия. Принципиальным, в плане признания безъядерного статуса международным сообществом, стало подписание в 2014 году странами «ядерного клуба» дополнительного Протокола о гарантиях безопасности к вышеуказанному Договору. Этот Протокол, подписанный в рамках Третьей сессии Подготовительного комитета Обзорной конференции Договора о нераспространении ядерного оружия, завершил процесс консультаций по вопросам признания «безъядерного статуса» Центральной Азии и фактически легитимизировал этот статус на международной арене.

Кроме того, этот статус уникален и тем, что это первая аналогичная зона в северном полушарии, находящаяся между двумя ядерными государствами и первое многостороннее соглашение в сфере безопасности, которое охватило все пять республик Центральной Азии.

Цели и задачи. На сегодняшний день совместные дипломатические и политико-экономические шаги, выверенные с учетом накопленного опыта и предлагаемые ими инициативы, представляют собой безальтернативный вариант разрешения кризисных явлений, связанных с ядерной «милитаризацией» мира, в частности Корейского полуострова.

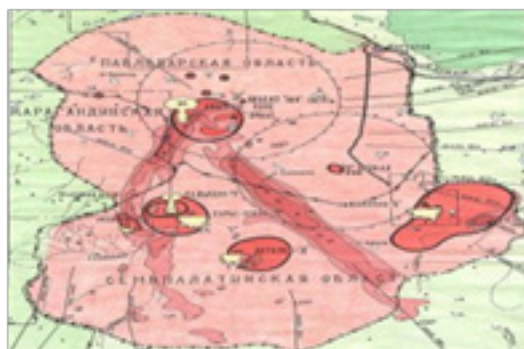
Немаловажным фактором остается готовность идти к диалогу в двусторонних и многосторонних отношениях между странами, которые на себе ощутили все бремя «ядерной гонки».

Цель данной работы: показать значимость диалога между странами в вопросах «демилитаризации» и «ядерного нераспространения», оценить и показать уникальность нормативно-правовой платформы как безальтернативного механизма в выстраивании государствами современной архитектуры «безъядерного» мира и международной безопасности.

Для достижения заданной цели были поставлены следующие задачи:

1. Рассмотреть исторические предпосылки, этапы демилитаризации центрально-азиатского региона ядерного разоружения Казахстана;
2. Рассмотреть нормативно-правовые условия функционирования «безъядерных» зон в мире и в регионе ЦА, охарактеризовать позиции международного сообщества и стран «ядерного клуба» по отношению к политике стран ЦАР и республик Корейского полуострова, по вопросам ядерной безопасности;
3. Охарактеризовать взаимоотношения Казахстана и стран Корейского полуострова в сфере ядерной безопасности и применить опыт нашей страны в деле разоружения и укрепления региональной безопасности.
4. Показать роль Казахстана и Кореи в региональных и глобальных инициативах в рамках МАГАТЭ, ДНЯО и Глобальных саммитов по обеспечению ядерной безопасности;
5. Выработать рекомендации по обеспечению ядерного разоружения Корейского полуострова и укреплению международной безопасности.

История. Для Казахстана вопросы ядерного разоружения в мировой и региональной политике имеют принципиальное значение по нескольким причинам. Во-первых, Казахстан, будучи частью советского военно-промышленного и оборонного комплекса, на себе испытал ужасы ядерной гонки. Так, на полигоне, созданном по решению Совета Министров СССР от 21 августа 1947 года и охватившем территории Семипалатинской, Павлодарской и Карагандинской областей площадью до 18500 кв.км., с 1949 по 1989 годы было проведено 473 ядерных взрыва, помимо 175 взрывов с применением химических веществ (См. прил.1,рис.1)

Приложение 1. Рис.1. Карта расположения Семипалатинского ядерного полигона и военной инфраструктуры с указанием непосредственных координат проведения ядерных взрывов. <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/page3242/>

И только свертывание советской ядерной программы в конце 1980-х годов, политика местных органов власти и активизация антиядерного движения «Невада-Семипалатинск» привели к прекращению ядерных испытаний и закрытию полигона, которая была юридически оформлена Указом Президента Казахской ССР Н.Назарбаева от 29 августа 1991 года «О закрытии Семипалатинского полигона» (См.прил.2, рис.2).

Приложение 2. Рис.2.Указ Президента Казахской ССР Н.Назарбаева от 29 августа 1991года «О закрытии Семипалатинского полигона». <https://tengrinews.kz/userdata/images/u289/resized/671da3963874241a125fda9fe110d2f.jpg>

Во-вторых, подписав Лиссабонский протокол от 23 мая 1992 года и ликвидировав ядерное наследие СССР, Казахстан, будучи членом Договора о нераспространении ядерного оружия (далее - ДНЯО) от 1968 года, сохраняет за собой право развивать атомную энергетику

в мирных гражданских целях. Этому способствует тот факт, что наша страна сумела сохранить определенный научно-производственный и технико-экспертный потенциал, который стал работать в мирном русле сразу после закрытия полигона. Так, 15 мая 1992 года Указом Президента РК за №779 «О Национальном ядерном центре и Агентстве по атомной энергии Республики Казахстан» на базе комплекса бывшего Семипалатинского испытательного ядерного полигона и соответствующих научно-технических объектов создается Республиканское государственное предприятие «Национальный ядерный центр РК» (далее - РГП НЯЦ РК) [1].

Приложение 3. Рис.3. Указ Президента РК за №779 «О Национальном ядерном центре и Агентстве по атомной энергии Республики Казахстан».15 мая 1992 года.<https://www.nnc.kz/news/show/19>

В-третьих, наличие у Казахстана запасов урана и возможностей его переработки, сохранившиеся мониторинговые станции и наличие международного радиоэкологического центра предоставляют стране широкие возможности налаживания полного ядерно-топливного цикла (процесс производства ядерного топлива).

Кроме того, открытие 29 августа 2017 года Банка низкообогащенного урана МАГАТЭ (далее БНОУ) на Ульбинском металлургическом комбинате (Усть-Каменогорск) и участие нашей страны в этом процессе не только укрепили международную безопасность, но и предоставили полезный опыт области ядерной безопасности.

В-четвертых, Казахстан – участник переговорного процесса по ядерному соглашению с Ираном и Договора о запрещении ядерного оружия от 2017 года (далее ДЗЯО), который был подписан нашей страной 2 марта 2018 года [2].

В-пятых, проблема денуклеаризации Корейского полуострова находится в поле зрения Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии (далее СВМДА), так как данная платформа направлена на укрепление межстранового сотрудничества в Азии, целью которой является сохранение мира и безопасности посредством диалога. Республика

Корея является членом СВМДА и с 2006 года участвует в укреплении энергетической безопасности стран СВМДА и развитии цифровых технологий. Казахстан же, обретший «безъядерный» статус и гарантии со стороны ядерных государств, имеет уникальный опыт создания «безъядерной» зоны в Центральной Азии. Де-юре основные положения и условия этой инициативы указаны в Семейском Договоре о создании Зоны, свободной от ядерного оружия в Центральной Азии (далее - ЦАЗСЯО), подписанного в 2006 году [3].

Кроме того, участникам Договора удалось добиться «негативных» гарантий со стороны стран «ядерной пятерки» путем подписания ими Протокола к Договору ЦАЗСЯО 6 мая 2014 года. В соответствии с Протоколом «ядерные» страны предоставляют гарантии безопасности и принимают на себя обязательства не применять ядерное оружие (далее ЯО) и не угрожать его применением по отношению к странам-участникам ЦАЗСЯО [4]. Этот приобретенный опыт и действенные механизмы казахстанская сторона может предложить для урегулирования кризисных явлений в зоне Корейского полуострова и для добровольного разоружения КНДР.

Методы исследования. Теоретико-методологическую основу исследования составляют совокупность подходов, методологических разработок и установок, выработанных политической наукой, историко-географической наукой и философией.

В статье использовался историко-политологический метод при рассмотрении динамики взаимоотношений стран при построении безъядерного мира в Центральной Азии и в вопросах демилитаризации Корейского полуострова; инвент-анализ для изучения состояния межгосударственных отношений; метод аналогии использовался для прогноза возможного сценария развития ситуации в регионе в ближайшем будущем. Эмпирическую базу исследования составляют результаты анализа официальных документов и соглашений, международных и специальных соглашений в рамках ДНЯО, МАГАТЭ, ДВЗЯИ, ДЗЯО и других соглашений, официальных данных и соглашений специальных рабочих групп и ведомств.

Теоретический анализ и осмысление внешнеполитических приоритетов стран ЦАР, Казахстана, Республики Кореи были осуществлены в соответствии с правилами методологии и логики научного познания социальных систем и процессов.

Результаты/обсуждение.

Предпосылки и условия для Казахстанско-корейского диалога по вопросам ядерной безопасности.

Итак, вопросы ядерной безопасности остаются важнейшим аспектом в вопросах региональной безопасности Корейского полуострова. Это связано прежде всего с «ядерными кризисами», периодически возникающими на полуострове с активизацией ядерной политики КНДР, с которой у Южной Кореи напряженные отношения еще со времени их образования в 1948 году. Вопрос разрешения северокорейских ядерных кризисов не раз становился определяющим на глобальной повестке дня.

Несколько поколений южнокорейских руководителей сохраняли позиции, аналогичные политике Казахстана, и последовательно выступают за непереносимое мирное разрешение северокорейской ядерной проблемы. В данном контексте опыт антиядерной политики и международный статус Казахстана как миролюбивого и дружественного государства может послужить примером для реализации политики ядерного разоружения на корейском полуострове и мирного разрешения имеющихся межкорейских противоречий.

Как было замечено выше, важным обстоятельством, которое позволяет нашей республике выступать в качестве общепризнанного арбитра является тот факт, что Казахстан получил необходимый опыт по созданию в Центральной Азии зоны, свободной от ядерного оружия, путем проведения колоссальной работы по подготовке, подписанию и ратификации Семипалатинского соглашения от 8 сентября 2006 года, который стал

интересен и популярен в среде профессиональных дипломатов и руководителей многих стран, в частности, южнокорейской республики [5].

Так, данная тематика стала основной на повестке круглого стола «Поиск путей мира на Корейском полуострове и опыт Казахстана в области безъядерной политики», организованного казахстанской Академией государственного управления при содействии Посольства Республики Корея в Казахстане 15 октября 2014 года. Главная цель данного мероприятия заключалась в обсуждении процесса формирования доверия на Корейском полуострове и обмене опытом в сфере создания безъядерной зоны [6].

Данное событие проходило в рамках реализации Меморандума о взаимопонимании и сотрудничестве между Академией государственного управления Казахстана и Корейской национальной дипломатической академией, подписанного 5 декабря 2013 года. Очевидно, что Республика Корея в полной мере солидарна с позицией нашей страны как приверженца последовательной политики «ядерного нуля», то есть полного ядерного разоружения как на корейском полуострове, так и во всем мире.

Опыт участия и усилий по имплементации политики всеобъемлющего запрещения ядерных испытаний.

Казахстан как страна, добровольно отказавшаяся от обладания четвертым по величине ядерным арсеналом, и сейчас выступает за полное запрещение ядерных испытаний в мире и реабилитацию ДВЗЯИ от 1996 года [7].

Для подтверждения схожей и взаимной антивоенной ядерной политики следует подчеркнуть тот факт, что Республика Корея и Республика Казахстан являются участниками глобальных мирных антиядерных инициатив. Так, в частности, они поддерживают обоюдные позиции в реализации положений ДНЯО 1968 года, владея статусом безъядерных государств [8]. Вместе с тем обе страны участвовали в процессе принятия ДВЗЯИ. Среди прочих 88 государств они были участниками Первого Комитета по разоружению ГА ООН по проекту резолюции «Договора о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний» в 1994 году. В итоге ДВЗЯИ был заключен и открыт для подписания в 1996 году. Обе страны и сегодня являются полноправными участниками данного договора. [9]. Начиная с 2015 года, международное сообщество доверило Казахстану, совместно с Японией, возглавить усилия по вступлению в силу ДВЗЯИ, и, по состоянию на 1 июня 2019 года Договор подписали 184 государства, 168 из них ратифицировали его.

Членство и работа в рамках Специальных Программ ДНЯО.

Об активной казахстанско-корейской позиции в вопросах нераспространения оружия массового уничтожения может свидетельствовать их участие в специальных глобальных инициативах, направленных на достижение и реализацию задач ДНЯО.

Пять инициатив, рассмотренных в этом проекте, включают: Глобальную инициативу по борьбе с актами ядерного терроризма (ГИБАЯТ), Инициативу по контролю за ракетной технологией (РКРТ), Группу ядерных поставщиков (ГЯП), Инициативу по безопасности в области распространения (PSI) и Глобальное партнерство против распространения оружия массового уничтожения (G7). Согласно карте Ассоциации контроля над вооружениями, Казахстан и Корея одновременно являются членами 4 таких инициатив, а Республика Корея является членом всех пяти проектов [10].

Обострение кризисных явлений на Корейском полуострове, связанных с активизацией ядерных, военно-ракетных испытаний, и реакция Казахстана на таковые события.

В последние годы ситуация на корейском полуострове, связанная с обострением ядерного вопроса, все больше привлекает внимание мировой общественности. Увеличение военных ядерных испытаний со стороны северокорейского руководства будоражит не только политические круги, но и всю общественность в целом.

К примеру, 6 января 2016 года Северная Корея заявила о четвертом успешном

испытании водородной бомбы под землей на площадке полигона Понгири. В середине 2016 года с этого же объекта было проведено пятое испытание ядерной боеголовки, а 3 сентября 2017 года - шестое ядерное испытание. В том же 2017 году в сторону Японского моря с северокорейского порта Синпо были запущены четыре межконтинентальные баллистические ракеты, некоторые из которых попали в исключительную экономическую зону Японии. Со второй половины 2019 года КНДР возобновила запуски ракет малой дальности (РМД), систем залпового огня и в декабре 2019 года испытала новый вид ракетных двигателей.

Более того, 1 января 2020 на заседании Центрального комитета Корейской рабочей Партии (далее – КРП) Ким Чен Ын выразил намерение возобновить ядерные испытания, мотивировав эту политику тем, что продолжается милитаризация Южной Кореи, и США продолжают поставлять новейшие виды вооружений соседней стране. Данные события еще более повышают конфликтный потенциал в системе международных отношений в Северо-Восточной Азии.

В свете этих событий отметим, что наша страна неоднократно высказывала свою позицию против распространения и применения ядерного арсенала КНДР. Так, Министерство иностранных дел РК в своем заявлении от 12 февраля 2017 года высказало свою позицию против ядерных испытаний как фактора, дестабилизирующего положение как региональной безопасности, так и глобальной системы в целом. Казахстан призывает КНДР вернуться к переговорам в шестистороннем формате, выработанном при участии КНР, США, Российской Федерации, Южной Кореи и Японии.

Также, являясь совместно с Японией сопредседателем 9-й Конференции по статье XIV ДВЗЯИ, а также председателем Гаагского кодекса поведения по предотвращению распространения баллистических ракет на период с 2016 по 2017 годы, Правительство Казахстана рассматривает действия КНДР как угрозу безопасности в региональном и глобальном масштабах [11].

К тому же в связи с испытаниями по запуску 4 баллистических ракет КНДР в начале марта 2017 года Советом Безопасности ООН было проведено экстренное заседание, в котором приняла участие и делегация из Казахстана. Участвуя в данном мероприятии, Постоянный представитель Казахстана при ООН Кайрат Умаров в своем выступлении по этому поводу отметил, что Казахстан видит решение проблемы корейского полуострова в мирном диалоге [12].

В целом о том, что Правительство Республики Корея уделяет проблеме ядерного нераспространения особое внимание, свидетельствует его непосредственное участие в многосторонних договорах и международных организациях, призванных заниматься вопросами ядерного нераспространения. Так, Республика Корея подписала ДНЯО еще в 1968 году, хотя и ратифицировала его лишь в 1975 году. По нашему мнению, это было связано прежде всего с северокорейской ядерной угрозой. Корея также является участницей МАГАТЭ с 1957 года [13].

Практика сотрудничества Казахстана и Кореи в рамках участия в Глобальных саммитах по ядерной безопасности и их значение.

Вместе с тем Республика Корея, так же, как и Республика Казахстан, стремится участвовать в конференциях многостороннего формата для решения и обсуждения глобальных вопросов по ядерной проблематике. Так, в 2012 году в Сеуле был проведен Глобальный саммит по ядерной безопасности. Он был посвящен вопросам физической ядерной безопасности, предупреждению использования ядерных и радиоактивных материалов и установок в злоумышленных целях.

В своем приветственном слове Президент РК Н. Назарбаев отметил результаты, достигнутые за последние два года после проведения Вашингтонского саммита по Глобальной ядерной безопасности 2010 года.

Также во время выступления Президента Казахстана были отмечены благоприятная позиция и поддержка руководством Республики Корея, инициативы по созданию Банка низкообогащенного топлива на территории Казахстана [14]. Позднее, в 2014 году, в Гааге в рамках участия в третьем Глобальном саммите по ядерной безопасности лидеры Казахстана и Южной Кореи встретились и вновь подтвердили общие приоритеты в вопросах ядерного разоружения. Казахстан и Корея в числе 53 государств, собравшихся в рамках саммита, пришли к консенсусу, приняли коммюнике и обозначили новые национальные и многосторонние обязательства по вопросам ядерного разоружения. Также участники подтвердили важнейшую роль Международного агентства по атомной энергии в реализации глобальной политики ядерной безопасности [15].

Кроме того, с 31 марта по 2 апреля 2016 года, во время прохождения Саммита по ядерной безопасности в Вашингтоне, угрозу ядерной программы Северной Кореи обозначили в качестве одной из основных угроз региональной стабильности, наряду с явлениями ядерного терроризма. В таких условиях особую значимость приобрело Совместное заявление лидеров 18 государств, в том числе Казахстана и Южной Кореи, по поводу обязательного учреждения Банка низкообогащенного урана на казахстанской территории с целью его физической защиты [16]. В ноябре 2019 года, в ходе Пятого ежегодного заседания «Astanaclub», Н.Назарбаев предложил проводить глобальные ядерные саммиты каждые два года и выразил готовность провести такой саммит в г.Нур-Султан.

Современные глобальные и региональные инициативы - программы Казахстана по разоружению и укреплению ядерной безопасности.

В период членства Казахстана в Совете Безопасности ООН с 2017 по 2018 годы ядерная безопасность стала одним из четырех приоритетных направлений нашей страны. Особый статус приобрел провозглашенный 31 марта 2016 года манифест под названием «Мир. XXI век». В данном документе Н.А.Назарбаев оставил вопрос о необходимости избавления от ядерного оружия неизменным, а также озвучил принцип «самодемилитаризации».

Примечательно, что в манифесте были отмечены не только глобальные проблемы современного мира, но и была предложена соответствующая программа по их решению. Программа «XXI век: Мир без войны» предложила мировому сообществу двигаться по пяти основным направлениям. Первое из которых, прежде всего, предлагает создание безъядерного мира – мира без оружия массового поражения [17].

После провозглашения вышеуказанной Программы в Казахстане 27 октября 2016 года также было проведено заседание международного Центрально-Азиатского научно-экспертного совета. Данное мероприятие, приуроченное к 25-летию Независимости Республики, прошло под названием - «Манифест Нурсултана Назарбаева «Мир. XXI век»: региональная идентичность и безопасность в Центральной Азии». Необходимо отметить, что в заседании участвовали не только эксперты из центрально-азиатских государств, но и представители Индии, Пакистана и Южной Кореи. На наш взгляд, это свидетельствует о заинтересованности данных государств в политике Казахстана по мирному разоружению [18].

Как известно, Республика Корея поддержала Казахстан при избрании его непостоянным членом Совета безопасности ООН на 2017-2018 годы. Южнокорейские лидеры всегда поддерживали антиядерные инициативы Казахстана, об этом было заявлено еще в ноябре 2016 года в ходе визита Н.Назарбаева в Сеул. Занимавшая на тот момент пост Президента Пак Кын Хе выразила надежду, что избрание непостоянным членом позволит Казахстану воплотить в жизнь все антиядерные инициативы страны [19].

Также известно, что Казахстан на уровне Совета Безопасности ООН в 2018 году выдвинул инициативу разработки «Дорожной карты» для поэтапной денуклеаризации КНДР, с предоставлением гарантий безопасности ядерных стран в ответ на повторное

вступление КНДР в ДНЯО. Все санкции и меры международного сообщества в отношении КНДР предлагалось проводить в русле международного права в форме специальных резолюций ООН. Со своей стороны казахстанская сторона готова использовать свой опыт и поделиться техническими знаниями для поэтапного процесса денуклеаризации.

Более того, в апреле 2019 года в г.Нур-Султан было принято Совместное Заявление Президента РК К.Токаева и главы Южной Кореи Мун Джэинаоо том, что «страны занимают общую позицию» по вопросу ядерного разоружения КНДР. При этом было отмечено, что мирное разоружение Кореи будет способствовать не только стабильности на полуострове, но и во всем мире [20].

Изучаемые нами вопросы стали основными на II Казахстанско-Корейском форуме по денуклеаризации Корейского полуострова, который прошел в Сеуле в сентябре 2019 года. Организаторами мероприятия стали Фонд Первого Президента РК – Елбасы и Фонд Кореи. Подобные мероприятия стали хорошей платформой для объединения исследований ведущих экспертов по ядерной и региональной безопасности. Здесь были обозначены контуры будущего мирного процесса и выработаны необходимые рекомендации.

Вместе с тем перспективным направлением в отношениях между нашими странами является взаимодействие в целях развития атомной энергетики в мирных и промышленных целях, в соответствии с положениями ДНЯО. Поскольку Казахстан является страной с большими запасами урана (почти 40% ежегодной мировой добычи), а Республика Корея – это страна, активно потребляющая и использующая атомную энергетику (в стране планируется увеличить долю атомной энергетики в общей доле энергетики до 56 % к 2021 году), то здесь вырисовываются широкие перспективы для двустороннего взаимодействия. Так, более трети потребляемого в Корее урана поступает именно из Казахстана [21]. Объем же добычи «Казатомпрома» в 2021 году сохранится на уровне менее 23 000 тонн урана [22] (См.прил.4., рис.4).

Приложение 4. Рисунок 4. Карта запасов природного урана в Казахстане.

Редактор: Рабенко П., дизайнер: Сарсенова А. Источник: Министерство индустрии и инфраструктурного развития. Сайт «Казатомпром»<https://ru.sputniknews.kz/infographics/20190829/11388977/zapasy-uran-kazakhstan-karta.html>

Вместе с тем мы считаем, что наши государства не готовы отказаться от атомной промышленности, но предпочитают вести политику мирного использования атомной энергии. Заключенное 20 сентября 2004 года между Правительством РК и Правительством Республики Корея Соглашение о сотрудничестве в области мирного использования атомной энергии предполагает взаимный обмен технологиями и учеными, а также совместное строительство электростанций[23]. Реализация договоренностей и совместных проектов, гарантом законности которых станет наличие вышеуказанного соглашения, является условием реализации нашими странами права развития мирной атомной промышленности в соответствии с ДНЯО 1968 года.

Заключение/выводы.

Итак, позиции Казахстана и Южной Кореи по вопросам ядерной безопасности совпадают по нескольким параметрам.

1. Оба государства являются членами многочисленных инициатив по ядерному разоружению не только двустороннего, но и многостороннего формата. Признание в решении данной глобальной проблемы, прежде всего, главенствующей роли ООН и МАГАТЭ, говорит о конструктивной политике наших государств и признании того, что с проблемами, касающимися ядерной безопасности, необходимо бороться всем мировым сообществом.

2. Для обоих государств корейского полуострова в вопросах ядерного разоружения и нераспространения актуальным и наглядным является опыт Республики Казахстан в деле добровольного ядерного разоружения, в деле построения доверия на межгосударственном уровне и построения зоны, свободной от ядерного оружия, в Центральной Азии.

3. Опыт и стиль проведения переговоров Казахстана со странами «Ядерного клуба» с последующим получением гарантий безопасности имеет уникальное значение для обеих корейских республик.

4. Опыт ядерного разоружения Казахстана, но с сохранением научно-технического и производственного потенциала, имеющим практическое значение при развитии мирной атомной промышленности, в соответствии с ДНЯО, потенциально представляет интерес для перевода ядерной инфраструктуры КНДР в мирное русло.

5. Южная Корея в вопросах «денуклеаризации», так же как и наша страна, активно участвует в сотрудничестве по линии СВМДА, задачами которого являются обеспечение мира и безопасности в Азии.

6. Казахстан и Южная Корея в вопросах демилитаризации корейского полуострова проявляют активность на самых разных уровнях, начиная с исследований технических экспертов и международных экспертов до мероприятий на высоком уровне (деятельность в рамках СБОУ, МАГАТЭ, Глобальных саммитов по ядерной безопасности и на уровне глав государств). Так, наша страна поддержала «Пханмунджомскую Декларацию о мире, процветании и объединении Корейского полуострова».

Таким образом, можно выделить совместные приоритеты в обеспечении ядерной безопасности и на пути продвижения к безъядерному миру:

1. Выполнение принципов ДНЯО 1968 года и ужесточение условий выхода из нее;
2. Практическое выполнение шагов по созданию и функционированию ЗСЯО;
3. Выработка механизмов против распространения ОМП и технологий «двойного назначения»;
4. Создание диалоговых площадок и выработка программ и мер доверия;
5. Выработка общей политики по запрету усовершенствования военных ядерных технологий и снижению количества ядерных вооружений;
6. Реализация общемировых антивоенных мер (Манифест «Мир.21 век»);
7. Ядерное разоружение Корейского полуострова необходимо проводить

последовательно и поэтапно, с учетом сложившихся международных норм, прописанных во всех соглашениях в сфере ядерной безопасности, и политики нераспространения, начиная с 1968 года. Конечным же итогом должно стать подписание обеими республиками Корейского полуострова Договора о запрещении ядерного оружия 2017 года.

Список литературы

1. Четверть века: события и люди. Подготовлено по материалам статьи главного инженера филиала «Институт атомной энергии РГП НЯЦ РК Яковлева В.В.[Электрон. ресурс]. – 2017. - URL: <https://www.nnc.kz/news/show/19> (Дата обращения: 13.12.2019)
2. Казахстан подписал Договор о запрещении ядерного оружия[Электрон.ресурс]. – 2018. - URL: <http://www.mfa.gov.kz/ru/hongkong/content-view/kazakhstan-signs-the-treaty-on-the-prohibition-of-nuclear-weapons> (Дата обращения: 13.12.2019)
3. Договор о зоне, свободной от ядерного оружия, в Центральной Азии (Семипалатинский договор, Договор о ЦАЗСЯО). [Электрон.ресурс]. - URL: <http://www.pircenter.org/media/content/files/11/13669812390.pdf> (Дата обращения: 13.12.2019)
4. Мирный атом - один из ключевых приоритетов внешней политики Казахстана. Интервью посла по особым поручениям Министерства иностранных дел РК Барлыбая Садыкова. Интервьюер АсельКусаинова.[Электрон.ресурс]. – 2014. - URL: <https://www.zakon.kz/4649282-mirnyjj-atom-odin-iz-kljuchevykh.html> (Дата обращения: 13.12.2019)
5. Договор о зоне, свободной от ядерного оружия, в Центральной Азии. Семипалатинск, 8 сентября 2006 года // Собрание международных договоров Республики Узбекистан, 2009 г., № 2-3 [Электрон.ресурс]. – 2009. - URL: http://www.lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=1583638 (Дата обращения: 13.12.2019)
6. Казахстан и Корея поделились опытом в области безъядерной политики // Казахстан 2050 [Электрон.ресурс]. – 2014. - URL: <https://strategy2050.kz/ru/news/14051>(Дата обращения: 25.12.2019)
7. Договор о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний [Электрон.ресурс]. – 2018. - URL: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/odvzyai> (Дата обращения: 26.12.2019)
8. Договор о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний (принят 19 ноября 1996 года) [Электрон.ресурс]. –URL:https://www.ctbto.org/fileadmin/user_upload/legal/treaty_text_Russian.pdf (Дата обращения: 28.12.2019)
- 9.Оспанов Н.М. Участие Казахстана и Южной Кореи в организации по договору о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний // Известия НАН РК. - 2012. - № 1. - С. 139 – 148. [Электрон.ресурс]. –2012. - URL:<http://library.kz/ru/2015-04-22-04-57-19/2015-04-22-05-14-24/zhurnaly-natsionalnoj-akademii-nauk-rk/209-journalsnanrk/izvestiya-nan-rk-seriya-obshchestvennykh-nauk/1199-ob2012-1.html> (Дата обращения: 3.01.2020)
10. Nuclear Nonproliferation Initiatives: A Mapping Project // Arms Control Association [Электрон.ресурс]. – 2014. - URL: <http://nuclearnonpromap.org/?location=kr> (Дата обращения: 5.01.2020)
11. Заявление Министерства иностранных дел Республики Казахстан по поводу запуска баллистической ракеты Корейской Народно-Демократической Республикой [Электрон.ресурс]. – 2017. - URL: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/zaavlenie-ministerstva-inostrannyh-del-respubliki-kazahstan-po-povodu-zapuska-ballisticskoj-rakety-kndr> (Дата обращения: 11.01.2020)
12. Совбез ООН осудил запуск баллистических ракет КНДР [Электрон.ресурс]. – 2017. - URL:<https://kursiv.kz/news/politika/2017-03/sovbez-oon-osudil-zapusk-ballisticheskikh-raket-kndr> (Дата обращения: 11.01.2020)
13. Дьячков И.В. Ядерная программа Южной Кореи: генезис, развитие, влияние на регион // Московский государственный институт международных отношений

Министерства иностранных дел Российской Федерации. – 2014. – с. 9. [Электрон.ресурс]. – 2014. - URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/yadernaya-programma-yuzhnoy-korei-genezis-razvitiie-vliyanie-na-region> (Дата обращения: 18.01.2020)

14. Выступление Президента Республики Казахстан на Саммите по ядерной безопасности. Город Сеул[Электрон.ресурс]. – 2012. - UR: http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses/vystuplenie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-a-nazarbaeva-na-sammite-po-yadernoi-bezopasnosti_1343044906 (Дата обращения: 12.01.2020)

15. Nuclear security summits at glance//Arms Control [Электрон.ресурс].-2016. - URL:<https://www.armscontrol.org/factsheets/NuclearSecuritySummit> (Дата обращения: 12.01.2020)

16. Совместное заявление лидеров Великобритании, Венгрии, Германии, Иордании, Испании, Казахстана, Канады, Китая, Норвегии, Филиппин, Финляндии, Франции, Чехии, Швеции, Южной Кореи и Японии, касающееся Банка низкообогащенного урана МАГАТЭ на территории Казахстана [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: http://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_visits/sovместное-zayavlenie-liderov-velikobritanii-vengrii-germanii-iordanii-ispanii-kazahstana-kanady-kitaya-norvegii-oae-ssha-filippin-finlyandi (Дата обращения: 12.01.2020)

17. Манифест. «Мир. XXI Век» [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_other_events/manifest-mir-xxi-vek (Дата обращения: 12.01.2020)

18. Заседание Международного Центрально-азиатского научно-экспертного совета // Ассамблея Народа Казахстана (27.10.2016) [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <https://assembly.kz/ru/news/zasedanie-mezhdunarodnogo-tsentralno-aziatskogo-nauchno-ekspertnogo-soveta> (Дата обращения: 13.01.2020)

19. Нурсултан Назарбаев провел переговоры с президентом Республики Корея Пак Кын Хе[Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <https://kursiv.kz/news/politika/2016-11/nursultan-nazarbaev-provel-peregovory-s-prezidentom-respubliki-koreya-pak-kyn> (Дата обращения: 13.01.2020)

20. Корейский кризис: взгляд из Казахстана. Интервью заместителя директора Казахстанского института стратегических исследований при президенте РК Саната Кушкумбаева. Интервьюер Сауле Исабаева [Электрон.ресурс]. – 2019. – URL:<https://samonitor.kz/33724-koreyskiy-krizis-vzglyad-iz-kazahstana.html> (Дата обращения: 13.01.2020)

21. Третью потребляемого урана Корея импортирует из Казахстана[Электрон.ресурс]. – 2017. – URL: http://www.inform.kz/ru/tret-potreblyаемого-urana-koreya-importiruet-iz-kazahstana_a3012068 (Дата обращения: 14.01.2020)

22. «Казатомпром» продолжит сокращать добычу урана в 2021 году [Электрон.ресурс]. – 2019. – URL: <https://vlast.kz/novosti/34890-kazatomprom-prodolzit-sokrasat-dobycu-urana-v-2021-godu.html> (Дата обращения: 14.01.2020)

23. Ким Г.Н. Казахстан — Южная Корея: по пути стратегического партнерства. В двух книгах. Книга 2. Сборник документов. Соглашение о сотрудничестве между Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Корея в области мирного использования атомной энергии. – Алматы.: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК.- 2012. — 432 с. - С 179-191. [Электрон.ресурс]. – 2012. – URL: <http://kisi.kz/uploads/1/files/qcQt5PbK.pdf> (Дата обращения: 14.01.2020)

А.К. Алькеев, А.Н. Жолдасбекова
*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан*

Орталық Азиядағы ядролық қауіпсіздік және Корей түбегінің ядролық қарусыздануы жөніндегі Қазақстан Республикасының саясаты

Аңдатпа. Өңірлік және жаһандық қауіпсіздік проблемаларын ескере отырып, қазіргі әлемде ядролық қаруды таратпау және оны толығымен жою мәселесі маңызды мәселелердің бірі болып қалатынын атап өткен жөн. «Ядролық клубтың» ресми мүшелері болып табылмайтын мемлекеттер арасында ядролық арсеналдың болуы бүкіл халықаралық қауіпсіздік жүйесіне қауіп төндіреді. Орталық Азия аймағы үшін ядролық қауіпсіздік ерекше маңызға ие. Өйткені КСРО құрамына кірген Орталық Азия елдерінің территориялары 1991 жылға дейін ядролық энергетиканың әскери-өнеркәсіптік кешенінің бөлігі болды.

Біртұтас әскери және ядролық инфрақұрылымның құлдырауымен, Семей полигонының жабылуымен және кеңестік ядролық мұраның бөлшектенуімен қоршаған ортаны қалпына келтіру, аймақтың милитаризациясының қайталануын және «ядролық қарусыздану» нәтижесінде шығарылған техникалық және ядролық материалдардың «таратылмауын» болдырмау қажеттілігі туралы мәселе туындады.

Мақалада 1980 жылдардың екінші жартысынан бастап қазіргі уақытқа дейін аймақтың демилитаризациялануының тарихи ерекшеліктері қарастырылған, «ядролық қарусыз» аймақтардың құрылуы мен жұмыс істеуінің заңды және реттеуші шарттары көрсетілген, халықаралық қауымдастықтың ықпалы және «ядролық клуб» елдерінің Орталық Азия елдерінің мәртебесіне қатысты саясаты қарастырылған. Корей түбегінде Қазақстан Республикасы мен Орталық Азия аймағы елдерінің қауіпсіз әлем құру және тәжірибе негізінде алынған болжамдары мен ұсыныстары келтірілген.

Мақалада сондай-ақ, Қазақстан Республикасы мен Оңтүстік Корея арасындағы саяси және құқықтық қатынастар және елдердің «ядролық қарусыз» аймақтарды және Корея түбегін «ядролық қарудан» арылту жөніндегі аймақтық бастамаларына қатысу деңгейі талданады.

Мақалада сынақтарға жаппай тыйым салу туралы шарттың, Ядролық қаруды таратпау туралы шарттың және Ядролық қаруға тыйым салу туралы шарттың ережелерін нығайту және іске асыру жөніндегі жұмыс қағидалары мен бағыттарын қоса алғанда, екіжақты және көпжақты бастамалардың тетіктері көрсетілген. Сонымен бірге ЯҚТШ арнайы бағдарламалары мен Ядролық қауіпсіздік жөніндегі жаһандық саммиттер шеңберіндегі бірлескен іс-қимыл тәжірибесі көрсетілген және Қазақстанның ядролық қауіпсіздікті нығайту жөніндегі заманауи бағдарламалары мен жобалары сипатталған.

Сонымен қатар, мақалада ядролық қаруды «таратпау» және қарусыздануды қамтамасыз етудегі қазіргі параметрлер көрсетілген, бірлескен басымдықтар анықталған және бірқатар ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: «денуклеаризация», «ядролық клуб», «ядролық нөл», «өзін-өзі демилитаризациялау», «ядролық дағдарыс», бейбітшілік. ХХІ ғасыр» «манифесті», ядролық терроризм актілерімен күрес жөніндегі жаһандық бастама.

A.K. Alkeyev, A.N. Zholdasbekova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Nuclear Security in Central Asia and the Policy of the Republic of Kazakhstan on “the Denuclearization” of the Korean Peninsula

Abstract. Considering problems of regional and global security, it should be noted that in modern world, the problem of non-proliferation and complete destruction of nuclear weapons remains one of the most important. The presence of the nuclear arsenal among states that are not official members of the so-called “nuclear club” threatens the entire system of international security. For the Central Asian region, nuclear security is of particular importance, since the territories of the Central Asian countries, being part of the USSR until 1991 themselves represented part of the military-industrial complex of nuclear power.

With the collapse of the unified military and nuclear infrastructure, with the closure of the Semipalatinsk test site and dismantling of the Soviet nuclear legacy, the question arose related to the need to restore ecology, to prevent recurrence of militarization in the region and “non-proliferation” of technical and nuclear materials released as a result of “denuclearization”.

The article discusses historical features of the demilitarization of the region from the 2nd half of the 1980s till the modern period, shows regulatory and legal conditions for the creation and functioning of “nuclear-free” zones, considers the influence of international community and policies of the “nuclear club” countries in relation to the status of Central Asian countries and the Korean Peninsula, also, some recommendations are given, which are based on the experience of the Republic of Kazakhstan and the countries of the Central Asian region in establishing a safer world and strengthening regional security.

Also, the article analyzes political and legal relations between the Republic of Kazakhstan and South Korea and the degree of their participation in regional initiatives to strengthen the “nuclear-free” zones and the “denuclearization” of the Korean Peninsula.

The article reveals mechanisms of bilateral and multilateral initiatives, including principles and directions of work to strengthen and implement the provisions of the Comprehensive Test Ban Treaty, the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons and the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons. At the same time, the practice of joint actions within the framework of the Special Programs of the NPT and the Global Summits on Nuclear Safety is shown and modern programs and projects of Kazakhstan to strengthen nuclear safety are characterized.

In addition, the article shows current parameters and identifies joint priorities in ensuring nuclear “non-proliferation” and disarmament and gives a number of recommendations.

Keywords: “denuclearization”, “nuclear club”, “nuclear zero”, the principle of “self-demilitarization”, “nuclear crisis”, “manifest Peace. XXI century”, global initiative to combat acts of nuclear terrorism.

References

1. Четверть века: события и люди. Подготовлено по материалам статистического главного инженерного филиала «Института томоэнергии РГП НЯАС РК ЯАковлева В.В. [A quarter century: events and people. Prepared from the article by the chief engineer of the branch of “R.K. Yakovlev Institute of Atomic Energy of the RSE NNC] [Electronic resource]. 2017. Available at: <https://www.nnc.kz/news/show/19> (Accessed: 13.12.2019)
2. Kazakhstan подписал Договор о запрещении ядерного оружия [Kazakhstan Signed Nuclear Weapons Ban Treaty] [Electronic resource]. 2018. Available at: <http://www.mfa.gov.kz/ru/hongkong/content-view/kazakhstan-signs-the-treaty-on-the-prohibition-of-nuclear-weapons> (Accessed: 13.12.2019)

3. Dogovoro zone, svobodnoj ot yadernogo oruzhiya, v Centralnoj Azii (Semipalatinskij dogovor, Dogovor o CAZSYAO). [Treaty on the Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia (Semipalatinsk Treaty, Treaty on the Central Asian Nuclear Weapons)] [Electronic resource]. Available at: <http://www.pircenter.org/media/content/files/11/13669812390.pdf> (Accessed: 13.12.2019)

4. Mirnyj atom - odin iz klyuchevykh prioritetov vneshnej politiki Kazahstana [Peaceful atom is one of the key priorities of Kazakhstan's foreign policy], Intervyuu posla po osobym porucheniyam Ministerstva inostrannykh del RK Barlybaya Sadykova. Intervyuer Asel Kusainova [Interview on special tasks of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan, Barlybay Sadykov. Interviewer Asel Kusainova]. [Electronic resource]. 2014. Available at: <https://www.zakon.kz/4649282-mirnyjj-atom-odin-iz-kljuchevykh.html> (Accessed: 13.12.2019)

5. Dogovoro zone, svobodnoj ot yadernogo oruzhiya, v Centralnoj Azii. Semipalatinsk, 8 sentyabrya 2006 goda [Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty in Central Asia. Semipalatinsk, September 8, 2006], Sobranie mezhdunarodnykh dogovorov Respubliki Uzbekistan [Collection of international treaties of the Republic of Uzbekistan], 2009, № 2-3 [Electronic resource]. 2009. Available at: http://www.lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=1583638 (Accessed: 13.12.2019)

6. Kazahstan i Koreya podelilis' opytom v oblasti bez yadernoj politiki [Kazakhstan and Korea shared their experiences in the field without the "nuclear policy"], Kazahstan 2050 [Kazakhstan in 2050] [Electronic resource]. 2014. Available at: <https://strategy2050.kz/ru/news/14051> (Accessed: 25.12.2019)

7. Dogovor o vseob'em lyushchem zapreshchenii yadernykh ispytaniy [Comprehensive Test Ban Treaty] [Electronic resource]. 2018. Available at: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/odvzyai> (Accessed: 26.12.2019)

8. Dogovor o vseob'em lyushchem zapreshchenii yadernykh ispytaniy (prinyat 19 noyabrya 1996 goda) [Comprehensive Test Ban Treaty (enacted November 19, 1996)] [Electronic resource]. Available at: https://www.ctbto.org/fileadmin/user_upload/legal/treaty_text_Russian.pdf (Accessed: 28.12.2019)

9. Ospanov N.M. Uchastie Kazahstana i YUzhnoj Korei v organizacii po dogovoru o vseob'em lyushchem zapreshchenii yadernykh ispytaniy [Ospanov N.M. The participation of Kazakhstan and South Korea in the organization of a comprehensive nuclear test ban treaty], Izvestiya NAN RK [Bulletin of the NAS of the Republic of Kazakhstan]. 2012. № 1. p. 139 – 148. [Electronic resource]. 2012. Available at: <http://library.kz/ru/2015-04-22-04-57-19/2015-04-22-05-14-24/zhurnaly-natsionalnoj-akademii-nauk-rk/209-journalsnanrk/izvestiya-nan-rk-seriya-obshchestvennykh-nauk/1199-ob2012-1.html> (Accessed: 3.01.2020)

10. Nuclear Nonproliferation Initiatives: A Mapping Project (Arms Control Association) [Electronic resource]. 2014. Available at: <http://nuclearnonpromap.org/?location=kr> (Accessed: 5.01.2020)

11. Zayavlenie Ministerstva inostrannykh del Respubliki Kazahstan po povodu zapuska ballisticheskoy rakety Korejskoj Narodno-Demokraticeskoy Respublikoj [Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan regarding the launch of a ballistic missile by the Democratic People's Republic of Korea], Ministerstvo inostrannykh del Respubliki Kazahstan [Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan] [Electronic resource]. 2017. Available at: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/zaavlenie-ministerstva-inostrannykh-del-respubliki-kazahstan-po-povodu-zapuska-ballisticheskoy-rakety-kndr> (Accessed: 11.01.2020)

12. Sovbez OON osudil zapusk ballisticheskikh raket KNDR [UN Security Council condemns launch of DPRK ballistic missiles] [Electronic resource]. 2017. Available at: <https://kursiv.kz/news/politika/2017-03/sovbez-oon-osudil-zapusk-ballisticheskikh-raket-kndr> (Accessed: 11.01.2020)

13. Dyachkov I.V. Yadernaya programma Yuzhnoj Korei: genesis, razvitie, vliyaniya na region [Dyachkov I.V. South Korea's Nuclear Program: Genesis, Development, and Impact on

the Region], Moskovskij gosudarstvennyj institut mezhdunarodnyh otnoshenij (Universitet) Ministerstva inostrannyh del Rossijskoj Federacii [Moscow State Institute of International Relations (University) of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation]. 2014. p.9 [Electronic resource]. 2014. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/yadernaya-programma-yuzhnoy-korei-genezis-razvitie-vliyanie-na-region> (Accessed: 18.01.2020)

14. Vystuplenie Prezidenta Respubliki Kazahstan na Sammite po yadernoj bezopasnosti. Gorod Seul [Speech by the President of the Republic of Kazakhstan at the Nuclear Security Summit. Seoul City] [Electronic resource]. 2012. Available at: http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses/vystuplenie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-a-nazarbaeva-na-sammite-po-yadernoi-bezopasnosti_1343044906 (Accessed: 12.01.2020)

15. Nuclear security summits at glance // Arms Control [Electronic resource]. 2016. Available at: <https://www.armscontrol.org/factsheets/NuclearSecuritySummit> (Accessed: 12.01.2020)

16. Sovmestnoe zayavlenie liderov Velikobritanii, Vengrii, Germanii, Iordanii, Ispanii, Kazahstana, Kanady, Kitaya, Norvegii, FillipinFinlyandii, Francii, CHEkhii, SHvecii, YUzhnoj Koreii YAponii, kasayushcheesya Banka nizko obogashchennogo urana MAGATE na territorii Kazahstana [Joint statement by the leaders of the United Kingdom, Hungary, Germany, Jordan, Spain, Kazakhstan, Canada, China, Norway, the Philippines, Finland, France, the Czech Republic, Sweden, South Korea and Japan regarding the IAEA Low Enriched Uranium Bank in Kazakhstan] [Electronic resource]. 2016. Available at: http://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_visits/sovmestnoe-zayavlenie-liderov-velikobritanii-vengrii-germanii-iordanii-ispanii-kazahstana-kanady-kitaya-norvegii-oe-ssha-filippin-finlyandi (Accessed: 12.01.2020)

17. Manifest. «Mir. XXI Vek» [Manifest “Peace. XXI century”] [Electronic resource]. 2016. Available at: http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_other_events/manifest-mir-xxi-vek (Accessed: 12.01.2020)

18. Zasedanie Mezhdunarodnogo Centralno-aziatskogo nauchno-ekspertnogo soveta [Session of the International Central Asian Scientific and Expert Council], Assambleya Naroda Kazahstana (27.10.2016) [Assembly of the People of Kazakhstan] [Electronic resource]. 2016. Available at: <https://assembly.kz/ru/news/zasedanie-mezhdunarodnogo-tsentralno-aziatskogo-nauchno-ekspertnogo-soveta> (Accessed: 13.01.2020)

19. Nursultan Nazarbaev provel peregovory s prezidentom Respubliki Koreya Pak Kyn He [Nursultan Nazarbayev held talks with President of the Republic of Korea Pak Geun-hye] [Electronic resource]. 2016. Available at: <https://kursiv.kz/news/politika/2016-11/nursultan-nazarbaev-provel-peregovory-s-prezidentom-respubliki-koreya-pak-kyn> (Accessed: 13.01.2020)

20. Korejskij krizis: vzglyad iz Kazahstana [The Korean crisis: a view from Kazakhstan] Intervyuyu zamestitelya direktora Kazahstanskogo instituta strategicheskikh issledovanij pri prezidente RK Sanata Kushkumbaeva. Intervyuer Saule Isabaeva [Interview with the Deputy Director of Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan, Sanat Kushkumbaev. Interviewer Saule Isabaeva] [Electronic resource]. 2019. Available at: <https://camonitor.kz/33724-koreyskiy-krizis-vzglyad-iz-kazahstana.html> (Accessed: 13.01.2020)

21. Tret potreblyаемого urana Koreya importiruet iz Kazahstana / Kazinform [Korea imports one third of the consumed uranium from Kazakhstan / Kazinform] [Electronic resource]. 2017. Available at: http://www.inform.kz/ru/tret-potreblyаемого-urana-koreya-importiruet-iz-kazahstana_a3012068 (Accessed: 14.01.2020)

22. «Kazatomprom» prodolzhit sokrashchat dobychu urana v 2021 godu [Kazatomprom will continue to reduce uranium production in 2021] [Electronic resource]. 2019. Available at: <https://vlast.kz/novosti/34890-kazatomprom-prodolzhit-sokrasat-dobyчу-urana-v-2021-godu>

html (Accessed: 14.01.2020)

23. Kim G.N. Kazakhstan — YUzhnaya Koreya: poputi strategicheskogo partnerstva [Kim G.N. Kazakhstan - South Korea: along the path of strategic partnership.], V dvuh knigah. Kniga 2. Sbornik dokumentov [In two books. Book 2. Collection of documents.], Soglashenie o sotrudnichestve mezhdru Pravitel'stvom Respubliki Kazakhstan i Pravitel'stvom Respubliki Koreya v oblasti mirnogo ispol'zovaniya atomnoj energii [Agreement on cooperation between the Government of the Republic of Kazakhstan and the Government of the Republic of Korea in peaceful use of atomic energy]. Almaty: Kazahstanskij institut strategicheskikh issledovanij pri Prezidente RK. (Almaty.: Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan) . 2012. p. 179-191, 432. [Electronic resource]. 2012. Available at: <http://kisi.kz/uploads/1/files/qcQt5PbK.pdf> (Accessed: 14.01.2020)

Сведения об авторах:

Алькеев А.К. - докторант кафедры международных отношений Евразийского национального университета им. Л.Н.Гумилева, ул.К.Сатпаева,2, Нур-Султан, Казахстан.

Жолдасбекова А.Н.- кандидат политических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан.

Alkeyev A.K.– 3rd year PhD student of the International Relations Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, K. Satpayev str., 2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Zholdasbekova A.N. - Candidate of Political Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, K. Satpayev str., 2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

МРНТИ 11.15.2

Е.М.Арын, Р.С.Арын

*Библиотека Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, Нур-Султан,
Казахстан*

Академия социальных наук Казахстана, Алматы, Казахстан

(E-mail: e-arun@mail.ru, rabiga2702@gmail.com)

Общественно-политические факторы социализации молодежи Казахстана

Аннотация. В данной статье рассматриваются научно-практические и методологические аспекты совершенствования процессов социализации молодежи.

Изменения в социально-экономической и общественно-политической среде привели к формированию феномена NEET-молодежи, выступающей основной деструктивных тенденций в молодежной сфере.

Авторы анализируют возможность практической «перезагрузки» ряда общественно-политических факторов социализации молодежи на примере Республики Казахстан.

Ключевыми факторами в работе рассматриваются меритократизм, общественная активность, образовательная ориентация, участие в социально значимых проектах, сегментация интересов фокус-групп молодежи страны и другие.

В статье сформулированы конкретные выводы, способствующие решению ряда актуальных общественно-политических проблем развития молодежной политики на современном этапе.

Ключевые слова: молодежный ресурсный центр, меритократия, молодежная политика, новое поколение казахстанцев, социальные интересы, политические институты, фокус-группы, молодежные мероприятия, общественно-политическая активность, Год молодежи.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-38-44>

Введение. В современной внутренней политике ряда государств в числе приоритетных направлений рассматривается молодежная среда.

Учитывая особенности демографической ситуации, сложившихся этнографических и социальных традиций общества, молодежная политика включает в себя весь спектр факторов экономического, жилищного, образовательного, культурного, медицинского и профессионально ориентированного характера.

Тем не менее «объединительной нитью» различных подходов к молодежным группам в настоящее время является «отход» от патерналистских форм, «забота о будущем поколении народа», переход к социально-активным и креативным формам их развития. Именно с этой точки зрения закономерным и объективным является принятое Первым Президентом Республики Казахстан – Елбасы

Н. Назарбаевым стратегически важное решение об объявлении 2019 года Годом молодежи в нашей стране [1].

Актуализированная идеологема модернизации общественного сознания прежде всего ориентирована на молодежные группы казахстанского населения. Поэтому в фундаментальной статье «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» справедливо отмечается: «казахстанцы, особенно молодое поколение, понимают важность предложения нашей модернизации.

В новой реальности внутреннее стремление к обновлению – это ключевой принцип нашего развития. Чтобы выжить, надо измениться. Тот, кто не сделает этого, будет занесен

тяжелым песком истории [2, с. 53].

Методы исследования. Казахская практика формирования молодежной политики сегментировалась с точки зрения дифференцированности этнической, конфессиональной и территориальной дисперсности структуры данного социального слоя населения.

Поэтому систематизация и унификация комплекса мероприятий в дифференцированной молодежной среде получили наиболее концентрированное выражение в образовательной и культурно-досуговой среде общества.

Теоретико-методологические основы исследования проблем социализации молодежи определяются предметно-объектным способом анализа. В частности, получило достаточное развитие направление научного обоснования данного вопроса в контексте теории социальной стратификации. В то же время следует особо подчеркнуть значимость теории социальной модернизации общественного сознания различных слоев населения. В современной научной литературе сформировалась достаточно разработанная концепция интеграции социально-экономических и региональных проблем молодежи в общую политику государственного строительства. Тем самым, в теоретическом аспекте доминирует точка зрения об объективной вторичности проблем молодежи и их включенности в стратегию развития государства.

Фактически этот принцип и формировал ценностные ориентации молодежи через такие доминантные понятия, как образование, профессия, свободное время, общественная активность. Значимость такого типа ценностных ориентаций определялась выстроенной моделью социального роста, так как профессиональная и общественная деятельность по сути становились социальными «лифтами» для молодежи страны.

За более чем 28-летний период современного развития Казахстана, осуществления радикальных социально-экономических и общественно-политических реформ, принципиально обновилась сущность молодежной политики в стране.

Углубление ряда проблем государственного уровня, таких как финансовый экономический кризис, рост несбалансированной потребительской активности, социально-территориальная анклавность, распространение идей экстремизма, религиозного фанатизма, проблемы с занятостью населения, «свернули» молодежные мероприятия на борьбу с их последствиями.

Под «давлением» такого типа проблем сформировалось новое лицо молодежи Казахстана. По мнению политолога М.А. Мекебаевой: «современную молодежь Казахстана в большей степени можно охарактеризовать как «безразличное поколение». На очень низком уровне развития находятся такие характеристики, как самостоятельность и целеустремленность, которые выступают ключевыми факторами самореализации молодого поколения» [3, с. 81].

Данная точка зрения имеет скорее всего смысловое значение в части значительного роста доли выпадающей молодежи – NEET, которая сохраняет низкий уровень своей социализации как личности.

Результаты и обсуждение. Проблемы общественной социализации, на наш взгляд, должны быть ключевым принципом современной молодежной политики в стране.

В многочисленных исследованиях общественной политики и развития личностных установок в тех или иных социальных группах населения высказывается достаточно устойчивая идея, что «социализация представляет собой двусторонний процесс, включающий в себя, с одной стороны, усвоение индивидом социального опыта путем вхождения в социальную среду, систему социальных связей, с другой стороны, процесс активного воспроизводства индивидом системы социальных связей за счет его активной деятельности, активного включения в социальную среду» [4].

Усиление акцента специализации молодежи позволяет в некоторой степени сделать

корректировку идеологеммы «молодежь – это будущее страны» на «молодежь – это «живое» настоящее общество», которое уже сегодня должно отражать характер нового времени.

Поэтому благодаря инициативе Елбасы Н.А. Назарбаева в Год молодежи особо актуализировались новые подходы к адаптивной интеграции нового поколения к современным нормам жизни казахстанского общества.

В этом плане хотелось обратить особое внимание на следующие из них:

- Расширение социальной основы молодежных мероприятий через такие фокус-группы, как молодая семья, молодые специалисты, молодежные организации;
- Переход к приоритетной работе с различными молодежными фокус-группами, в т.ч. с неорганизованной молодежью, сельской молодежью, рабочей молодежью;
- Формирование новой платформы понимания сущности патриотизма как долга личности перед обществом: от гражданского долга до родительского долга, профессионального долга, исторического долга, долга перед малой Родиной и другие;
- Выдвижение креативного портфеля современных требований к молодежи, таких как конкурентоспособность, прагматизм, культ знаний, национальная идентичность, открытость сознания, эволюционное развитие;
- Активное вовлечение и интегрирование молодежных групп в социально-экономические процессы и общественно-политическую жизнь через социальные институты и нормы, такие как меритократизм кадровой политики, менторство трудовых коллективов, лидерство в молодежных проектах, стартап-инициативы в бизнес-сообществах и другие;
- Совершенствование региональной молодежной политики путем ее дифференциации по территориальным фокус-группам и выравнивания по ресурсной базе в разрезе всех населенных пунктов конкретного региона;
- И, наконец, мониторинг карты конфликтности и аномальных проявлений, девиантного поведения молодежи, ее участия в тех или иных радикальных и экстремистских группировках и сообществах.

Фактически предложенная реконструкция молодежной политики выводит ее из состояния «лоскутного одеяла» и создает новый императив пространственного присутствия нового поколения во всех ресурсных и институциональных факторах и среды развития казахстанского общества. Это означает и сбалансирование решения социально-экономических проблем молодежи с развитием самих направлений молодежной политики страны.

Выводы. В целом актуальность рассматриваемой концепции молодежной политики Казахстана будет связана с решением ряда системных проблем, таких как:

- преодоление чрезмерной идеологизации молодежных мероприятий;
- невысокие темпы и низкий уровень реалистичности реализации направлений политики;
- пассивность мероприятий, не способствующих прямому или косвенному социальному росту молодежи, отсутствие социального «лифта» развития.

Реализация вышеобозначенных принципов модернизации молодежной политики предполагает принятие комплекса следующих последовательных практических мер:

Во-первых, обеспечение охватом значительной части молодежи современными региональными социально-экономическими мероприятиями. В настоящее время доля молодежи в структуре населения страны составляет 21%. При этом в разрезе регионов разница показателя численности молодежи достигает почти 4-кратного размера.

На этом фоне значительные колебания динамики численности сельской молодежи привели к ее снижению до 43% (по отношению к общему балансу социальной группы).

Для всех регионов идентичным является активная внутренняя миграция, т.е. урбанизация молодежи, имеющая открытую и скрытую формы реализации.

Поэтому необходимо институционализировать целый комплекс специальных региональных моделей управления молодежными процессами. При этом хотелось бы

обратить внимание на смещение оценки эффективности молодежной политики с областного на уровень районных и городских мероприятий.

Во-вторых, выравнивание показателей ресурсного обеспечения молодежной политики в секторальном и территориальном разрезе.

Вышеотмеченный уровень дифференциации доли молодежи в разрезе регионов не имеет адекватного ресурсного сопровождения соответствующей политики.

Слабая собственная ресурсная база регионов в конечном счете приведет к обострению более системной проблемы «анклавного», изолированного состояния тех или иных территорий страны.

В этом вопросе целесообразно сформировать общенациональные механизмы прямого или прямопропорционального учета демографической нагрузки, плотности молодежи по таким ключевым направлениям, как:

- объемы жилищного строительства в регионах;
- грантовое финансирование обучения молодежи в профессиональных учебных заведениях в регионах;
- переход на «ручное» управление обеспечения занятостью молодежи, в том числе за счет развития внутренней трудовой миграции.

В-третьих, внедрение численных и качественных индикаторов измерения молодежных мероприятий.

В настоящее время молодежная политика, как составляющая социальной и экономической политики, фактически не обеспечена индикаторами нормативного обеспечения ресурсами.

Данная ситуация приводит к непосредственной зависимости уровня молодежной политики от ресурсной базы конкретного региона и субъективного понимания значимости поддержки молодежного сегмента социальной политики на уровне местных исполнительных органов власти.

Например, можно было бы выделить в нормативном измерении такие показатели молодежной политики, как доля молодежи, охваченной молодежными мероприятиями, уровень финансирования молодежной политики в расчете на 1 человека, уровень загрузки (численность молодежи) молодежных ресурсных центров и другие.

Отсутствие норматива среднего количества молодежи на 1 молодежный ресурсный центр привело к тому, что в регионах (г. Нур-Сұлтан, г. Алматы, Туркестанская область, Кызылординская область, Жамбылская область, Алматинская область) этот показатель превышает среднереспубликанский уровень, в то же время максимальный показатель по регионам (г. Алматы) на 61 пункт превышает минимальный показатель (Северо-Казахстанская область).

В-четвертых, профессионализация молодежной политики в разрезе фокус-групп и целей трудовой социализации нового поколения казахстанского общества.

Прежде всего это касается институционализации таких специальных императивов, как профессиональная ориентация, молодой специалист, обязательное профессиональное образование.

В настоящее время в среднем около 40% выпускников высших учебных заведений Казахстана трудоустраиваются не по специальностям обучения, что, на наш взгляд, является крайне острой социальной и экономической проблемой общества.

Поэтому решение этой проблемы видится в внедрении обязательного школьного предмета «Профессиональная ориентация» на уровне 9-11 классов.

В новой редакции Закона Республики Казахстан «О молодежной политике в Республике Казахстан» было закреплено понятие «молодой специалист». Однако отсутствие нормативно-правового регулирования реализации статуса молодого специалиста нивелировало данное креативное новшество молодежной политики в стране.

Регламентация данного процесса предполагает внедрение норматива доли молодых специалистов в трудовых коллективах социальной сферы в пределах не менее 10% к численному составу занятых и более 15% – в отраслях реального сектора экономики.

Требуется решения социальная проблема общества – полный охват молодёжи профессиональным образованием. По разным оценкам от 15% до 25% молодёжи не получают даже начальных основ профессионального образования. Поэтому через переход к обязательному профессиональному образованию решаются вопросы становления системы «образование как социальный лифт» для всех слоёв населения, «снимается» вопрос профессиональной ориентации при выборе специальности и уровня образования среди молодёжи и другие.

Переход от «косметических» реформ в образовании к конкурентной модели подготовки кадров может быть обеспечен прорывным шагом в отрасли – открытием новых специальностей, отвечающих вызовам и тенденциям современности. Это создаст своеобразный «бум» в образовании, изменит основы профессиональной ориентации молодёжи. Новые специальности следовало бы открыть в национальных университетах, тем самым институционализировать статус этого типа вузов. К перечню новых специальностей можно было бы отнести следующие: «Информационная и кибербезопасность», «Экотехнологии в реальном секторе экономики», «Кризис-менеджмент», «Аналитическая экономика», «Проектный менеджмент», «Цифровая экономика», «Урбанистика», «Научноёмкие технологии» и другие.

В-пятых, учитывая реализацию комплекса мероприятий по Году молодёжи было бы актуальным внесение следующих инициатив управления данным сегментом государственной политики:

а) по сложившейся традиции многих стран мира учредить День студенческой молодёжи. Предлагается выбрать в качестве этого дня третью пятницу сентября – дата, когда Президент страны открыл Назарбаев Университет и выступил с лекцией.

В этот день во всех университетах страны проходили бы мероприятия «Посвящение в студенты», встречи выпускников, вручение стипендий в торжественной обстановке;

б) внедрить ежегодный социальный календарь молодёжных мероприятий на уровне акиматов всех уровней, государственных органов управления, Правительства страны;

в) повысить статус и уровень материального вознаграждения по Государственной молодёжной премии «Дарын»;

г) реформировать Международную программу «Болашақ» на подготовку специалистов по приоритетным направлениям развития науки. В качестве инновационного подхода предлагается эту работу развернуть по целевым научным группам – лабораториям по профилю науки.

Список литературы

1. Об объявлении Года молодёжи: Указ Президента Республики Казахстан от 14 ноября 2018 года № 784. [Электрон. ресурс] – 2018. – URL: http://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/ob-obyavlenii-goda-molodezhi. (Дата обращения: 12.01.2020).
2. Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания. – Нур-Султан: ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, - 2017. – С.48 .
3. Мекебаева М.А. Новая молодёжная политика Казахстана: механизмы перехода. // Вестник КазНУ. Серия: философия, культурология, политология. – Алматы: КазНУ, - 2013 – №1(42) – С. 80-100.
4. Ноздрин Т.М. Социализация молодёжи в современном обществе. [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: <https://sites.google.com/site/molodezbuduseerossii/home/politiceskaa->

kultura-i-socialnaa-aktivnost-molodezi/socializacia-molodezi-v-sovremennom-obsestve. (Дата обращения: 12.01. 2020).

Е. М. Арын¹, Р. С. Арын²

*Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті – Елбасының Кітапханасы, Нұр-Сұлтан,
Қазақстан*

Қазақстан әлеуметтік ғылымдар академиясы, Алматы, Қазақстан

Қазақстан жастары әлеуметтенуінің қоғамдық-саяси факторлары

Андатпа. Бұл мақалада жастарды әлеуметтендіру үдерістерін жетілдірудің ғылыми-практикалық және әдіснамалық аспектілері қарастырылады. Әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси ортадағы өзгерістер Жастар саласындағы деструктивті үрдістердің негізі болып табылатын Neet-жастар феноменінің қалыптасуына алып келді. Авторлар Қазақстан Республикасының үлгісінде жастарды әлеуметтендірудің бірқатар қоғамдық-саяси факторларын практикалық “қайта жүктеу” мүмкіндігін талдайды. Жұмыста негізгі факторлар меритократизм, қоғамдық белсенділік, білім беру бағдары, әлеуметтік маңызды жобаларға қатысу, ел жастарының фокус-топтарының мүдделерін сегменттеу және т.б. қарастырылады. Мақалада қазіргі кезеңдегі жастар саясатын дамытудың бірқатар өзекті қоғамдық-саяси мәселелерін шешуге ықпал ететін нақты тұжырымдар қарастырылған.

Түйін сөздер: жастар ресурстық орталығы, меритократия, жастар саясаты, қазақстандықтардың жаңа буыны, әлеуметтік мүдделер, саяси институттар, фокус-топтар, жастар іс-шаралары, қоғамдық-саяси белсенділік, жастар жылы.

Y. M. Aryn¹, R. S. Aryn²

*The Library of the First President of the Republic of Kazakhstan–Elbassy, Nur-Sultan,
Kazakhstan*

Academy of Social Sciences of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

Socio-political factors of socialization of youth of Kazakhstan

Abstract. This article discusses the scientific, practical and methodological aspects of improving the processes of socialization of youth. Changes in the socio-economic and socio-political environment led to the formation of the phenomenon of NEET-youth, which acts as the basis for destructive trends in the youth sphere. The authors analyze the possibility of a practical “reset” of a number of socio-political factors of socialization of youth on the example of the Republic of Kazakhstan. The key factors in the work are meritocracy, social activity, educational orientation, participation in socially significant projects, segmentation of the interests of focus groups of young people in the country and others.

The article formulates specific conclusions that contribute to solving a number of pressing socio-political problems of youth policy development at the present stage.

Keywords: youth resource center, meritocracy, youth policy, a new generation of Kazakhstanis, social interests, political institutions, focus groups, youth events, socio-political activity, Year of Youth.

References

1. Ob obıavlennı Goda molodejı: Ýkaz Prezıdenta Respublikı Kazahstan ot 14 noıabrıa 2018 goda № 784 [On the announcement of the Year of Youth: Decree of the President of the Republic of Kazakhstan]. 2018. №784. Available at: http://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/ob-obyavlenii-goda-molodezhi. (Accessed: 12.01.2020).

2. Nazarbaev N. A. Vzgliad v budushee: modernizatsiia obshestvennogo soznaniia [Nazarbaev N. A. Glimpse into the future: public consciousness modernization] (Nur-Sultan: L. N. Gumilyov ENU, 2017).
3. Mekebaeva M.A. Novaia molodejnaia politika Kazakhstana: mehanizmy perekoda. [New youth policy of Kazakhstan: transition of mechanisms] (Vestnik KazNU. Seriya: filosofii, kulturologiia, politologiia. Bulletin of KazNU. Series: philosophy, cultural science, political science. 2013. P.1, 80-100).
4. Nozdrina T.M. Sotsializatsiia molodeji v sovremennom obshestve. [Socialization of youth in modern society]. Available at: <https://sites.google.com/site/molodezbuduseerossii/home/politiceskaa-kultura-i-socialnaa-aktivnost-molodezi/socializacia-molodezi-v-sovremennom-obsestve> (Accessed: 12.01.2020).

Сведения об авторах:

Арын Е.М. – доктор экономических наук, профессор, руководитель Службы инновационных и исследовательских проектов Библиотеки Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, Бокейхана 1, Нур-Султан, Казахстан.

Арын Р.С. – доктор политических наук, профессор, академик Академии социальных наук Казахстана, Курмангазы, 29, Алматы, Казахстан.

Арын Ү.М. – Doctor of Economical Sciences, Professor, Head of the service of innovation and research of the Library of the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbassy, A. Bokeikhan str., 1, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Арын Р.С. – Doctor of Political Sciences, Professor, Academician of Academy of Social Sciences of Kazakhstan, Kurmangazy str., 29, Almaty, Kazakhstan.

МРНТИ 21.21.31

Д.А. Айтжанова

*Академия государственного управления
При президенте Республики Казахстан, Нур-Султан, Казахстан
(E-mail: dinara.alua@mail.ru)*

Противодействие религиозному экстремизму в Великобритании

Аннотация. Результаты социологических опросов современного британского общества, проведенных как правительственными, так и независимыми организациями в 2017-2019 гг., свидетельствуют о повышении актуальности проблемы противодействия религиозному экстремизму как ключевой угрозе национальной безопасности Великобритании. Растет научно-исследовательский интерес к всестороннему рассмотрению и изучению указанной темы, к поиску возможностей адаптации зарубежного опыта. На основе анализа специальной литературы систематизирован и критически осмыслен опыт Великобритании в противодействии религиозному экстремизму. В статье определены особенности и актуальные изменения правового регулирования противодействия экстремизму и распространению экстремистских материалов, в том числе в условиях активной «цифровизации» и распространения информационно-коммуникационных технологий. Акцент сделан на изучении превентивной политики в отношении религиозного экстремизма. Охарактеризованы уровни реализации стратегии «предотвращения», мероприятия и программы, входящие в ее отдельные направления и основные целевые аудитории, на которые они направлены. Также рассмотрена политика по борьбе с распространением религиозного радикализма в молодежной среде, правительственные программы и инициативы гражданского общества антиэкстремистского характера. Определены сильные и слабые стороны политики противодействия религиозному экстремизму в Великобритании, разобраны основные аргументы критики превентивной стратегии.

Ключевые слова: религиозный экстремизм, антиэкстремистская политика Великобритании, стратегия предотвращения.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-45-56>

Введение. Современное британское общество признает религиозный экстремизм одной из самых серьезных угроз национальной безопасности и стабильности. По данным опроса, проведенного исследовательским центром «Pew Research Center» в 2017 году, почти 80% жителей Великобритании озабочены проблемой исламского экстремизма [1].

Исследование О. Джоши и Дж. Эванса в 2019 году выявило, что 36% британцев не готовы принять мусульман в качестве членов своей семьи, 23% придерживаются аналогичной позиции в отношении евреев [2]. По данным отчета неправительственной организации «HopeNotHate», четверть жителей Великобритании видят в исламе «опасную религию, провоцирующую насилие», 52% относят ее распространение в Европе к угрозам западной цивилизации, 32% опрошенных указали, что в Великобритании уже сегодня существуют зоны и районы, в которые ограничен безопасный доступ немусульман [3]. Более 75% британцев высказываются за криминализацию хранения, размещения и просмотра экстремистского контента в интернете, а также создания независимого органа для мониторинга соблюдения веб-компаниями антиэкстремистского законодательства [4] (рисунок 1).

Но религиозная радикализация является обоюдоострым мечом: проблему

нетерпимости осознают и сами национальные меньшинства. Так, 80% британских евреев указывают на антисемитизм как на проблему британской политики, 75% определяют антисемитизм как общенациональную проблему британского общества. Почти треть евреев, постоянно проживающих в Великобритании, не посещают мероприятия и места встречи общины из страха за собственную безопасность [5].

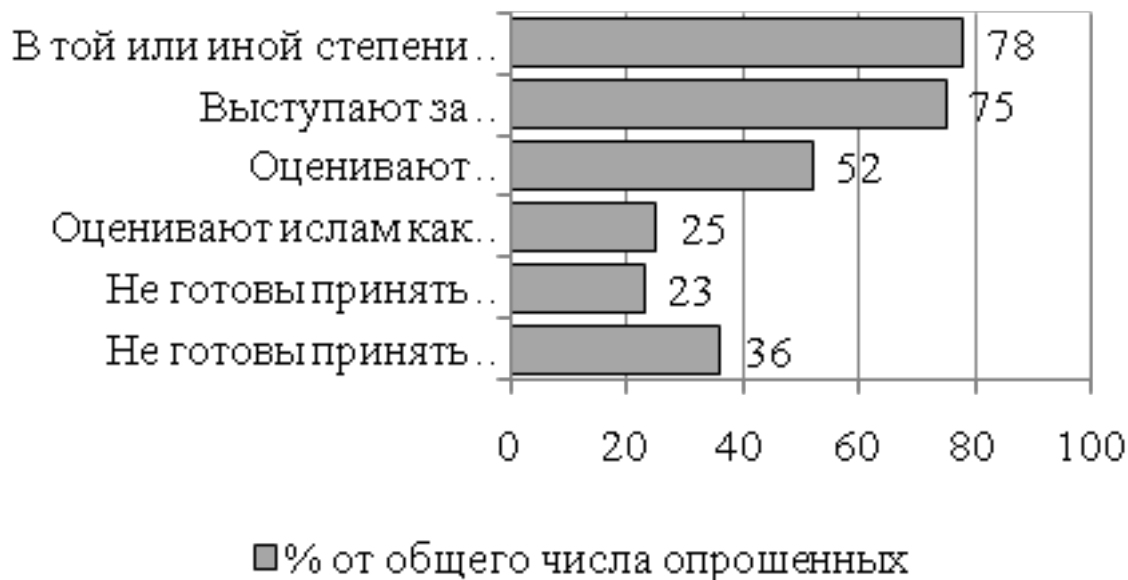

Рисунок 1 - Отношение британского общества к проблеме религиозного радикализма и экстремизма (составлено по результатам опросов общественного мнения)

Таким образом, результаты опросов общественного мнения свидетельствуют об актуальности проблемы противодействия религиозному экстремизму в Великобритании. Ее значимость для обеспечения общественной стабильности и правопорядка подтверждается возросшим интересом ученых к ее изучению, разработке эффективных инструментов профилактики распространения радикальных религиозных идей, в первую очередь, в молодежной среде. Среди зарубежных исследователей особое внимание противодействию религиозному экстремизму уделяют

Н.Лоулес [6], М. Флэмптон, А. Фишер [7], Т. Уилсон [8], Дж. Лайт и С. Сэвэдж [9], О. Джоши, Дж. Эванс [10] и многие другие ученые.

Методы исследования. Для изучения опыта Великобритании в противодействии религиозному экстремизму в настоящем исследовании применялись методы подбора, систематизации и анализа как первичных, так и вторичных источников информации по выбранной теме.

Результаты исследования/ Правовое регулирование. На протяжении большей части XIX в. и вплоть до начала XX в. британское антиэкстремистское законодательство было ориентировано в значительной степени на урегулирование конфликта в Северной Ирландии, в динамике которого религиозные различия играли важную, но не ключевую роль. Однако это обстоятельство позволило Великобритании сформировать определенную правовую базу, направленную на предупреждение и борьбу с экстремистской деятельностью, а также накопить значительный опыт ее практического применения. С конфликтом в Северной Ирландии связан целый спектр мер по ограничению въезда экстремистов на территорию материковой части страны, контролю над их перемещениями и контактами, а также меры по ограничению финансовой и информационной поддержки экстремистских идей.

Правовая дефиниция экстремизма закреплена Правительством Великобритании следующим образом: экстремизм представляет собой скрытое или активное противодействие фундаментальным ценностям государства, включая демократию, власть, права и свободы личности, уважение и терпимость к различным верованиям и вероисповеданиям. Экстремизмом также являются призывы к уничтожению личного состава Вооруженных Сил Великобритании [11].

Сегодня распространение материалов экстремистского и террористического характера регулируется в Великобритании несколькими законодательными актами, в том числе:

- разделами 17-29 Закона об общественном порядке 1986 г., устанавливающего ответственность за разжигание расовой ненависти, в том числе с использованием письменного материала, слов и поведения;
- Законом о расовой и религиозной ненависти 2006 г., который дополняет Закон 1986 г.;
- Закон об уголовном правосудии и иммиграции 2008 г.;
- Законы о терроризме 2000 г. и 2006 г.

Последний из них предусматривает уголовную ответственность за прямое или косвенное прославление и одобрение экстремизма и терроризма в сети интернет. Однако до сих пор не утихают споры о необходимости криминализации хранения экстремистских материалов. Прецедентное право Великобритании основывается на том, что уголовная ответственность наступает только в случае, когда доказано использование указанных информационных материалов, а также материалов, оправдывающих и поощряющих расовую и религиозную ненависть, непосредственно при подготовке или реализации экстремистской деятельности или террористических актов [12].

В соответствии с Законом о публичном порядке 1986 г., дополненным Законом о расовой и религиозной ненависти 2006 г., уголовному преследованию подвергаются лица, проявляющие в отношении других лиц ненависть по признаку расы, этнической или религиозной принадлежности. В зависимости от состава преступления к физическим лицам может быть применено наказание в виде тюремного заключения до 7 лет или штрафа, определенного судом по собственному усмотрению [13].

В последние годы наблюдается ужесточение законодательства Великобритании в сфере религиозного радикализма. Так, в конце 2016 г. в Великобритании впервые было запрещено членство в ультраправой группировке «National Action», которая была объявлена неонацистской террористической организацией и признана вне закона. Поводом для принятия такого решения стала проведенная ею демонстрация с транспарантами, содержащими лозунги в оправдание немецкого фашизма, антисемитизма и расизма. В 2017 г. впервые британским гражданам, выехавшим в зарубежные страны в экстремистских и террористических целях, были выписаны так называемые «ордера о временном выдворении», запрещающие им возвращение в Великобританию до выяснения обстоятельств. В том же году по примеру США был введен запрет на использование любых видов мобильных устройств и компьютерной техники (в том числе планшетов, ноутбуков) на рейсах Великобритании из Турции, Туниса, Ливана, Египта, Иордании, Египта, Саудовской Аравии [14].

Противодействие распространению экстремистских материалов и пропаганде радикальных религиозных идей

Коммуникационная стратегия радикальных религиозных организаций направлена на широкую аудиторию, носит транснациональный характер и продолжает основываться на использовании интернета. Это обусловлено возможностью оперативного размещения больших объемов информации, использования всего арсенала аудиовизуальных средств воздействия на читателя, значительной экономией на издержках пропаганды. При этом проведенное в Великобритании исследование позволило установить, что посетителями

интернет-сайтов радикальных религиозных организаций чаще становятся люди, которые предварительно ознакомлены с идейными установками и программными положениями данных организаций [15].

Для решения проблемы борьбы с распространением экстремистских материалов в сети Правительство Великобритании сформировало План действий, направленный на предотвращение использования интернета как безопасного пространства для экстремистов, террористов и преступников. Данным Планом установлены четыре ключевых приоритета:

- совершенствование методов обнаружения и удаления нелегального контента;
- поддержка усилий организаций гражданского общества для продвижения альтернативных вариантов профилактики и предотвращения религиозного экстремизма;
- сотрудничество государственных служб безопасности с интернет-компаниями, в том числе возможность получения доступа к личным данным пользователей в следственных целях;
- улучшение доступа к получению цифровых доказательств религиозного экстремизма через границы и усиление международного взаимодействия в данной сфере [16].

Особое внимание уделяется своевременному выявлению повышенного интереса школьников и молодежи к экстремистскому контенту. С 2015 г. в Великобритании школы обязаны применять специальное программное обеспечение, позволяющее вести регулярный мониторинг активности учеников в социальных сетях и интернете на предмет применения характерных терминов и поисковых запросов, употребляемых пропагандистами религиозного радикализма и вербовщиками террористов [17].

Парламентарии и представители исполнительной власти Великобритании неоднократно высказывались за введение юридической ответственности для интернет-компаний, допускающих публикацию материалов религиозного экстремизма и не удаляющих их по требованиям соответствующих органов, ссылаясь на соблюдение права на свободу слова [18].

Современная антиэкстремистская политика Великобритании основана на борьбе не только с насильственным, но и ненасильственным экстремизмом, что часто критикуется сторонниками узкого толкования религиозного экстремизма. Само понятие ненасильственного экстремизма в правоприменительной практике было сформировано впервые, а в 2004 г. в Великобритании был создан специальный государственный орган – Национальный Координационный центр по борьбе с внутренним экстремизмом [19]. Все государственные органы наделены обязанностями по мониторингу и представлению отчетов о ненасильственном экстремизме, в том числе о подозрительном поведении детей в школах и молодежи в университетах.

Стратегия предотвращения. Стратегия предотвращения религиозного экстремизма в Великобритании преследует три ключевые цели:

- своевременная и адекватная реакция на экстремистскую идеологию;
- выстраивание конструктивных взаимоотношений с группами и организациями гражданского общества;
- оказание поддержки в предотвращении радикализации религиозных взглядов.

Стратегия предотвращения направлена на борьбу с радикализацией и вовлечением представителей различных религий, в первую очередь, ислама, в насильственный экстремизм. Реализуется стратегия в различных формах и представляет собой целый комплекс мер, направленных на профилактику распространения в обществе радикальных религиозных идей. Диагностика и выявление лиц, потенциально склонных к поддержке религиозного радикализма, осуществляются на основании наблюдений, подтверждающих раскол между мусульманской и британской идентичностями для конкретного человека. Стратегия предусматривает три уровня работы с целевой аудиторией, кратко охарактеризованные в таблице 1.

Таблица 1 - Уровни реализации Стратегии предотвращения в Великобритании (составлено автором по [21])

Уровень реализации Стратегии	Х а р а к т е р и с т и к а аудитории	Примеры реализуемых Программ и мероприятий
1. Первичный уровень	Направлен на широкий круг мусульманского населения и определенные мусульманские сообщества для повышения его британской идентичности, обеспечения социальной поддержки и взаимодействия	1. Антиэкстремистские уроки в британских школах 2. Образовательные программы и мероприятия молодежных мусульманских организаций, сотрудничающих с органами власти 3. Включение представителей мусульманских общин в органы местного самоуправления
2. Вторичный уровень	Сфокусирован на людях, проявляющих первичные признаки радикализации религиозных взглядов, а также демонстрирующих поддержку перехода к экстремистскому насилию	1. Межведомственная программа «Channel» по выявлению потенциально предрасположенных к религиозному экстремизму молодых мусульман с целью их последующей социальной адаптации, оказания психологической помощи и предоставления альтернатив самореализации
3. Третичный уровень	Сфокусирован на людях, обвиненных в экстремистских или террористических преступлениях, в том числе находящихся в тюрьме	1. Проект социальной адаптации бывших заключенных, обвиненных в экстремистской пропаганде или деятельности

Следует отметить, что Стратегия предотвращения находит свое продолжение в локальных нормативных актах общественных учреждений и организаций, в первую очередь, школ, колледжей и университетов, отражая на этом уровне политику администрации таких учреждений в борьбе с распространением радикальных религиозных и экстремистских идей.

Одним из ключевых механизмов реализации Стратегии на первичном этапе является межведомственная программа «Channel» по выявлению потенциально предрасположенных к религиозному экстремизму мусульман с целью их последующей социальной адаптации, оказания психологической помощи и предоставления альтернатив самореализации.

По официальным данным в 2015-2016 гг. в рамках Программы было выявлено 8 тыс. потенциально склонных к поддержке идей религиозного радикализма мусульман, из которых только 20% приняли фактическое участие в программе дерадикализации и воспользовались различными методами поддержки и социальной адаптации [22].

В рамках профилактики религиозного экстремизма правительство финансирует спортивные мероприятия, форумы по развитию лидерства, дискуссии по текущим вопросам и другие программы, направленные на активизацию участия религиозных общин в борьбе с экстремизмом. Само содержание таких программ на уровне местного самоуправления раскрывается неохотно, что обусловлено стремлением местных властей повысить эффективность их реализации.

Правительство Великобритании реализует широкий спектр образовательных мер по борьбе с религиозным радикализмом. Так, с 2010 года в стране реализуется проект обучения взрослого занятого населения по вопросам противодействия терроризму и действий при террористических актах. По итогам 2016 г. указанный курс прошли почти 1 млн. чел. В 2016 г. в Великобритании был запущен проект пилотной программы по социальной адаптации бывших заключенных по статьям об экстремистской пропаганде или деятельности. Осужденные, освобожденные досрочно или приговоренные к условному сроку, получают психологическую поддержку, участвуют в программах наставничества,

изучают теологические и идеологические советы. Программа была пролонгирована еще на 3 года в 2018 г. [23]. Такие проекты, направленные на борьбу с религиозным экстремизмом, для Великобритании особенно актуальны, так как по оценкам Брукингского института страна занимает 9 позицию в Топ-20 стран-источников иностранных боевиков для ИГИЛ.

По мнению некоторых экспертов, сама концепция, лежащая в основе Стратегии предотвращения, предполагает деление британского общества на мусульман, априори вызывающих подозрение, и немусульман, что не соответствует гарантиям обеспечения равенства прав и свобод граждан Великобритании. Сторонники данной точки зрения рассматривают религиозную радикализацию мусульман как форму их борьбы в ответ на нерезидентативные режимы, часто поддерживаемые западной политикой и обществом.

В 2018 г. была запущена альтернативная программа борьбы с исламской радикализацией, основанная на сотрудничестве с мечетями и духовными лидерами британских мусульман. Образовательная модель в рамках данной концепции предусматривает активное участие авторитетных представителей традиционного ислама для реализации образовательных программ и борьбы с религиозным экстремизмом. В Великобритании некоммерческие религиозные организации осуществляют разработку и проведение учебных курсов, в ходе которых мусульманскими богословами распространяются и обосновываются идеи о несоответствии экстремистской идеологии принципам и нормам ислама [24].

Эффективная система взаимодействия с лидерами мнений исламского сообщества свойственна для многих европейских государств. По факту террористических или экстремистских актов, связанных с мусульманскими экстремистами, имамы выпускают фетвы осуждающего характера. Подобные инициативы доказали свою эффективность не только в Великобритании, но и в Италии, Франции, Германии, Нидерландах, Испании. Такие усилия поддерживаются укреплением отношений между мечетями и религиозными центрами, с одной стороны, местными правоохранительными органами и органами муниципального управления, с другой [25].

Молодежная политика. Молодежь представляет собой основную группу риска увлечения идеями религиозного экстремизма, в связи с чем особая ответственность за реализацию Стратегии предотвращения ложится на общественные учреждения и организации, осуществляющие регулярное взаимодействие с молодежной аудиторией. Государство в рамках молодежной политики инициирует различные программы по работе с молодежью, направленные на профилактику экстремизма. Активное участие в их реализации принимают некоммерческие организации.

С 2008 г. по инициативе Правительства Великобритании была сформирована Консультативная группа молодых мусульман, состоящая из 23 человек в возрасте 16-21 г. и финансируемая Департаментом по делам общин и местных органов власти совместно с Департаментом по делам школ, детей и семей. Сотрудничество с правительственными органами осуществляется по целому ряду направлений: борьба с дискриминацией, повышение уровня занятости, предупреждение религиозного экстремизма, развитие гражданской активности мусульман [26].

На постоянной основе действует Молодежный мусульманский Фонд, в состав целей которого входит поощрение и развитие «британской мусульманской идентичности», ведение мирного диалога с представителями иных конфессий, борьба с заблуждениями радикального ислама и заблуждениями общества Великобритании относительно ислама. Следует отметить, что организация не преследует политических целей и пропагандирует аполитичность среди членов Фонда. Организацией разработаны и реализуются образовательные программы (интерактивный образовательный курс «Мусульмане в Великобритании», направленный на формирование толерантности в отношении представителей других религий), на постоянной основе по ее инициативе функционирует

ресурсный интернет-центр для мусульман-педагогов.

Сегодня Правительство Великобритании координирует свою анти-экстремистскую деятельность с более чем 2 790 учреждениями, включая школы, университеты и религиозные организации, охватывающие более 50 тыс. чел. В 2017 г. было реализовано 130 проектов на уровне местного самоуправления, в первую очередь, с участием школьников – представителей различных религиозных конфессий. Преподаватели следят за своими учениками на предмет наличия признаков радикализации, при возникновении подозрений в увлечении радикальными религиозными идеями и направляют дела в полицию для принятия последующих мер. Одним из вариантов работы с такими подростками и молодыми людьми является оценка их потенциальной подверженности риску экстремизма, обеспечение поддержки, социальной адаптации и предоставление альтернатив самореализации. Система работы с молодыми людьми, увлекающимися радикальными религиозными идеями основана на межведомственном взаимодействии. В 2017 г. в ней было зафиксировано почти 4 тыс. обращений, из которых 70% связаны с исламским экстремизмом, 15% - с правым экстремизмом [27].

В Великобритании реализуется проект «Muslim Youth Development Partnership», позволяющий привлечь молодых мусульман к волонтерской деятельности, участию в муниципальных школах лидерства [28]. Руководство Великобритании уделяет большое внимание развитию толерантного отношения к представителям разных религий в образовательной среде, регулярно организуя для педагогов тематические курсы повышения квалификации, снабжая образовательные учреждения подробными инструкциями о поведении в случаях выявления фактов насилия и экстремизма на религиозной почве.

Однако реализация Стратегии предотвращения, основанной на раннем выявлении предрасположенности молодых людей к радикальным религиозным взглядам, вызывает у живущих в Великобритании мусульман обоснованную критику. Так, в некоторых семьях с детьми боятся обсуждать негативные последствия религиозной радикализации и экстремизма из-за боязни, что их дети будут говорить об этом в школе и их намерения и слова могут быть неверно истолкованы педагогами [29]. Схожую позицию занимает и Национальный союз учителей Великобритании. Его представители отмечают: радикализация подростков, в первую очередь, происходит в интернете, что обосновывает необходимость обсуждения проблемы религиозного экстремизма в школах. Успешный опыт сотрудничества школы и полиции при проведении уроков, посвященных проблемам религиозного радикализма и экстремизма, накоплен в Портсмуте, городе, который лидирует по числу выявленных религиозных экстремистов, в том числе воюющих на стороне джихадистов в странах Азии и Ближнего Востока [30].

Выводы. Подводя итоги исследования, можно сделать вывод, что Великобритания относится к числу стран, реализующих в законодательной и правоприменительной практике широкий подход к пониманию экстремизма как противодействия фундаментальным ценностям государства, включая демократию, власть, права и свободы личности, уважение и терпимость к различным верованиям и вероисповеданиям, а также призывы к уничтожению личного состава Вооруженных Сил Великобритании. Критику вызывает расплывчатость формулировки «фундаментальные британские ценности», которая позволяет применять санкции за экстремизм к любому поведению или деятельности, направленным на критику официального правительственного курса. Основной акцент Великобритания делает на предотвращении религиозного экстремизма и молодежной политике, обеспечении межведомственного взаимодействия и широком привлечении гражданского общества, общественных учреждений и некоммерческих организаций к реализации государственной антиэкстремистской политики. Несмотря на обоснованную критику, в целом, Стратегия предотвращения экстремизма в Великобритании дает положительные результаты, а опыт ее практической поэтапной реализации можно рекомендовать для адаптации и использования

в других странах.

Список литературы

1. Poushter J. Majorities in Europe, North America worried about Islamic extremism. Available at: <https://www.pewresearch.org> (Accessed: 25.10.2019).
2. Joshi O., Evans J. British attitudes on national identity and religious minorities not unique in EU. Available at: <https://www.pewresearch.org> (Accessed: 25.10.2019).
3. Lowles N. The state of hate// The state of hate-2019: people vs the elite/ Ed. by N. Lowles. Hope not hate, - London, 2019. 7-104 p.)
4. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online. (Policy Exchange, - London, 2019. 88-107,131 p.).
5. Commission presents its response to Antisemitism and a survey showing Antisemitism is on the rise in the EU: press-release. Available at: <http://europa.eu> (Accessed: 26.10.2019)
6. Lowles N. The state of hate// The state of hate-2019: people vs the elite/ Ed. by N. Lowles. (Hope not hate, - London, 2019. 104 p.).
7. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online. (Policy Exchange, - London, 2019. 131 p.).
8. Wilson T. Foreign Funded Islamist Extremism in the UK (The Henry Jackson Society, -London, 2017. 14 p.).
9. Liht J., Savage S. Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British// Journal of Strategic Security. 2013. Vol 6. №4. p. 44-66.
10. Joshi O., Evans J. British attitudes on national identity and religious minorities not unique in EU. Available at: <https://www.pewresearch.org> (Accessed: 2.11.2019).
11. United Kingdom: Extremism & Counter-Extremism. Available at: <https://www.counterextremism.com> (Accessed: 2.11.2019).
12. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online. (Policy Exchange, - London, 2019. 77-78,131 p.).
13. Голованова Н.А. Экстремизм в Великобритании: способы противодействия// Журнал российского права. - 2014. - №4. - с. 102-111-104-106.
14. United Kingdom: Extremism & Counter-Extremism. Available at: <https://www.counterextremism.com> (Accessed: 2.11.2019).
15. Bockstette C. Jihadist Terrorist Use of Strategic Communication Management Techniques (The Marshall Center Occasional Paper Series, 2008. № 20. 14-22 p.).
16. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online (Policy Exchange, - London, 2019. 67-68,131 p.).
17. Казанцев А.А. Проблема вербовки возврата боевиков-террористов: опыт Европы и перспективы России // Рабочая тетрадь Российского совета по международным делам. – М.: Спецкнига,- 2016. – С. 27-40.
18. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online (Policy Exchange, - London, 2019. 69-70, 131 p.).
19. Channel Duty Guidance «Protecting vulnerable people from being drawn into terrorism»: Statutory guidance for Channel panel members and partners of local panels (HM Government, Crown, - London, 2015. 7-9, 35 p.).
20. Liht J., Savage S. Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British// Journal of Strategic Security. 2013. Vol 6. №4. 47-48 p.
21. Liht J., Savage S. Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British// Journal of Strategic Security. 2013. Vol 6. №4. 48-52 p.
22. Greer S., Bell L. Counter-Terrorist Law in British Universities: A Review of the “Prevent” Debate. Available at: <http://www.bristol.ac.uk> (Accessed: 30.10.2019).
23. United Kingdom: Extremism & Counter-Extremism. Available at: <https://www>.

counterextremism.com (Accessed: 2.11.2019).

24. Казанцев А.А. Проблема вербовки и возврата боевиков-террористов: опыт Европы и перспективы России// Рабочая тетрадь Российского совета по международным делам. – М.: Спецкнига, - 2016. – с. 14 - 40.

25. Казанцев А.А. Проблема вербовки и возврата боевиков-террористов: опыт Европы и перспективы России// Рабочая тетрадь Российского совета по международным делам. – М.: Спецкнига, -2016. – с. 2-28, 40.

26. Религии и радикализм в пост секулярном мире/ Под ред. Е.И. Филипповой и Ж. Радвани. - М.: Горячая линия-Телеком, - 2017. - с. 119-124,330.

27. Khan I. Muslim and Jewish students forge friendship network. Available at: <https://www.theguardian.com> (Accessed: 2.11.2019)

28. United Kingdom: Extremism & Counter-Extremism. Available at: <https://www.counterextremism.com> (Accessed: 2.11.2019).

29. Хайнц Р., Бюринг О. Молодежь в центре внимания // Per Concordiam. Борьба с Насильственным Экстремизмом. - 2013. - Т.4. - № 1. - с. 29 - 33.

30. Anderson D. Prevent strategy ‘sowing mistrust and fear in Muslim communities’. Available at: <https://www.theguardian.com> (Accessed: 1.12.2019)

31. Police teach anti-extremism classes in UK schools, fight radicalization. Available at: <https://www.rt.com/uk> (Accessed: 10.12.2019)

Д.А. Айтжанова

*Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Мемлекеттік басқару академиясы, Нұр-Сұлтан, Қазақстан*

Ұлыбританияның діни экстремизмге қарсы іс-қимылы

Андатпа. 2017-2019 жж. үкіметтік және тәуелсіз ұйымдар өткізген әлеуметтік сұраулар қорытындысына сәйкес, қазіргі уақытта Ұлыбританияның ұлттық қауіпсіздігіне нұқсан келтіретін басты қатер ретінде діни экстремизмге қарсы іс-қимыл өзектілігі артып келеді. Ғылыми ортада аталмыш тақырыпты зерттеу мен жан-жақты қарастыруға деген қызығушылық күннен-күнге артып, шетелдік тәжірибені бейімдеу мүмкіндіктері де іздестірілуде. Мақалада арнаулы әдебиетті талдау негізінде Ұлыбританияның діни экстремизмге қарсы іс-қимыл тәжірибесі пайымдалды. Экстремизмге қарсы және белсенді цифрландыру мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың таралуы жағдайында осы тақырыптағы материалдарды таратуға қарсы іс-қимылды құқықтық реттеу ерекшеліктері мен өзекті өзгертулері айқындалған. Діни экстремизмге қатысты алдын алу саясатын зерттеуге ерекше ден қойылды. Болдырмау стратегиясын жүзеге асыру деңгейлері, оның жеке бағыттары аясындағы шаралар мен бағдарламалар, негізгі мақсатты аудиториясы сипатталған. Сонымен қатар, діни радикализмді таратуға қарсы күрес бойынша жастар саясаты, үкіметтік бағдарламалар мен экстремизмге қарсы сипаттағы азаматтық қоғам бастамалары қарастырылған. Ұлыбританиядағы діни экстремизмге қарсы іс-қимыл саясатының мықты және әлсіз тұстары анықталып, алдын алу стратегиясын сынға алудың басты дәлелдері талданды.

Түйін сөздер: діни экстремизм, Ұлыбританияның экстремизмге қарсы саясаты, болдырмау стратегиясы.

D.A. Aitzhanova

The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, Kazakhstan

Countering religious extremism in UK

Abstract. The results of opinion polls of modern British society conducted by both governmental and independent organizations in 2017-2019 indicate increase in the relevance of the problem of combating religious extremism as a key threat to UK national security. There is a growing research interest in a comprehensive review and study of this topic, in the search for adaptation opportunities for foreign experience. Based on the analysis of special literature the UK's experience is systematized and critically interpreted in countering religious extremism. The article identifies the features and current changes in the legal regulation of countering extremism and the spread of extremist materials including in the context of active «digitalization» and the spread of information and communication technologies. The emphasis is on the study of preventive policies regarding religious extremism. The levels of implementation of the “Prevention” Strategy, activities and programs included in its individual areas and the main target audiences are characterized to which they are directed. Youth policies are examined to combat the spread of religious radicalism, government programs and anti-extremist civil society initiatives. The strengths and weaknesses of the policy of countering religious extremism in the UK are identified; the main arguments of criticism of the preventive strategy are analyzed.

Keywords: religious extremism, UK anti-extremist policies, prevention strategies.

References

1. Poushter J. Majorities in Europe, North America worried about Islamic extremism. Available at: <https://www.pewresearch.org> (Accessed: 25.10.2019).
2. Joshi O., Evans J. British attitudes on national identity and religious minorities not unique in EU. Available at: <https://www.pewresearch.org> (Accessed: 25.10.2019).
3. Lowles N. The state of hate// The state of hate-2019: people vs the elite/ Ed. by N. Lowles. Hope not hate, - London, 2019. 7-104 p.)
4. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online. (Policy Exchange, - London, 2019. 88-107,131 p.).
5. Commission presents its response to Antisemitism and a survey showing Antisemitism is on the rise in the EU: press-release. Available at: <http://europa.eu> (Accessed: 26.10.2019)
6. Lowles N. The state of hate// The state of hate-2019: people vs the elite/ Ed. by N. Lowles. (Hope not hate, - London, 2019. 104 p.).
7. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online. (Policy Exchange, - London, 2019. 131 p.).
8. Wilson T. Foreign Funded Islamist Extremism in the UK (The Henry Jackson Society, -London, 2017. 14 p.).
9. Liht J., Savage S. Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British// Journal of Strategic Security. 2013. Vol 6. №4. p. 44-66.
10. Joshi O., Evans J. British attitudes on national identity and religious minorities not unique in EU. Available at: <https://www.pewresearch.org> (Accessed: 2.11.2019).
11. United Kingdom: Extremism & Counter-Extremism. Available at: <https://www.counterextremism.com> (Accessed: 2.11.2019).
12. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online. (Policy Exchange,- London, 2019. 77-78,131 p.).

13. Golovanova N. A. Ekstremizm v Velikobritanii: sposoby protivodejstviya [Extremism in the UK: ways to counteract it], ZHurnal rossijskogo prava [Journal of Russian law]. 2014. №4. 102-111-104-106 p.
- United Kingdom: Extremism & Counter-Extremism. Available at: <https://www.counterextremism.com> (Accessed: 2.11.2019).
15. Bockstette C. Jihadist Terrorist Use of Strategic Communication Management Techniques (The Marshall Center Occasional Paper Series, 2008. № 20. 14-22 p.).
16. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online (Policy Exchange, - London, 2019. 67-68, 131 p.).
17. Kazantseva. A. Problema verbovki vozvrata boevikov-terroristov: opyt Evropy i perspektivy Rossii [Kazantseva. A. The Problem of recruitment and return of terrorist fighters: the experience of Europe and Russia's prospects], Rabochaya tetrad' Rossijskogo soveta po mezhdunarodnym delam [Workbook of the Russian Council on international Affairs] (Special Book, - Moscow, 2016. 27-40 p.).
18. Flampton M., Fisher A., Prucha N. The New Netwar: Countering Extremism Online (Policy Exchange, - London, 2019. 69-70, 131 p.).
19. Channel Duty Guidance «Protecting vulnerable people from being drawn into terrorism»: Statutory guidance for Channel panel members and partners of local panels (HM Government, Crown, - London, 2015. 7-9, 35 p.).
20. Liht J., Savage S. Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British// Journal of Strategic Security. 2013. Vol 6. №4. 47-48 p.
21. Liht J., Savage S. Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British// Journal of Strategic Security. 2013. Vol 6. №4. 48-52 p.
22. Greer S., Bell L. Counter-Terrorist Law in British Universities: A Review of the “Prevent” Debate. Available at: <http://www.bristol.ac.uk> (Accessed: 30.10.2019).
23. United Kingdom: Extremism & Counter-Extremism. Available at: <https://www.counterextremism.com> (Accessed: 2.11.2019).
24. Kazantseva. A. Problema verbovki vozvrata boevikov-terroristov: opyt Evropy i perspektivy Rossii [Kazantseva. A. The Problem of recruitment and return of terrorist fighters: the experience of Europe and Russia's prospects], Rabochaya tetrad' Rossijskogo soveta po mezhdunarodnym delam [Workbook of the Russian Council on international Affairs] (Special Book, - Moscow, 2016. 14-40 p.).
25. Kazantseva. A. Problema verbovki vozvrata boevikov-terroristov: opyt Evropy i perspektivy Rossii [Kazantseva. A. The Problem of recruitment and return of terrorist fighters: the experience of Europe and Russia's prospects], Rabochaya tetrad' Rossijskogo soveta po mezhdunarodnym delam [Workbook of the Russian Council on international Affairs] (Special Book, - Moscow, 2016. 2, 28-40 p.).
26. Religii i radikalizm v post sekulyarnom mire/ Pod red. E.I. Filippovoj i ZH. Radvani [Religions and radicalism in the post secular world/ Ed. by E. I. Filippova and Zh. Radvani] (Hotline - Telecom, - Moscow, 2017. 119-124, 330 p.).
227. Khan I. Muslim and Jewish students forge friendship network. Available at: <https://www.theguardian.com> (Accessed: 2.11.2019)
28. United Kingdom: Extremism & Counter-Extremism. Available at: <https://www.counterextremism.com> (Accessed: 2.11.2019).
29. Hajnc R., Byuring O. Molodezh' v centre vnimaniya (Per Concordiam. Bor'bas Nasil'stvennym Ekstremizmom) [Heinz R., Buehring O. Youth in the spotlight (Per Concordiam. Fight against Violent Extremism)]. 2013. Vol. 4, no. 1, 29-33 p.
30. Anderson D. Prevent strategy 'sowing mistrust and fear in Muslim communities'. Available at: <https://www.theguardian.com> (Accessed: 1.12.2019).
31. Police teach anti-extremism classes in UK schools, fight radicalization. Available at: <https://>

www.rt.com/uk (Accessed: 10.12.2019).

Сведение об авторах:

Айтжанова Д.А. – Докторант Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан, проспект Абая, 33а, Нур-Султан, Казахстан.

Aitzhanova D.A. - PhD, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Abay Avenue, 33a, Nur-Sultan, Kazakhstan.

IRSTI: 11.25.09

A. Abdirazak., T.Z. Kayirken

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

(E-mail: akzhan.abdrzak@gmail.com, kairkentz@mail.ru)

Interstate relations between the Russian Empire and China in the second half of the 19th century

Abstract. This scientific article examines the interstate relations between Russia and China in the second half of the 19th century, since it was during this period that major changes in the system of Russian-Chinese relations began to occur. The international situation in the far East contributed to Russia's further rapprochement with China and to solving the accumulated problems in relations between States. Both States found themselves at war with England and France, the powers that played the most active role in East Asia in the mid – nineteenth century. This was the reason for the activation of Russia's policy in the far East, in particular, contributed to the resolution of issues related to the borders between the States-Russia and China.

Keywords: Far East, interstate relations, trade relations, Russia, China, treaties.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-56-62>

The formation and development of Russian-Chinese interstate relations in the second half of the nineteenth century is a new and systematic era of diplomatic, political, and trade and economic relations between States. It should be noted that although the General state of relations between the Russian and Chinese States along the border line was characterized by a formally friendly character, in fact, these relations bore the General imprint of distrust [1, p. 55].

There was a process of establishing and developing contacts between Russia and China. The decline of feudalism and the emergence of capitalism influenced the change in Russian-Chinese relations. Although Russia often sided with the West, its policies differed significantly from those of the colonial powers. Both States sought to equiangular relationship. Russian-Chinese relations in the second half of the 19th century can be divided into several stages. Over time, relations between States moved to a new level, experiencing certain changes. The first stage can be attributed to the middle of the 19th century. At this time, Russia sought to strengthen Russian-Chinese relations through negotiations. At the same time, rafting was carried out on the Amur river to lands not delimited between Russia and China. [2, p. 55].

During this period Russia signed with China Aigun, Tientsin and Beijing treaties, by which Russia was to return their land in the Amur region, had been taken away Qing dynasty by the Treaty of Nerchinsk 1689, and secured for him the land in Primorye, the rest is not differentiated from the late seventeenth century a new stage of Russian-Chinese relations is associated with the

aggravation of international relations in the 60-70 years of the XIX century. After the conclusion of the Beijing Treaty, Russia aimed to strengthen good-neighbourly relations and develop economic ties with Qing China. Therefore, the Russian government sought to implement the terms of the agreement as soon as possible [3, p.129]. In the 60s and 70s, Russian-Chinese relations were stable. Various political issues and problems that arose between the two countries were related to China's internal problems, with mass anti-government uprisings in internal China and in Xinjiang[4, p. 30].

At this stage, Russia followed its traditional policy with regard to the Qing Empire, expressing interest in preserving the unity and stability of China. At the same time, St. Petersburg tried to pursue a cautious and restrained policy, and border problems were mostly solved at the local level [3, p. 82]. The next stage is in the 80's-early 90's of the 19th century. At this time, there was a conflict with China in connection with the Qing government's claims to part of the Posyet Gulf coast, which deprived Russia of access to the border with Korea[5, p.32]. The Russian government rejected these territorial claims, despite the fact that Russian-Chinese relations were experiencing a period of stability. This is a new stage in the system of dividing borders and developing bilateral relations. This period, as a result of concessions from both sides to the most important issues of the time, is one of the most stable in the history of Russian-Chinese relations [3, p. 104].

Russia's policy towards China has always been characterized by willingness to compromise on certain issues. China most often ignored Russia's friendly position and actions and manipulated its economic interests. This caused significant damage to the development of trade relations between the countries. For these reasons, Russia was dissatisfied with the development of relations with China. But the primary direction in Russia's foreign policy in the middle of the 19th century. The goal was to resolve political issues in relations with China - the delimitation of adjacent territories in the Far East and Central Asia. In the mid-nineteenth century, China was also interested in developing relations with Russia. The Chinese government had pinned its hopes on Russia as an effective mediator with the potential to contain the material, political, and economic demands of Britain and France in the pending peace talks. The offensive policy of European countries has contributed to a more intensive development of relations between Russia and China. This is confirmed by the Russian-Chinese agreements. Thanks to the Aigun (28.05.1858) and Beijing (14.11.1860) agreements, the border of the two empires in the Far East was finally stabilized. The process of territorial division in Central Asia was also initiated, the logical continuation of which was the Chuguchak Protocol (25.09.1864). The Tianjin treatise (13.06.1858) contributed to the further development of Russian-Chinese trade and economic relations. An important event was the establishment of a permanent Russian diplomatic mission in China. In the 70s of the 19th century, a new stage in interstate relations between Russia and China began, which is characterized by the activation of Russia's policy in Central Asia. Russia's desire to draw a line in its interests on the strategically important section of the Central Asian border with China did not lead to the expected result. The Qing government refused to ratify the terms of the Livadia Treaty, which was really not profitable for China (20.09.1879). The countries were on the verge of war. Appropriate preparations were made both by China, which was potentially the initiator of a possible armed conflict, and by Russia, whose mobilization of armed forces should be considered a defensive measure. This conflict of interest was averted during the negotiations held in St. Petersburg, where the agreement of the same name was signed (12.02.1881). The main achievement of the talks was the creation of a base for the further development of peaceful and mutually beneficial Russian-Chinese foreign policy relations [6, 152-156]. Trade relations were an important aspect of the interstate relations between Russia and China. Their development was facilitated by Russian-Chinese agreements of the 50-80s of the XIX century. All the agreements touched on economic issues. The most active trade relations developed at the turn of the 50-60 years of the 19th century, which was associated with the growth of Kyakhta trade. This was explained

by a number of reasons: 1) Russia's isolation on the European market during the Crimean war. Russia was forced to reorient its foreign trade to Asian markets to some extent; 2) in Kyakhta, the exchange of goods at free prices was allowed without any restrictions. It was during this period that a period of growth in the export of Russian goods to the Chinese market began-mainly an increase in the export of cotton products of the Russian industry. Over the next two decades, the growth of exports of key Russian goods not only slowed, but also began to decline annually. On the other hand, the volume of Chinese imports to Russia increased, which was explained by an increase in tea exports to Russia. Delivery of goods from China to Russia overland cost up to 4-5 times more expensive, however, the share of Russia in China's Maritime trade until the end of the study period was insignificant [7, 129].

During the 50-80s of the 19th century, Russia and China were linked by political and trade interests. Despite disagreements at the turn of the 70-80s of the 19th century, relations between the countries continued to be friendly, which was largely facilitated by the peaceful orientation of Russia's foreign policy [8, 78-79].

At the end of the XIX century, Manchuria became the centre of Russian-Chinese relations. The scale, level, prospects, forms and methods of Russian expansion in North-Eastern China have created prerequisites for the emergence of the most difficult set of problems and contradictions in the history of bilateral relations in this region. It is worth noting the influence of Western powers on changing relations between China and Russia. As you know, by the middle of the XIX century, the military and political situation in the Far East changed, which could not but affect the development of Russian-Chinese relations and the intervention of other States in them. In the middle of the XIX century, relations between Russia and China developed in a contradictory international context. On the one hand, both Russia and China were at that time objects of aggressive actions by England and France. Based on the common strategic positions with regard to Britain, Russia offered its military assistance to the Chinese side, but Beijing did not fundamentally develop strategic ties with its Northern neighbour. On the other hand, Russia, being a serious political force on the world stage, tried to use the situation in China, which was involved in the second «opium war», for its geopolitical interests. Russia in the activity of England in China reasonably saw a direct threat to its interests in the Far East [3, p. 142]. The British and French, following the development of Russia's relations with China, suspected that Russia was providing military assistance to Qing China. In England, they were sure that at that time Russian-Chinese military ties could be an objective response of these countries to foreign policy challenges. By developing relations with China, Russia provoked discontent from the Western powers, who sought to prevent the strengthening of its positions in the Far East. Objectively, Russia was interested in a stable and strong China that could independently resist other powers [9, p.76].

The defeat of the Qing Empire by England and France forced the signing of unequal treaties with Western countries that limited the country's sovereignty. The weakening of China and activity in the Far East of Great Britain forced Russia to intensify actions on the Russian-Chinese border and change the system of relations between the two empires [10, p. 83]. It is important that Russia did not take part in the internal struggle (1851. - the peasant war in China) and did not enjoy the privileges received by Western countries in commercial ports, but the two-century Russian-Chinese border trade conducted on equal terms, as well as the refusal to participate in the demarche against China of the Western powers [2, p. 55]. Thanks to all these points, the attitude of the Chinese public towards Russia was favourable. At the same time, military-political relations between Russia and China in the middle of the XIX century did not actually receive any real development, despite the desire of the Russian side to establish and strengthen them. Qing China's attitude to Russia was characterized by a steady distrust, suspicion, and a pronounced lack of interest in dialogue with its Northern neighbour. China, being subjected to constant aggression by Western powers, was actually deprived of the opportunity and right to independently decide its own fate and choose its partners, including in the military sphere. China» voluntarily and

independently “refused the outstretched hand of military assistance, and help disinterested and highly professional. Such assistance could really contribute to the processes of reorganization and reform of the Chinese armed forces [3, p. 158]. The Russian side did not have the strength and ability to counteract the influence of Western powers in China and actually «ceded» China to them, including as a promising market for arms sales. The military-political and diplomatic dominance of Western States, especially England, in China was complete. On the other hand, despite the failure to develop any form of military-political cooperation with China, Russia did not find itself at war with China throughout the XIX century and, unlike the Western powers, did not commit any aggressive actions against a weak and defenceless neighbour. Moreover, it is Russia that has taken on the role of mediator in the difficult relationship between Manchurian China and European powers. Russia's foreign policy in the Far East has always been based on the need to maintain friendly relations with China. As evidenced by the reports of Archimandrite Palladius (head of the spiritual mission in Beijing) and N. N. Muravyov (gen. - lips). The Qing government favourably regarded the development of the Amur by the Russians in order to protect them from the invasion of England and other foreign States [3, p. 159]. Speaking of relations between the Russian and Chinese States, V. A. Gringmut wrote: «to Asia we must, therefore, direct our eyes and our thoughts, for there lies the talisman that will give us the necessary indestructible power» [11, p. 133].

Conclusion. In the middle of the 19th century, Russian-Chinese relations became the most active in the two-century history of their existence. The far Eastern direction became almost the key foreign policy line of Russia, which was due to the defeat in the Crimean war. One of the results of the failure in the war of 1853-1856 was the actual isolation of Russia on the European continent. The Qing Empire found itself in a similar position. British foreign policy took various forms: from relatively peaceful penetration of the Chinese economy at the turn of the 17th and 18th centuries to military pressure in the mid-19th century. The desire to achieve even greater privileges in trade with China intensified British foreign policy, resulting in the second «opium» war.

The second half of the 19th century was a period of embassies and missions, negotiations and agreements. During the second half of the nineteenth century, Russia and China concluded the largest number of treaties and other international legal acts. They solved many issues of dividing no-man's territories and established a Treaty regime on adjacent borders. So, in 1858, the Aigun Treaty was concluded, which established the Russian-Chinese border along the Amur river, and in 1860, the Beijing Additional Treaty, which defined the last section of the far Eastern Russian-Chinese border-from the mouth of the Ussuri river to the sea (twenty Chinese Li above the confluence of the Tumynjiang river into the sea). Based on the Treaty of Peking, the Chuguchak Protocol was concluded in 1864, establishing the Chinese border in Central and Central Asia. The final design of the border on the Western section was made by the Treaty of Saint Petersburg in 1881. The special nature of relations between Russia and China and their changes were reflected in foreign policy. During a difficult period for Qing China, when it was unable to contain the advance of British and French troops during the second «opium war», the Qing government asked Russia to mediate in the peace talks. Russia sided with China. In the second half of the 19th century, inter-state relations between Russia and China largely depended on the international situation around China and the Far East in General that developed in the middle of the century. It is noteworthy that the two States have never been at war with each other (at least officially) in the entire history of bilateral relations. Relations between the States have developed in different directions, which have always been mutually beneficial. In General, a similar trend in relations between empires persisted during the study period. In the 50-80s of the XIX century, relations between Russia and China went through two stages - from the settlement of «debatable» territorial issues, which were resolved on the basis of equal diplomatic negotiations (the turn of the 50-60s. 19th century.), to the state of a kind of «cold» war, which ended with the signing of a compromise

agreement (the turn of the 70-80s. of the 19th century.).

Список литературы

1. Калинина Н.С. Межцивилизационные взаимоотношения России и Китая: особенности и история развития / Н.С. Калинина // Восток. Афро-Азиатские общества: история и современность. – 2004. - №5. – С. 106-121.
2. Сладковский М.И. Отношения между Россией и Китаем в середине XIX века / М.И. Сладковский // Новая и новейшая история. - 1975.- №3. - С.55-64.
3. Дацышен В.Г. История русско-китайских отношений (1618-1917) / В.Г. Дацышен; Крас. гос. пед. ун-т им. Астафьева. КГПУ, – Красноярск: - 2004. – с. 230.
4. Нарочницкий А.Л., Бескровных Л.Г.К истории внешней политики России на Дальнем Востоке в XIX в. / Л.Г. Бескровных, А.Л. Нарочницкий // Вопросы истории. - 1974.- №6.- с. 14-36. 27-29, 30, 32.
5. Дацышен В.Г. Китайцы в Сибири в XVII-XX вв.: проблемы миграции и адаптации. / В.Г. Дацышен. – Красноярск : СФУ, - 2008. – с. 306.
6. Молодин В.И. История китайских границ / В.И. Молодин // Новая и новейшая история. – 2003. - №3. – С. 152-156.
7. Попов И.М. Россия и Китай: 300 лет на грани войны. / Попов И.М. – М., - 2004. - с. 129-154.
8. Карлусов В.В. Китайское присутствие на российском Дальнем Востоке: историко-экономический анализ / Карлусов В.В., Кудин А.П. // Проблемы Дальнего Востока. – 2002. - №3. – с. 76-87.
9. Мясников В. С. Россия и Китай: контакты государств и цивилизаций / В.С. Мясников // Общественные науки и современность/ - 1996. – №2. - с.72-80.
10. Китай и соседи в новое и новейшее время: Сборник статей / Ред. Тихвинский С.Л. – М.: Наука, - 1990. – с. 454 .
11. Грингмут В.А. Политические статьи / В.А. Грингмут. – М.: Унив.тип, - 1908. - с. 133.

А.А. Абдразак, Т.З. Кайыркен

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Межгосударственные отношения Российской империи и Китая во второй половине XIX века

Аннотация. В данной научной статье рассматриваются межгосударственные отношения России и Китая во второй половине 19 века, так как именно в этот период начали происходить крупные изменения в системе российско-китайских отношений. Международная обстановка на Дальнем Востоке способствовала дальнейшему сближению России с Китаем и решению накопившихся проблем в отношениях между государствами. Оба государства оказались в состоянии войны с Англией и Францией – державами, игравшими наиболее активную роль в Восточной Азии в середине XIX века. Это и явилось причиной активизации политики России на Дальнем Востоке, в частности, способствовало разрешению вопросов, касающихся границ между государствами – Россией и Китаем.

Ключевые слова: Дальний Восток, межгосударственные отношения, торговые отношения, Россия, Китай, договоры.

А.Ә. Әбдіразақ, Т.З. Қайыркен

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

XIX ғасырдың екінші жартысындағы Ресей империясы мен Қытайдың мемлекетаралық қарым-қатынастары

Андатпа. Бұл ғылыми мақалада XIX ғасырдың екінші жартысындағы Ресей мен Қытайдың мемлекетаралық қатынастары қарастырылады, өйткені дәл осы кезеңде Ресей-Қытай қатынастары жүйесінде ірі өзгерістер болды. Қиыр Шығыстағы халықаралық жағдай Ресейдің Қытаймен жақындасуына және мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастарда жинақталған проблемаларды шешуге ықпал етті. Екі мемлекет XIX ғасырдың ортасында Шығыс Азияда неғұрлым белсенді рөл атқарған Англия және Франция – державалары бар соғыс жағдайында болды. Бұл Қиыр Шығыстағы Ресей саясатының жандануына себеп болды, атап айтқанда, Ресей мен Қытай арасындағы шекараларға қатысты мәселелерді шешуге ықпал етті.

Түйін сөздер: Қиыр Шығыс, мемлекетаралық қатынастар, сауда қатынастары, Ресей, Қытай, шарттар.

References

1. Kalinina N.S. Mezhsivilizatsionnye vzaimootnosheniya Rossii i Kitaya: osobennosti i istoriya razvitiya (N.S. Kalinina) [Kalinina N.S. Intercivilizational relations between Russia and China: features and history of development (N. S. Kalinina)], *Vostok. Afro-Aziatskiye obshchestva: istoriya i sovremennost* [East. Afro-Asian societies: history and modernity.] 2004. №5. p. 106-121.
2. Sladkovskiy M.I. Otnoshenie mezhdu Rossiyei i Kitayem v seredine XIX veka (M.I. Sladkovskiy) [Relations between Russia and China in the middle of the XIX century (M. I. Sladkovskiy)], *Novaya i noveyshaya istoriya* [New and recent history.] 1975. №3. p.55-64.
3. Datsyshen V.G. Istoriya russko-kitayskikh otnosheniy (1618-1917) V.G. Datsyshen; Kras. gos.ped.un-t im. Astaf'eva [History of Russian-Chinese relations (1618-1917) V. G. Datsyshen; Krasny gosudarstvenny PED. UN-t im. Astafyev.]. KSPU, - Krasnoyarsk, 2004. p.230.
4. Narochnitskiy A.L., Beskrovnyh L.G. K istorii vneshney politiki Rossiina Dalnem Vostokev XIXv. (L.G. Beskrovnyh, A.L. Narochnitskiy) [Beskrovny L. G. To the history of foreign policy of Russia in the far East in the XIX century (L. G. Beskrovny, A. L. Narochnitskiy)], (*Question of history*, 1974. №6. p. 14-36, 27-29, 30, 32).
5. Datsyshen V.G. Kitaicy v Sibiri v XVII-XXvv.: problem migratsii i adaptatsii [Datsyshen V. G. Chinese in Siberia in the XVII-XX centuries: problems of migration and adaptation.], SFU, - Krasnoyarsk, 2008. p. 306.
6. Molodin V.I. Istoriya kitayskikh granits (V.I. Molodin) [History of Chinese borders (V. I. Molodin)], *Novaya i noveyshaya istoriya* [New and recent history.]. 2003. №3. p.152-156.
7. Popov I.M. Rossiya i Kitay: 300 let nag rani voyni [Popov I.M. Russia and China: 300 years on the brink of war] (Moscow, 2004. p. 129-154).
8. Karlusov V.V. Kitayskoe prisutstvie na rossiyskom Dalnem Vostoke: istoriko-ekonomicheskiy analiz (Karlusov V.V., Kudin A.P.) [Karlusov V. V. Chinese presence in the Russian far East: historical and economic analysis (Karlusov V. V., Kudin A. P.)], *Problemi Dalnego Vostoka* [Problems of the Far East]. 2002. №3. p. 76-87.
9. Myasnikov V.S. Rossiya i Kitay: kontakty gosudarstv i civilizatsiy [Tekst] [Myasnikov V. S. Russia and China: contacts of States and civilizations], *Obshestvennye nauki i sovremennost* [Social Sciences and modernity]. 1996. №2. p.72-80.

10. Kitay I sosedi v novoe I noveyshee vremya: Sbornikstatey / Red. Tihvinskiy S.L. [China and its neighbors in modern times: a Collection of articles / Ed. Tikhvinsky S. L.] (Nauka, - Moscow, 1990. p.454).
11. Gringmut V.A. Politicheskie stat'i [Gringmut V. A. Political articles], (Univ. type, - Moscow, 1908. p.133).

Information about authors:

Abdirazak A.A. - 2nd year undergraduate student, Faculty of International Relations, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Department of Oriental Studies, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Kayirken T.Z. – Doctor of Historical Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Абдразақ А. А. – магистрант 2-го курса кафедры востоковедения факультета международных отношений Евразийского национального университета им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан,

Қайыркен Т. З. – Доктор Исторических наук, Профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан,

IRSTI: 11.01.29

K. Ch. Baissultanova, B. B. Baktybekova

*Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty,
Kazakhstan*

(E-mail: baisultan_k@mail.ru, baktybekova.bekzat92@mail.ru)

On the issue of digital diplomacy in the context of public diplomacy in modern international relations

Abstract. Modern digital technologies have influenced the formation of a new form of diplomacy as a digital diplomacy. This article is an attempt to study the evolving nature of digital diplomacy and determine its impact on international relations. The authors are trying to find out the role of social networks for promoting the interests of their country on the world stage. They believe that digital diplomacy is a positive tool that can be used by governments to address important issues on the world stage. According to the authors, digital diplomacy can be considered in the context of public diplomacy, which is a component of the foreign policy of the leading states of the world along with traditional methods. However, digital diplomacy opens up new opportunities and other innovative methods of relations between countries and other institutions of society, and also determines the possible risks associated with the information between them. The authors believe that in this regard, a new form of diplomatic relations may be more effective and promising.

Keywords: public diplomacy, digital and electronic diplomacy, social networks, public administration, international relations, soft power.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-63-72>

Introduction. Nowadays, the essence of public diplomacy has undergone changes, which was facilitated by the rapid increase in the number of citizens listening to radio, watching television programs over the Internet, using its wide resources and discussing the most important social and political problems in social networks.

Public diplomacy has always been an important component of the foreign policy of the leading states of the world. Accelerating the processes of globalization, the intensive development of the Internet as a way of promoting ideas and relaying them to society have contributed to making public diplomacy one of the most important tools in the world. The development of information and communication technologies and its application in modern international relations has influenced the emergence of a new form of diplomatic relations, contributing to the rapid dissemination of information on a global scale and their discussion, the regulation of interaction between states.

Formulation of the problem: Digitalization in the field of modern international relations and the emergence of digital diplomacy involves open communication between government and citizens. Consequently, a huge flow of information requires competent processing and a balanced approach, both from politicians, and from scientists, analysts, researchers involved in diplomacy or diplomatic service. In this regard, the relevance of the study of digital diplomacy as an innovative form of public diplomacy in modern international relations is growing.

The purpose of this article: To reveal the conceptual foundations of digital diplomacy and the features of the use of information and communication technologies in the interaction between states at the present stage.

History: The term “digital diplomacy” was first used in the United States when the US agencies responsible for the development of information and communication technologies began to actively use the “new media”: social networks, blogs and other media platforms in the global

network for mass communications related to foreign policy. Thus, the Internet in general and social networks in particular have become one of the important areas for the implementation of the US foreign policy program.

Then, in the US, digital diplomacy was seen as an important element of “soft” and “smart power.” Since the beginning of 2006, more than fifteen departments have been created in the State Department, the CIA, the Department of Defense, as well as the United States Agency for International Development (USAID) to work with foreign Internet audiences to analyze international and national social networks, blogs, chats and disseminate the necessary information in them .

It is necessary to notice an increase in scientific interest in a new, as yet unexplored topic. It was at this time that quite interesting scientific ideas and conceptual approaches to the study of the phenomenon of “digital diplomacy” appeared, and even earlier to the study of the features of the application of information and communication technologies in foreign policy. Today, scientific discussion in this area is of great interest, thereby proving the relevance of digital diplomacy.

Research methods: In this article we used the method of historical analysis, comparative analysis, and also content analysis. In the presentation of the studied material, the problem-chronological principle is selected. It contributes, on the one hand, to the coverage of the history of the development of information and communication technology in external relations in a certain sequence and relationship; on the other hand, it has allowed singling out and revealing a number of urgent problems in this area. The method of historical analysis helped us in identifying the stages of the evolutionary development of the application of information technology in the system of international relations, which led to the emergence of digital diplomacy. At each stage, the development and application of information technology in external communications began to expand in geographical dimensions and decrease in temporal dimensions. The historical method contributed to the determination of a high degree of influence on all spheres of society and the state, international politics at the present stage, compared with the initial development of global networks.

Using a comparative analysis, we found out that in countries where high technology is developed, it was introduced in the life of public spheres much more efficiently, including in foreign policy. The comparative method allowed us to analyze the conceptual approaches of modern scientists on the conceptual and categorical aspects of digital diplomacy in international relations.

Since digital diplomacy is a political phenomenon, the institutional approach was productive, which made it possible to consider the activities of international organizations, states, embassies, public institutions in this area.

Results and discussion:

With the advent of new technologies, the world has changed towards the development of information and communication technologies, and the Internet has such a profound impact that it creates many opportunities and risks for the whole world. The Internet is becoming the main instrument of political communication, since this world-wide computer network unites the majority of the states of the world and contributes to the erasure of state borders. In this article, we consider digital diplomacy in the context of public diplomacy in modern international relations. If traditional public diplomacy as a way of influencing the public opinion of foreign countries included information propaganda, which is carried out mainly through radio, television and film production, then the development of the Internet has significantly expanded the role and possibility of public diplomacy and created new ways of interaction not only between world leaders, but also with non-governmental organizations and individuals [1.11 p.].

Less than ten years after the launch of the first social networks, 90% of all UN member countries established their presence on Twitter, and 88% opened a Facebook account. All Western embassies began working on Chinese social media platforms. Digital technologies such as the

Internet and a social network enabled diplomats to interact with millions of people in real time and at minimal cost. Thus, the Ministry of Foreign Affairs, the embassy and diplomats have developed a set of new tools and methods in support of their activities, the purpose of which is to interact with Diaspora communities and foreign societies, to communicate with citizens during international crises.

As the Russian researcher Surma I.V. rightly notes, “the dynamic development of information and communication technologies and the Internet, which forms the modern global information society, does not know national borders and, as a result, has a transforming effect on all spheres of society and the state, including international politics. Currently, there are several concepts that describe the specifics of the new conditions for conducting digital diplomacy, or “electronic diplomacy”, as one of the most relevant methods of using the global network and information and communication technologies for foreign policy activities. Diplomacy, which was previously a relatively “closed” field of activity, is becoming increasingly open to ordinary citizens due to the development of the information society” [2, 220 p.].

One of the leading domestic experts in the field of public diplomacy Isabaev B.O. defines the specifics of the Internet in the field of public diplomacy as one of the factors in the development of democracy in the world. Consequently, the Internet is becoming a determining criterion for the level of ensuring civil rights and freedoms in various countries of the world. The Internet has become a virtual platform for the formation of new public institutions, increasing their influence and individuals on the state’s domestic and foreign policy. Weak development of the Internet does not allow the country to actively participate in modern processes of integration and development of international relations, contributes to the lag in the economic sphere. On the other hand, a high level of Internet development entails an increase in influence on the world political and economic arena, contributes to the achievement of strategic goals, for example, in terms of ensuring national security, implementing geopolitical tasks, etc. [3].

The development of the Internet has given rise to such an online platform as social networks, whose initial goal was to create social relations with people who have similar interests or offline connections. But with the development and emergence of new features of the Internet, social networks have changed their initial direction. That is, at the beginning of the online platform was created for communication only between citizens, but over time, the platform expanded its boundaries, and communication grew from citizens to public diplomacy.

The head of the strategic analysis department of the NATO Secretary General and the chairman of the Military Committee, Stephanie Babst, in his article “Security Strategy 2.0” notes the importance of the Internet as social media - Facebook, Twitter or Your Tube’s video hosting site, and they are increasingly becoming instruments of influence of ordinary people, their users to international politics [4]. The use of social media in diplomacy has been hailed as a transformative development of international politics. Social networks are not only able to overcome the hierarchical chains of diplomatic communication, but also bring ordinary people into the political life and make their voices heard, and also allow diplomats to directly engage the foreign community in a sustainable dialogue. Such changes and their consequences largely explain why social networks have become such a powerful symbol of «new public diplomacy.» Using social networks, diplomats now have the opportunity not only to propagate the message unilaterally, but also to conduct educational conversations with a wide circle of the country’s population, but also outside the country.

The fact that the rapidly expanding scope of the application of digital technologies has not spared even such a traditionally conservative sphere as international relations is best evidenced by the speed with which a new phenomenon, called digital diplomacy, has consolidated in foreign policy [5].

What is digital diplomacy? And what is the place of digital technologies in the overall structure of public diplomacy and foreign policy of each country?

Digital diplomacy is a phenomenon of a new direction from the scientific and analytical point of view and in the field of public diplomacy. However, as analysis has shown, there is as yet no precise definition of such a phenomenon. But darker less, there are domestic and foreign scientists who are making an attempt to reveal the essence of the new term that has appeared in public diplomacy. Each scientist in his own way understands and in his own way interprets digital diplomacy, determines its function. For example, according to the Russian researcher N. Tsvetkov There are several terms used by the US government to indicate an innovative way to influence foreign society using the Internet: digital diplomacy, Internet diplomacy, social network diplomacy (Twitter diplomacy), and public diplomacy Web 2.0 (public diplomacy Web 2.0). [6, 110 pp.].

Researcher Chernenko E .. has a similar opinion, who notes that the use of the Internet is sometimes figuratively called the art of government in the 21st century, and in expert circles and the media there are definitions of “twitter diplomacy”, “electronic diplomacy”, “online diplomacy”, etc. d. [7, 25 pp.]. Experts of the Ural RISI Center believe that digital diplomacy is the use of the Internet and modern information and communication technologies (ICT) for the implementation of diplomatic and related foreign policy tasks. This phenomenon, in their opinion, is also denoted by the terms «network diplomacy» (Net Diplomacy) and «public diplomacy Web 2.0» (Public Diplomacy Web 2.0) «[8].

Russian researcher Surma I.V. in its work “Digital Diplomacy in World Politics”, digital diplomacy is seen as the widespread use of information and communication technologies, including new media, social networks, blogs and the like media platforms in the global Network to assist government agencies in the implementation of functions and communications on issues related to foreign policy, including mechanisms of influence on a foreign audience [2, 222 p.]. According to the author, digital diplomacy is the promotion of foreign policy interests, information propaganda via the Internet, social networks and mobile phones aimed at the mass consciousness of the public. What place does digital diplomacy take in the general structure of public diplomacy and the entire foreign policy arsenal? The American political scientist J. Nye, the author of the concept of “Soft Power” (Soft Power), noted that soft power is the ability to influence others in order to obtain the desired result through attraction rather than coercion or repayment. The soft power of a country is based on its cultural resources, values and policies. A strategy of “smart power” combines the resources of “brutal” and “soft” power. Public diplomacy has a long history as a means of promoting the country’s “soft power”. She was an essential component of victory in the Cold War. ” Thus, the following scheme is true: the general toolkit of foreign policy is divided into “soft” and “hard” power. Public diplomacy (or online diplomacy, etc.), in turn, is one of the areas of public diplomacy. And finally, the use of social networks to achieve foreign policy objectives is a key element of digital diplomacy. The resulting “nesting doll” is a simple classification that defines the place of “social media diplomacy” in the overall structure of modern diplomacy [9, 53-54 p.]. The main idea of the American scientist J. Nye is that it is necessary to consider digital diplomacy in the context of “soft power” as a tool that spreads about the attractive aspects of life in the country, culture, history, traditions and values of states. Digital diplomacy, being an instrument of “soft power”, helps to spread the state’s national interests outside. With the growing reach of the global network, it is constantly expanding its borders.

According to the expert of the Russian Council on Foreign Affairs, L. Permyakova, digital diplomacy, called by experts of the Silicon Valley “Web 2.0 diplomacy,” appeared relatively recently. A simplified definition of this phenomenon - the use of the web and information and communication technologies (ICT) for the implementation of diplomatic tasks - gives a completely comprehensive picture of it. There are several general areas where digital diplomacy as a resource of the foreign ministry is particularly effective. First of all, this is the implementation of public diplomacy: when establishing contacts with an online audience and creating new communication tools, digital diplomacy can provide the opportunity to directly contact the target audience with

specific messages, including involving authoritative opinion makers for cooperation. E-diplomacy promotes dialogue in the format “citizen-citizen, person-person”. This dialogue can be initiated both by the participants in civil society and by the state, which can act as a moderator of the dialogue. In the field of information management, including accumulated knowledge and experience: accumulation and analysis of a huge amount of information that can be successfully used in political forecasts and strategic planning. Thanks to modern ICT, the experience and information gained by various departments of the state’s foreign policy structure can be successfully used in different parts of the world, regardless of the location of the source and consumption. Implementation of consular activities: processing and preparation of visa documents, direct contacts with citizens located abroad. In case of emergencies and natural disasters: ICT implementation for emergency communication with the state embassy abroad. Judging by these directions, digital diplomacy is mainly applied in nature and is especially useful in working with foreign audiences, in matters of broadcasting an official position and building the image of a state. It is important to understand that in its usual sense it is unlikely that it will ever replace diplomacy. Closed negotiations will remain closed. However, it is in the power of digital diplomacy to explain why a decision was made, what results it will lead to, how it will affect the foreign policy process, i.e. open access for the general public to the results of the activities of traditional diplomacy [10].

According to the expert’s research, one can notice that social networks and the Internet have expanded the initial course of diplomacy. Modern diplomacy, in essence, is far from addressing not only international, but also the fundamental problems of national life. Consular work directly deals with the requests of citizens. For example, during the devastating earthquake in Nepal in the spring of 2015. the government used the social network Twitter to communicate with their compatriots, and the site “Person Finder” (search for people) appeared on Google to help find people who survived natural or humanitarian disasters [11]. It would be appropriate to mention the role of consulates in emergency situations. In the process of achieving high technology, it is necessary to increase the role of the humanitarian factor, promptly demonstrating sympathy and understanding for those in need in a particular situation. It should be noted that consulates that have sites provide Internet services to traveling to their compatriots citizens and have sufficient mobile applications, which positively affect the image of the country they serve. Consular workers go to social networks, have the opportunity to send messages to people in crisis situations. This practice is now more effective.

The most common term among US foreign policy leaders is «public diplomacy Web 2.0.» Public Diplomacy Web 2.0. - this is a mechanism for influencing a foreign audience through methods such as posting radio and television programs on the Internet, disseminating openly available US literature in digital format, monitoring discussions in a blog space, creating personalized pages for members of the US government on social networks, and distribution of information via mobile phones [6, 109 p.].

Interactive radio and television programs allow the US government to quickly reach consumers, instantly receive a feedback from the audience and, as a result, change the content of its information propaganda. Electronic magazines about the USA have an impact on young people who perceive information through visual and video images [12]. Social media monitoring allows Washington to direct blogger discussions in the right direction and mobilize protest youth groups and dissidents. Creation of personal pages of representatives of the political establishment on platforms such as Facebook and Twitter helps to build real communication between representatives of Washington and members of social networks. Finally, sending SMS messages to mobile phones of foreign citizens will allow the US government to reach the part of the audience that does not have access to the Internet.

Below is a table showing the features of traditional public diplomacy and public diplomacy Web 2.0:

Characteristics	Traditional public diplomacy	public Diplomacy Web2.0
Purpose	Promotion of US foreign policy interests.	Promotion of US foreign policy interests.
Implementation methods	Information propaganda through print media, radio and television; educational exchanges; cultural programs.	Information propaganda through Internet TV, social networks and mobile phones.
The main target foreign audience	The elite of a foreign state.	Youth with protests; dissidents.
Methods of promoting the main topic among the target audience	Unilateral informing foreign target audience.	Dialogue with foreign target audience.

Table 1 [6.110 p.]. According to the definition of the professor of communication school of the American

University P. Doshi, digital diplomacy is a new area in which governments directly interact with the public abroad through social networks. In a broad sense, what kind of work tools includes any available Internet resources, including web sites and blogs?

Historically, the main platform for digital diplomacy is the social network Twitter. For this reason, the terms “digital diplomacy” and “twitter diplomacy” (or “diplomacy”) are often equated. Twitter is called a microblock service, since the volume of each publication (tweet) is limited to 280 characters (until 2017, the user had half the number of characters at his disposal). In addition to text and links, a tweet can contain up to four images or a survey form with answer options, a video. Twitter-diplomacy combines a variety of approaches to work, therefore, in the social network feed; neutral announcements of the official pages of diplomatic missions on the schedule for receiving citizens on consular issues are side by side with figurative, often provocative statements by political figures. The disputes between the official pages (accounts) of the foreign affairs agencies are closely monitored by a large audience, including, among other things, journalists and other opinion leaders, that is, people whose position on certain issues affects the opinion of the masses [5].

According to the authors, digital diplomacy involves the use of modern information and communication technologies for the implementation of diplomatic and related foreign policy tasks. It provides opportunities for politicians to discuss and manage current issues in a timely manner and open up tremendous opportunities for new forms of networking and cooperation. Along with the well-established working methods of the foreign affairs agencies of various countries and traditional channels for transmitting information through radio, television and the press, the Internet is increasingly used for propaganda, collecting information, putting pressure on foreign governments, training activists and stimulating protest movements.

According to the expert in the field of public diplomacy in Kazakhstan D. Bektimisov, the experts do not have a single definition of the concept of “digital diplomacy”. On the whole, it is characterized as an additional tool for diplomatic activities carried out through the Internet, social networks and electronic communications. More and more people, especially young people, gather information online, abandoning traditional sources such as television and newspapers. Social networks are an integral part of digital diplomacy and a tool that every modern diplomat needs to own. With a competent presentation, they allow you to convey your opinion completely free of charge to the broad masses of the population. Monitoring social networks provides extensive opportunities to get a real picture and mood in the society of the host country, the opinions of the expert community, politicians, etc. There is even a specific term Twiplomacy and the organization of the same name that studies this activity. Ideally, each senior Kazakhstani diplomat should have a page on social networks and popularize Kazakhstan abroad” [13]. In general, it can be argued

that new information technologies are changing the nature of the information interaction between society and the state, expanding the rights of citizens by providing access to a variety of information, increasing the ability of people to participate in political activities. The great importance of digital diplomacy as a new means of political communication, which can significantly improve the quality of political discussion, should be recognized.

Conclusion. In conclusion, I would like to note that, first of all, the goal of digital diplomacy in the political and diplomatic sphere is to create open communication between the government and citizens. With the development of the Internet, with the advent of social networks, public diplomacy has expanded its borders, and thus, a citizen of his and a foreign country can freely participate in the domestic and foreign policies of his country, as well as a foreign country. That is, thanks to such a digital tool as Twitter, Facebook, YouTube, Instagram, Weibo, etc. a citizen of any other country can openly express his opinions regarding all political and diplomatic actions of the government. Using digital technologies, each state has the opportunity to promote the national values of its country, such as tourism, culture, etc. This shows the close connection between “digital diplomacy” and “soft power” and they become synonymous. Digital diplomacy is a highly effective tool for delivering information allows the intended message to penetrate deeply into the target audience and allows a two-way conversation between diplomats and the foreign public. Along with the fact that digital diplomacy is also associated with risks, it also determines the possible risks. Therefore, the authors believe that we need to study and apply more effective methods of regulating information flows in external relations.

References

1. Antyuhova E.A. Tsifrovaya diplomatiya SShA kak segment publichnoy diplomatii NATO [Digital diplomacy as a segment of public diplomacy], Vestnik Britanskogo gosuniversiteta [Bulletin Britain State University]. 2016. №3. P. 11-14.
2. Surma I.V. Tsifrovaya diplomatiya v mirovoy politike [Digital diplomacy in the world policy], Gosudarstvennoe upravlenie. Elektronnyy vestnik [State government. Electronic Bulletin]. 2015. №49. P. 220 - 249.
3. Isabaev O.B. Internet kak instrument politicheskoy kommunikatsii: tendentsii razvitiya [Internet as an equipment of political communication: development of tendency], Vestnik KazNPU. [Electronic Resource]. 2010. Available at: <https://articlekz.com> (Accessed:11.09.2019).
4. Stefanie Babst. Strategiya obespecheniya bezopasnosti 2.0 [Strategy of providing the safety] [Electronic Resource]. 2016. Available at: <http://www.gazet.ru/comments> (Accessed:11.09.2019).
5. Ryabichenko A.V. Tsifrovaya diplomatiya vchera i segodnya [Ryabichenko A.V. Digital diplomacy the present and the past], Rossiyskiy sovet po mezhdunarodnyim delam [Russian international Affairs Council] [Electronic Resource]. 2018 Available at: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/digitaldiplomacy/tsifrovaya-diplomatiya-vchera-i-segodnya/> (Accessed:16.11.2019).
6. Tsvetkova N.A. Programma Web 2.0 v publichnoy diplomatii SShA [The program of public diplomacy], SShA-Kanada: ekonomika, politika, kultura [Canada: economy, policy, culture]. 2011. №3. P. 109-122.
7. Chernenko E. Proishozhdenie tvitov [The beginning of the twit], Kommersant' power. 2013. №9. P. 23-26.
8. Rossiyskiy institut strategicheskikh issledovaniy [Russian Institute of Strategic research], Tsifrovaya diplomatiya SShA [Digital diplomacy] [Electronic Resource]. 2014. Available at: <https://riss.ru/analytics> (Accessed:11.09.2019).
9. Alhimenkov M.A. Sotsialnyie seti i sovremennaya internet – diplomatiya SShA

[Social network and modern internet – diplomacy]. (Kanada, 2014. №11. P. 52-66).

10. Permyakova L. Tsifrovaya diplomatiya: napravleniya raboty, riski i instrumentyi [Digital diplomacy: direction of the work, risks and equipments], Rossiyskiy sovet po mezhdunarodnyim delam [Russian international Affairs Council] [Electronic Resource] 2012. Available at: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/tsifrovaya-diplomatiya-napravleniya-raboty-riski-i-instrumen/> (Accessed:11.09.2019).

11. Person Finder The official international search website [Electronic Resource] Available at: <https://google.org/personfinder/test> (Accessed:11.09.2019).

12. See you on the USA // The official travel website of the USA – 2020. [Electronic Resource] Available at: <https://www.visittheusa.com> (Accessed:11.09.2019).

13. Bektemisov Zh. O vazhnosti sotsialnyih setey v sovremennoy diplomatii. [About the importance of social network in the modern diplomacy], Ministerstvo inostrannyih del Respubliki Kazakhstan. Ofitsialnyiy sayt [Ministry of foreign affairs of the Republic of Kazakhstan. Official site] [Electronic Resource] Available at: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/dzanibek-bektemisov-o-vazhnosti-socialnyh-setej-v-sovremennoj-diplomatii> (Accessed:11.09.2019).

К.Ч. Байсултанова, Б.Б. Бактыбекова

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Қазіргі халықаралық қатынастардағы қоғамдық дипломатия аясындағы цифрлық дипломатия мәселелері

Аңдатпа. Қазіргі цифрлік технологиялардың дамуы дипломатиялық байланыстардың жаңа формасы цифрлік дипломатияның қалыптасуына әкелді. Бұл мақала цифрлік дипломатияның даму сипаты мен оның халықаралық қатынастарға әсерін анықтауға талпыныс болып табылады. Авторлар халықаралық аренада өз елінің мүддесін қорғаудағы әлеуметтік желілердің рөлін анықтауға тырысады. Олардың пікірінше, цифрлық дипломатияны әлемдік деңгейде маңызды мәселелерді шешуде оң құрал ретінде пайдалануға болады. Сонымен бірге, цифрлық дипломатия жария дипломатия аясында қарастырылып, алдыңғы қатарлы мемлекеттерде сыртқы саясатта қолданылатын дәстүрлі әдістермен қатар жүреді деген ой пайымдайды. Алайда, цифрлік дипломатия мемлекеттер мен басқа да қоғам институттары арасында жаңа инновациялық ықпалдасу түрлерін ашу мүмкіндіктерімен қатар, ақпараттарға қатысты қауіп-қатерлердің алдын алуға мүмкіндік туғызады. Авторлар осы жағдайларға байланысты дипломатиялық қарым-қатынастардың заманауи формасы әлдеқайда тиімді және болашағы жарқын деген болжамға келеді.

Түйін сөздер: қоғамдық дипломатия, цифрлық және электрондық дипломатия, әлеуметтік желі, мемлекеттік басқару, халықаралық қатынастар, жұмсақ күш.

К.Ч. Байсултанова Б.Б. Бактыбекова

Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

К вопросу цифровой дипломатии в контексте публичной дипломатии в современных международных отношениях

Аннотация. Современные цифровые технологии повлияли на формирование такой новой формы дипломатии, как цифровая дипломатия. Данная статья является попыткой изучения развивающегося характера цифровой дипломатии и определения ее влияния на международные отношения. Авторы стараются выяснить роль социальных сетей в продвижении интересов страны на мировой арене. Они считают, что цифровая дипломатия является позитивным инструментом, который может использоваться правительствами в решении важных вопросов на мировой арене. По мнению авторов, цифровую дипломатию можно рассматривать в контексте публичной дипломатии, которая является составляющей внешней политики ведущих государств мира наряду с традиционными методами. Однако цифровая дипломатия открывает новые возможности и иные инновационные формы взаимоотношений между странами и другими институтами общества, а также способствует профилактике рисков, связанных с информацией. Авторы полагают, что в связи с этим новая форма дипломатических отношений может быть более эффективной и перспективной.

Ключевые слова: публичная дипломатия, цифровая и электронная дипломатия, социальные сети, государственное управление, международные отношения, мягкая сила.

References

1. Antyuhova E.A. Tsifrovaya diplomatiya SShA kak segment publichnoy diplomatii NATO [Digital diplomacy as a segment of public diplomacy], Vestnik Britanskogo gosuniversiteta [Bulletin Britain State University]. 2016. №3. P. 11-14.
2. Surma I.V. Tsifrovaya diplomatiya v mirovoy politike [Digital diplomacy in the world policy], Gosudarstvennoe upravlenie. Elektronnyiy vestnik [State government. Electronic Bulletin]. 2015. №49. P. 220 - 249.
3. Isabaev O.B. Internet kak instrument politicheskoy kommunikatsii: tendentsii razvitiya [Internet as an equipment of political communication: development of tendency], Vestnik KazNPU. [Electronic Resource]. 2010. Available at: <https://articlekz.com> (Accessed:11.09.2019).
4. Stefanie Babst. Strategiya obespecheniya bezopasnosti 2.0 [Strategy of providing the safety] [Electronic Resource]. 2016. Available at: <http://www.gazet.ru/comments> (Accessed:11.09.2019).
5. Ryabichenko A.V. Tsifrovaya diplomatiya vchera i segodnya [Ryabichenko A.V. Digital diplomacy the present and the past], Rossiyskiy sovet po mezhdunarodnyim delam [Russian international Affairs Council] [Electronic Resource]. 2018 Available at: <https://russiancouncil.ru/analytiks-and-comments/columns/digitaldiplomacy/tsifrovaya-diplomatiya-vchera-i-segodnya/> (Accessed:16.11.2019).
6. Tsvetkova N.A. Programma Web 2.0 v publichnoy diplomatii SShA [The program of public diplomacy], SShA-Kanada: ekonomika, politika, kultura [Canada: economy, policy, culture]. 2011. №3. P. 109-122.
7. Chernenko E. Proishozhdenie tvitov [The beginning of the twit], Kommersant'

power. 2013. №9. P. 23-26.

8. Rossiyskiy institut strategicheskikh issledovaniy [Russian Institute of Strategic research], Tsifrovaya diplomatiya SShA [Digital diplomacy] [Electronic Resource]. 2014. Available at: <https://riss.ru/analytys> (Accessed:11.09.2019).

9. Alhimenkov M.A. Sotsialnyie seti i sovremennaya internet – diplomatiya SShA [Social network and modern internet – diplomacy]. (Kanada, 2014. №11. P. 52-66).

10. Permyakova L. Tsifrovaya diplomatiya: napravleniya raboty, riski i instrumentyi [Digital diplomacy: direction of the work, risks and equipments], Rossiyskiy sovet po mezhdunarodnyim delam [Russian international Affairs Council] [Electronic Resource] 2012. Available at: <https://russiancouncil.ru/analytys-and-comments/analytys/tsifrovaya-diplomatiya-napravleniya-raboty-riski-i-instrumen/> (Accessed:11.09.2019).

11. Person Finder The official international search website [Electronic Resource] Available at: <https://google.org/personfinder/test> (Accessed:11.09.2019).

12. See you on the USA // The official travel website of the USA – 2020. [Electronic Resource] Available at: <https://www.visittheusa.com> (Accessed:11.09.2019).

13. Bektemisov Zh. O vazhnosti sotsialnyih setey v sovremennoy diplomatii. [About the importance of social network in the modern diplomacy], Ministerstvo inostrannyih del Respubliki Kazakhstan. Ofitsialnyiy sayt [Ministry of foreign affairs of the Republic of Kazakhstan. Official site] [Electronic Resource] Available at: <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/dzanibek-bektemisov-o-vazhnosti-socialnyh-setej-v-sovremennoj-diplomatii> (Accessed:11.09.2019).

Information about authors:

Байсултанова К. Ч. - саяси ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университетінің профессоры, Алматы, Қазақстан.

Бактыбекова Б. Б. - магистр, PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университеті, Мұратбаева 200, Алматы, Қазақстан.

Baissultanova K. Ch. - Candidate of Political Sciences, Professor, Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Muratbaev 200, Almaty, Kazakhstan.

Baktybekova B. B. - Master, Candidate of PhD, Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Muratbaev 200, Kazakhstan.

IRSTI 23.37.

B.S. Ganiev

Fergana State University, Fergana, Republic of Uzbekistan
(E-mail: mr.ganiev76_fsu@inbox.ru)

Formation of entrepreneurial culture in the conditions of a new stage in the development of society in Uzbekistan

Abstract. The article explores the scientific foundations and practical aspects, opportunities, objective and subjective factors affecting the process of forming an entrepreneurial culture in a new stage of development in the Republic of Uzbekistan. The article is devoted to a very relevant topic, the process of forming entrepreneurial structures in various fields of social and economic life of the country. The author considered the theoretical basis of entrepreneurship, drew attention to the process of creating entrepreneurial structures with the beginning of democratic reforms and deepening market relations in the country. An attempt is made to show the role of the reformation processes in the development of entrepreneurship in the country. The author successfully connected the process of forming an entrepreneurial culture with the issues of reforming the higher education system, including the creation of a new generation of universities, opening branches of the world's leading universities from developed countries in Uzbekistan in a new stage of development of the country. The author of the article pointed out the shortcomings in the process of training modern competitive personnel, which is closely related to the formation of an entrepreneurial culture among future specialists.

Keywords: Entrepreneur, economy, society, education, reform, country, staff, competitiveness

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-73-80>

Introduction. The development of a new stage of society has put forward the task of forming a social community of entrepreneurs in Uzbekistan, the need for a proper entrepreneurial culture and a key segment of the sociocultural community. In this regard, the issue of the need to create value foundations of entrepreneurial activity in the country and the trends in the development of entrepreneurial culture in the conditions of the country's entry into a new stage of its development is particularly relevant. It should be borne in mind that the very process of the phenomenon-legalization of entrepreneurship in various forms in the new socio-economic conditions is carried out as a very fateful social transformation that has not yet reached the necessary degree of development level. This is primarily due to the dynamics of transformations that are taking place rapidly in the bowels of the social system, with further deepening of which, entrepreneurship gradually forms the basis of the middle class, which in developed countries ensures the sustainable development of states, its economic and social stability. This process is also closely related to the fact that, according to historical time, social transformation in the country largely coincided with a change in the person's attitude to the issue of creating the foundations of private property, as a result of which the content of entrepreneurial activity itself changes significantly.

Formulation of the problem. It should be emphasized that the formation of an entrepreneurial culture is still associated with competitive risks in the context of a deepening market economy. The initial period of development of the entrepreneurial activity, at the initial stage of its legitimate existence in conditions of independence, is characterized by a certain degree of instability, while retaining for reproduction only a small part of its business structures.

At the initial stage of the country's sovereign development, there was a slow growth in the number of entrepreneurs, which did not contribute to the stabilization of the value foundations and cultural limits of the reproduction of the community of entrepreneurs, private structures, in

particular farms and dekhkan farms in rural areas, which impeded the development process as a system-forming segment of the new socio-economic and the socio-cultural structure of civil society.

Thus, in the conditions of a new stage of the country's development, one of the most important social subjects of the economic and social modernization of society is the developing social stratum of entrepreneurs in the socio-stratification system of society. All this leaves a serious imprint on the formation of an entrepreneurial culture, without the formation of which entrepreneurship cannot be the subject of important social transformations at the present stage of independent development. "As a result of reforms last year, 93 thousand new business entities were created, which is almost 2 times more than in 2018. In the Doing Business ranking of the World Bank, we went up 7 positions, took 8th place among 190 countries in terms of business registration, included in the list of the best-reforming countries"[1.2].

Goals. At the present stage of the country's development, entrepreneurial culture has become one of the main factors determining changes in the consciousness and behavior of entrepreneurs and ensuring qualitative changes in the socio-economic life of the country.

From a philosophical point of view, it is necessary to emphasize the high degree of positive influence of private structures as an emerging social community on the transformation of the socio-cultural image of modern society from the peculiarity of the entrepreneurial community, its evolution and the manifestation of entrepreneurial culture as an immanent component of national social life. The perception of these socio-economic processes will optimize the integration potential of the culture of entrepreneurs in its essential significance for the development of civil society.

It should be noted that the scientific theoretical and methodological foundations, in general, the theory of entrepreneurship, combining the socio-economic justification of the innovative function of entrepreneurship and the foundations of a sociological approach to the analysis of entrepreneurship, laid the foundations for the study of the formation of an entrepreneurial culture. The socio-economic transformations that are taking place under the conditions of a new stage in the development of society have aggravated the need to study the phenomenon of entrepreneurship in the full variety of its manifestations in social practices in the areas of public life.

At the present stage of development of society, the need for development and a detailed description of the functioning of entrepreneurship as an emerging and developing component of the social structure becomes relevant. The development and research of problems, the issues of interaction between business and government, and the social responsibility of an entrepreneur in the context of a new stage in the development of society also became relevant. It should be noted that the study of the problems of the formation of an entrepreneurial culture in the form of value foundations and the motivation of entrepreneurial activity, its socio-cultural aspects, are the subject of research in the field of social philosophy.

History. Philosophical understanding of the content of the social community of entrepreneurs, transformation into socio-economic theories, which are reflected in the content of entrepreneurship, occurs in stages, in the process of increasing the needs of sociocultural practice. However, the socio-philosophical understanding of entrepreneurial activity is still fragmented and requires further research, especially as a subject of social philosophy.

Thus, topical issues of the formation of an entrepreneurial culture in the conditions of Uzbekistan as a fundamentally new segment of society's culture, corresponding to the processes of deepening market relations, have not been studied enough. Moreover, we are talking, on the one hand, about the study of entrepreneurial culture as a kind of culture generated by a certain professional activity, and on the other hand, about its broader, social-wide positioning, which determines the need for a thorough study of the formation of an entrepreneurial culture, its development trends in the context of the development of a new stages of society in Uzbekistan. It should be emphasized that the content, state, and trends of the development of entrepreneurial culture needs special study, on the one hand, as a kind of spiritual culture generated by certain

professional activities, and on the other hand, as a general social phenomenon.

In the conditions of a new stage of the country's development, it is necessary to determine the determinants, trends and value guidelines for the formation and development of entrepreneurial culture in modern society in the context of sociocultural transformation. The process of forming an entrepreneurial culture requires systematization of the main theoretical approaches to the definition of the concept of «entrepreneurial culture.» It is necessary to determine the socio-cultural determinants of the formation of an entrepreneurial culture in the development of civil society. The most important tasks of research are to formulate the degree of maturity of entrepreneurial practices in modern Uzbek society. It is also necessary, from the point of view of social philosophy, to justify scientifically the evolutionary mechanism for positioning the sociocultural community of entrepreneurship in the new conditions of development of society, to analyze the features of the formation of the social identity of entrepreneurship as the foundation of an entrepreneurial culture. It is relevant to identify value guidelines and outline trends in the development of an entrepreneurial culture in the context of a new stage in the development of society and innovative transformations in it. “We are working hard to expand entrepreneurship and create new opportunities for this purpose. During the implementation of the program “Each Family is an Entrepreneur”, loans totaling 5.9 trillion soums were allocated to start-up families”[2.2.].

Research Methods. The scientific methodological and historical sources of entrepreneurial culture are the pages of national and world history, philosophical rationalism, which are real sources of the formation of the entrepreneurial community.

The methodological basis for the study of the formation of an entrepreneurial culture at the present stage is an interdisciplinary approach, a synthesis of activity and sociocultural approaches. The theoretical basis for the study of the problem must be carried out on the principles of a systematic method, which allows to synthesize in a special way the advantages of the methodology of the anthroposocial approach, which requires identifying the characteristics of a social subject in the studied social community and making it possible to study entrepreneurship by analyzing its sociocultural activity.

It should be noted that the basis of the methodology for studying entrepreneurial culture is the dialectic method and the axiological approach, the application of which allows us to consider the social community of entrepreneurs as one of the elements of the emerging social structure, to study the factors, conditions and results of its cultural consolidation, the state of regulatory regulation of interactions within the entrepreneurial community, orientation value identification and the establishment of cultural regulations in interaction and with the state of the cultural background of the new period of development of society in the conditions of Uzbekistan.

The study of the problem of the foundations of entrepreneurial culture requires systematization of the basic theoretical approaches to the definition of the concept of «entrepreneurial culture», to identify the dialectic of the relationship of entrepreneurial culture and the culture of entrepreneurship.

The social scientists are faced with the task of finding out the evolutionary mechanism for positioning entrepreneurship as a carrier of entrepreneurial culture and the object attitude towards it in the axiological reaction of mass consciousness in a new stage of society;

The study of the phenomenon of the formation of an entrepreneurial culture in the socially philosophical aspect shows that higher education occupies a special place in this process. In Uzbekistan, the concept of the development of higher education has been adopted. Higher education in Uzbekistan in the conditions of democratization of society was faced with the need to adapt and develop in the context of decentralization and globalization. The main constraining factor was the highly centralized nature of training when monitoring is carried out by government organizations. This limited the development of diversified curricula, the emergence of innovative teaching methods, and the penetration of modern educational and pedagogical technologies into the process of higher education.

Discussion Results. The opening of international universities, such as Westminster, Inha, Amity, Akfa, Webster, Yojo, the formation of branches of Russian universities and the opportunity to see how the development of new approaches in higher education can benefit the development of the country as a whole. [3.2.] The adopted concept for the development of higher education involves a focus on the introduction of critical thinking training programs, independent learning, the use of virtual systems, etc. Under the conditions of a new stage in the development of society, the thinking of universities is liberalized, the ability to develop their own curricula and courses, taking into account their subsequent implementation in the process of training competitive personnel, which we observe all over the world. Reducing centralized regulation by the ministry will ensure better and better higher education.

Within the framework of the concept of higher education, a target has been approved to increase the enrollment of graduates from higher education from the current 20% to 50% and increase the number of non-state universities to 35. The country «has launched a completely new type of educational institution - 4 Presidential and 3 Creative schools. “Along with this, 19 new higher education institutions have been created, including 9 branches of well-known foreign universities. In cooperation with leading foreign universities, training has been established in the framework of 141 joint educational programs. In 2019, 146,500 students were admitted to universities in Uzbekistan, which is 2 times more than in 2016” [4.3.]

One of the key target indicators in the concept of development of the higher education system is the increase in the level of accessibility from 20% to 50% by 2030. In this regard, a serious concern is a fact that with an increase in the number of universities, the costs of maintaining the entire system obviously increase.

In modern conditions, universities prepare specialists in business who possess both certain skills and knowledge in a specific field. This means that a graduate needs to be creative, be able to work in a team and learn quickly. That industrially specific knowledge that we teach today can very quickly become irrelevant. The world is changing, therefore, specialists and employees of companies need to be able to learn, be open to new things, have empathy, be adaptive, have a good reaction.

In the context of globalization, the world is moving towards a knowledge economy, where the main factors of development are knowledge and human capital. [5.2.] Universities in the knowledge economy are the flagships and the environment where science and practice merge, where innovations and technologies come from into mass production. The challenge is that the speed of changes is so fast that some areas of knowledge become obsolete within 3-7 years, and the industry is not ready to wait for educational institutions to transform. And here universities have to prove their relevance in the field of education. They should not only have time to respond but be able to predict what skills graduates should have in 3-5 years. For Uzbekistan, this task is doubly more difficult. Together with the challenges listed above, the higher education sector must go through the path of transformation of the entire environment, with multiple increases in enrollment in higher education and the transition from elite to mass higher education. Most universities should move from centralized management to more independent management, starting with the independent development of courses and curricula, determining the number of students recruited and ending with the independent financial and economic management of the university.

In the conditions of a new stage of the country's development, the idea of creating an entrepreneurial university was put forward. The University of Entrepreneurship is a natural incubator, trying to provide a supportive environment in which the university community can research, evaluate and use ideas that can be translated into socio-economic entrepreneurial initiatives. Entrepreneurial universities participate in partnerships, networks and other relationships to create an umbrella for interaction and cooperation. Hence the goals - to raise graduates with systemic, entrepreneurial thinking. This requires the training of competitive and technologically advanced graduates, who are then able to create startups and bring domestic products and services

to foreign markets. The curriculum of an entrepreneurial university will be based, on the one hand, on the development of necessary skills, on the other, it will provide solid fundamental knowledge and consolidate them in practice.

The University of Entrepreneurship is a synergy of translating the ideas of academic representatives and entrepreneurs who are ultimately the employers of graduate students. The business community of Uzbekistan thus contributes to the development of higher education in our country. At the head are the leaders of companies who know what tomorrow's business environment in the region will look like, and what personnel is needed to be able to work and manage business processes, who can be entrusted with developing business ideas and implementing them in new conditions.

First of all, it should be noted about the low enrollment in higher education. There is a great demand on the market, but supply does not satisfy demand. On the other hand, it is necessary to improve the quality of education and radically fight corruption. "It should be openly admitted that entrepreneurs still face corruption in such areas as the provision of land, cadastral, customs, banking services, licensing, and public procurement. This is evidenced by numerous appeals addressed to the President, news reports in the press and social networks." [6.21].

Also, sometimes too much emphasis is placed on attendance or on form instead of a real assessment of the quality of knowledge. Universities do not communicate well with business with those who will then hire their graduates. Only in recent years, local universities and rectors began to interact more actively with the business community and this is a very good trend. In the conditions of a new stage of development, a number of private universities have been opened; in the near future, there can be many more. In modern conditions, the role and importance of personnel in ensuring the sustainable development of the country, security, the production of competitive goods, the equal admission of young people from various sectors of society to universities is becoming increasingly relevant. This task urgently dictates the need "to increase the prestige of our universities, increase the number of non-governmental educational institutions, attract qualified personnel to the sphere and increase competition". [7.2.]

The reputation of universities in the business community as a center for training highly qualified personnel will allow actively involving leading domestic and foreign entrepreneurs both in the educational process and in special programs for internships and graduate employment. For modern universities, the actual connection between science and the business environment plays a paramount role, so most university research will be aimed at solving specific business problems of entrepreneurs of domestic and foreign markets.

Conclusion. In the conditions of a new stage of development, the idea of opening the Center for Applied Research at universities becomes relevant. There, students will be given the opportunity to put into practice the theoretical and applied knowledge they have gained, present their research to leading entrepreneurs in the country. The latter, in turn, will share their problems with scientists so that students through their studies can offer them solutions. It is necessary to open more specialized universities so that competition does not go between the universities themselves, but between the branches of education. The development of international contacts in the field of higher education, direct contacts of universities is a positive process in the preparation of competent personnel. It should be noted that the trend of opening private universities was the same in scale as, for example, the opening of private schools and kindergartens. [8.c.2] The opening of new universities has a positive impact not only in the family business, but in the entire entrepreneurial sphere in general, and will also become an important incentive in the process of creating a culture of entrepreneurs.

Thus, as a conclusion, it should be noted that in the curriculum for the training of modern personnel it is necessary to add more practice, add marketing experiments, study the "new" marketing.

Firstly: it must be remembered that students are studying now - tomorrow it will become

irrelevant. Therefore, you need to teach subjects that will be relevant in the near future.

Secondly: it is necessary that students conduct marketing research for a real business and are able to work with numbers. For this, first of all, it is necessary that businesses and universities become closer to each other.

Thirdly: universities should clearly understand for whom they are training personnel, and entrepreneurs, in turn, must understand where highly qualified, competitive personnel will come to work for them.

Fourth: the entrepreneurial culture of specialists involves the formation of the following qualities as an analytical mindset, communication and cooperation experience with business, the ability to quickly learn, teamwork skills, communicative ability, flexibility, the ability to scientifically justify personal opinions.

Список литературы

1. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису от 24 января 2020. [Электронный ресурс]. – 2020. – URL: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>. (Дата обращения: 30.01.2020)

2. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису от 24 января 2020. [Электронный ресурс]. – 2020. – URL: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>. (Дата обращения: 30.01.2020)

3. Новые филиалы Российских ВУЗов. [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://sputniknews-uz.com/society/20190910/12395049/zbekistonda-Rossiya-oliygolari-soni-10tga-etdi.html>, 2019. (Дата обращения: 10.11.2019)

4. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису от 24 января 2020. [Электронный ресурс]. – 2020. – URL: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>. (Дата обращения: 30.01.2020)

5. Указ Президента Республики Узбекистан. Об утверждении стратегии инновационного развития республики узбекистан на 2019–2021 годы. [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://mfa.uz/ru/press/library/2018/09/16135>, 2018. (Дата обращения: 10/12/2019)

6. Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису от 24 января 2020. [Электронный ресурс]. – 2020. – URL: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>. (Дата обращения: 30.01.2020)

7. Указ Президента Республики Узбекистан. Об утверждении стратегии инновационного развития республики узбекистан на 2019–2021 годы. [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://mfa.uz/ru/press/library/2018/09/16135>, 2018). (Дата обращения: 10.12.2019)

8. Президент Узбекистана посетил Президентскую школу. [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: <https://kun.uz/ru/news/2019/09/10/shavkat-mirziyoyev-posetil-prezidenskuu-shkolu-v-tashkente>, 2019. (Дата обращения: 30.11.2019)

Б.С. Ганиев

Ферганский государственный университет, Фергана, Узбекистан

Формирование культуры предпринимательства в условиях нового этапа развития общества в Узбекистане

Аннотация. В статье исследуются научные основы и практические аспекты, возможности, объективные и субъективные факторы, влияющие на процесс формирования культуры предпринимательства на новом этапе развития в Республике Узбекистан. Статья посвящена весьма актуальной теме - процессу формирования предпринимательских структур в различных сферах социально-экономической жизни страны. Автор рассмотрел теоретические основы предпринимательства, обратил внимание на процесс создания предпринимательских структур с началом демократических реформ и углублением рыночных отношений в стране. Сделана попытка показать роль реформационных процессов в развитии предпринимательства в стране. Автор успешно связал процесс формирования культуры предпринимательства с вопросами реформирования системы высшего образования, в том числе с созданием университетов нового поколения, открытием в Узбекистане филиалов ведущих мировых университетов из развитых стран. Автор статьи указал на недостатки в процессе подготовки современных конкурентоспособных кадров, что тесно связано с формированием предпринимательства среди будущих специалистов.

Ключевые слова: предприниматель, экономика, общество, образование, реформа, страна, персонал, конкурентоспособность.

Б.С.Ганиев

Фергана Мемлекеттік Университеті, Фергана, Өзбекстан

Өзбекстандағы қоғам дамуының жаңа кезеңіндегі кәсіпкерлік мәдениетін қалыптастыру

Аңдатпа. Мақалада Өзбекстан Республикасында жаңа даму кезеңіндегі кәсіпкерлік мәдениетін қалыптастыру процесіне әсер ететін ғылыми негіздер мен практикалық аспектілер, мүмкіндіктер, объективті және субъективті факторлар қарастырылады. Мақала өзекті - тақырып елдің әлеуметтік-экономикалық өмірінің түрлі салаларында кәсіпкерлік құрылымдарды қалыптастыру процесіне арналған. Автор кәсіпкерліктің теориялық негіздерін қарастырып, демократиялық реформалардың басталуы және елдегі нарықтық қатынастардың тереңдеуімен, кәсіпкерлік құрылымдарды құру процесіне назар аударды. Реформалау процестерінің елдегі кәсіпкерлікті дамытудағы рөлін көрсетуді негізге алды. Автор кәсіпкерлік мәдениетті қалыптастыру процесін жоғары білім беру жүйесін реформалау мәселелерімен, соның ішінде, жаңа университеттерді құру, Өзбекстанның дамыған елдердің жетекші әлемдік университеттерінің филиалдарын ел дамуының жаңа кезеңімен сәтті байланыстырды. Мақала авторы болашақ мамандар арасында кәсіпкерлік мәдениетті қалыптастырумен тығыз байланысты қазіргі заманғы бәсекеге қабілетті кадрларды даярлау процесіндегі кемшіліктерге тоқталды.

Түйін сөздер. Кәсіпкер, экономика, қоғам, білім, реформа, мемлекет, кадрлар, бәсекеге қабілеттілік.

References

1. Poslanie Prezidenta Respubliki Uzbekistan SHavkata Mirziyoeva Olij Mazhlisu ot 24 yanvarya 2020 [Message from the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis of January 24, 2020] [Electronic Resource]. 2020. Available at: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>. (Accessed: 30.01.2020)
2. Poslanie Prezidenta Respubliki Uzbekistan SHavkata Mirziyoeva Olij Mazhlisu ot 24 yanvarya 2020 [Message from the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis of January 24, 2020] [Electronic Resource]. 2020. Available at: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>. (Accessed: 30.01.2020)
3. Novye filialy Rossijskih VUZov [New branches of Russian universities] [Electronic Resource]. 2019. Available at: <https://sputniknews-uz.com/society/20190910/12395049/zbekistonda-Rossiya-oliygolari-soni-10tga-etdi.html>, - 2019. (Accessed: 10.11.2019)
4. Poslanie Prezidenta Respubliki Uzbekistan SHavkata Mirziyoeva Olij Mazhlisu ot 24 yanvarya 2020 [Message from the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis of January 24, 2020] [Electronic Resource]. 2020. Available at: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>. (Accessed: 30.01.2020)
5. Ukaz Prezidenta Respubliki Uzbekistan. Ob utverzhdenii strategii innovacionnogo razvitiya respublik Uzbekistan na 2019–2021 gody [Decree of the President of the Republic of Uzbekistan. On approval of the strategy of innovative development of the Republic of Uzbekistan for 2019–2021] [Electronic Resource]. 2018. Available at: <https://mfa.uz/ru/press/library/2018/09/16135>, - 2018. (Accessed: 10.12.2019)
6. Poslanie Prezidenta Respubliki Uzbekistan SHavkata Mirziyoeva Olij Mazhlisu ot 24 yanvarya 2020 [Message from the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis of January 24, 2020] [Electronic Resource]. 2020. Available at: <http://uza.uz/ru/politics/poslanie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziyeev-25-01-2020>. (Accessed: 30.01.2020)
7. Ukaz Prezidenta Respubliki Uzbekistan. Ob utverzhdenii strategii innovacionnogo razvitiya respublik Uzbekistan na 2019–2021 gody [Decree of the President of the Republic of Uzbekistan. On approval of the strategy of innovative development of the Republic of Uzbekistan for 2019–2021] [Electronic Resource]. 2018. Available at: <https://mfa.uz/ru/press/library/2018/09/16135>, 2018). (Accessed: 10.12.2019)
8. Prezident Uzbekistana posetil Prezidentskuyu shkolu [The President of Uzbekistan visited the Presidential School] [Electronic Resource]. 2019. Available at: <https://kun.uz/ru/news/2019/09/10/shavkat-mirziyoyev-posetil-prezidentskuyu-shkolu-v-tashkente>, - 2019. (Accessed: 30.11.2019)

Information about author:

Ganiev B.S. - доктор философии (PhD), Заведующий кафедрой “Гражданское общество” Ферганского государственного университета, улица Мураббийлар - 19, город Фергана, Узбекистан.

Ganiev B.S. - Doctor of Philosophy (PhD), Head of the Department “Civil Society”, Ferghana State University, Murabbiylar Street - 19, Ferghana, Uzbekistan.

XFTAP 11.01.39

Б.А. Габдулина¹, Б.Уәли²

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: 1 bagish68@yandex.ru, 2 berikuali77@gmail.com)*

Заманауи ақпараттық кеңістікте саяси лидер имиджін нығайту технологиялары: саяси психология

Аңдатпа. «Саяси технологиялар» термині саясаттану ғылымында ең жаңаларының бірі. Алайда бұл осы технологиялардың жаңа ғана жүзеге асырылып жақанын білдірмейді: іс жүзінде адамзат дамуының барлық кезеңдерінде қолданылған, бірақ оның маңыздылығы демократияның даму өнімі, тарихи аренада «саяси адамның» пайда болуына және оның қоғамдағы саяси өзгерістердің белсенді қатысушысына айналуына орай дамыды.

Мақалада сана, саяси сана және оның негізгі түсініктеріне ерекше мән беріледі. Аталған мақалада сана және оған ықпал ету ұғымын теориялық тұрғыдан түсінудің өзектілігі мен маңыздылығы қарастырылады. Қоғамдық сана мәселесі бойынша ғалымдардың көзқарастары, кейбір тұжырымдамалық идеялары қарастырылып, талданады. Қоғамдық-саяси сананың қоғамдағы әлеуметтік, саяси және экономикалық өміріндегі рөлі айқындалды.

Түйін сөздер: саяси психология, саяси технология, қоғам, саяси лидер, саяси имидж.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-81-88>

Кіріспе. Тәуелсіздігін қалпына келтірген Қазақстанның әлем тарихындағы геосаяси жағдайы, халқының көпдиаспоралы құрамы, өзін-өзі танып және басқаларға танытқан жағдайында алдына қойған мемлекеттік саясатын, мемлекеттік билігін барынша тиімді қалыптастыру және сол мемлекеттік саясатты тиімді жүзеге асыру өзінше ерекше десек, сол ерекшеліктің дінгегі болып табылатын саяси лидер имиджінің қалыптасу, нығаю мәселесін жан-жақты терең зерттеу қажет.

Қазіргі таңда қоғамның тарихи-саяси санасын зерттеудің өзектілігі ұғымының теориялық негіздерін тереңірек зерттеуді көрсетіп отыр. XX ғасырдың басы мен соңындағы, айталық, 90-шы жылдардан кейінгі еліміздің ғылымындағы басымдықтарда айырмашылықтар болды. Кеңестер елі бар кезеңде ғылым көбінесе коммунистік идеологиядан шыға алмай, зерттеулерде «өзге» халықтардың ұлттық құндылықтары, дәстүрлері, ұлттың тарихы мен санасы еленбеді. Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін ғылымда жаңа көзқарастар қалыптасып, жаңа ғылыми әдістер пайдалануға мүмкіндіктер туындады. Ұлттық тарихты басқаша қайта зерттеу қолға алынып, тарихи санада серпілістер мен өзгерістер орын алған революция болды деуімізге болады.

Мәселенің тұжырымы. Елімізде тарихи-саяси сананы, саяси мәдениетті, саяси белсенділікті қалыптастыру бойынша қыруар шаралар ұйымдастырылуда. Осы ұйымдастырылып, өткізіліп жатқан іс-шаралардың аясында саяси лидер феноменінің орын алатыны белгілі. Себебі атқарылып жатқан іс-шаралар кешенін, саяси процесті ақпараттық кеңістікте уақытылы жариялап отыру өз тарапынан қоғамдық санаға ықпал ету арқылы саяси лидер имиджінің нығаюына өз септігін тигізбек. Айталық, американдық ғалым Гюстав Лебонның тобыр теориясын негізге алсақ, «оның (көпшіліктің) жалпы қасиеттерінің бірі - ерекше мойынсұну» [1].

Зерттеудің мақсаты. Зерттеу жұмысының мақсаты заманауи ақпараттық кеңістікте саяси лидер имиджін нығайту аясында саяси психологиядағы көпшілікке ықпал ету тетігі

мәселесінің зерттелу деңгейін, яғни тарихнамасын анықтау болып табылады.

Зерттеудің тарихы. Аталған мақаланың мәні осы тақырыптың зерттелу деңгейін, яғни тарихнамасын қарастыру көзделген, демек, мұны біз төменде тақырыптың желісінде толығымен айтып өтеміз. Мақала авторлары осы уақытқа дейін ұлттық сана және оның негізгі түсініктері [2], саяси ғылымдардағы қоғамдық сана түсініктері [3] мәселелеріне арналған еңбектері жарияланған болатын. Бұл сол зерттеу жұмыстарының заңды жалғасы деуімізге болады.

Жалпы қоғамдық сананы әр қырынан қарастырған ғылыми еңбектердің саны баршылық.

Зерттеу әдістері. Зерттеу жұмысының эмпирикалық деректерін мәселеге арналған теориялық-тәжірибелік еңбектер құрайды. Зерттеу жұмысы барысындағы нәтижелерді алу үшін 1) Салыстырмалы талдау зерттеліп отырған ұғымның мағынасы мен ерекшеліктерін дәйектеуге көмектесті. 2) Зерттеудің тарихи талдау әдісі ұғымның қалыптасу генезисін анықтауға септігін тигізді. 3) Жүйелік талдаудың әдісі зерттеу пәнінің толық түсініктемесін алуға мүмкіндік берді. 4) Құрылымдық талдау әдісі тарихи сананың заманауи ахуалын айқындауға ықпал жасады. Зерттеу жұмысында бірнеше ғалымдардың ұғымға қатысты теориялық тұжырымдамалары ескерілді.

Зерттеу нәтижелері және талқылау. Адамзат тарихында саяси билік, оны жүзеге асыратын саяси лидер және саяси элита коммуникативті саясат моделіне және бұқара тарапынан мойындалуға мұқтаж болған жоқ. Ғылымның дамуына, соның аясында жаңа бұқаралық коммуникация құралдары, телеграф, радио, теледидар, интернет пайда болуы өз септігін тигізді. Мұның көрінісі ретінде табиғат заңы «сананы тұрмыстың билеуіне» орай, қоғамның санасы өзгеріп, теңдік, еркіндік, демократия идеялары пайда болады. Қоғам дамып, мемлекеттің басқару функцияларын жүзеге асырудың өзіндік ерекшеліктері орын ала бастады. Бұл өз тарапынан мемлекет пен қоғам арасындағы іс-қимыл тетігінің, сондай-ақ, саяси биліктің қоғамға ықпал ету, ықпал ету арқылы саяси лидердің имиджін нығайту тетігінің қажеттігі күн тәртібіне шықты. Мұндай тетік, заманауи тілмен айтқанда, коммуникативтік саясат болып табылмақ. Осыған байланысты саяси коммуникация феноменін зерттеу көптеген зерттеушілердің теориялық ізденістерінің объектісіне айналды. Алдымен коммуникация сенім ретінде қабылданды. Кейінірек “кері байланыс” ұғымы пайда болады.

Жалпы заманауи БАҚ қоғамға, қоғамдық санаға ықпалын, оның аясында саяси лидер имиджін қалыптастыру, нығайту тетіктерін қарастыру үшін, әуелі қоғамдық сананың табиғатына қатысты «Тобыр теориясының» авторы, американдық ғалым Гюстав Лебонның «Көпшілік психологиясы» деген еңбегіне тоқталған жөн. Автордың пайымдауынша, оның (тобырдың) жалпы қасиеттерінің бірі – иландыруға ерекше көнгіштігі. Сондай-ақ, атап өтетін жәйт, тобырға тек қарапайым және шеткі сезімдер ғана таныс; тобыр оған таңылған кез келген идеяны, пікірді я толық қабылдайды, я болмаса қабылдамайды және оны ол (тобыр) таза шындық ретінде немесе тек жалған ретінде түсінеді. Олар үшін бұл абсолютті ақиқатқа немесе абсолютті адасушылыққа жатады. Көпшілікке әсер ететін тікелей факторлар дайындалған негізге (құнарлы топыраққа) әсер етеді және онсыз ешқандай нәтиже тудырмайды; олар тобырда белсенді сенімділік тудырады, яғни идеяны белгілі нысанға тартады және оның барлық салдарымен оны дамытады. Осы факторларға байланысты, көпшілікті қызықтыратын шешімдер пайда болмақ [1].

Демек, саяси лидер имиджін қалыптастыру, нығайту тетіктерін игеру мақсатында, әуелі индивидтің, қоғамның психологиясын, оның ерекшеліктерін қарастырған жөн. Әрине, бұл аталған дүниелер психология пәнінің діңгегі болғанмен, адам және қоғам түсініктері - психологияның да, сондай-ақ, саясаттанудың да қарастыратын объектісі, оның ішінде, саяси психология ғылымының өзегі, себебі, саяси лидердің өзі – саяси психология ғылымының қарастыратын объектісі. Осы орайда, аталған мақала аясында адам психологиясын

мейлінше терең зерттеген, әлемдегі танымал психологтардың еңбектеріне шолу жасауды жөн көрдік.

Адамзаттың тарихи-саяси даму процесінде саяси билік өзі көздеген мақсатына әрдайым жеткен. Оған келтірер дәлел жетерлік. Демек, сол саяси биліктің мақсатына жету тетіктері неде деген сауал туындайды. Осы орайда оған жауапты саяси психологиядан іздеген жөн. Айталық, британдық психолог Эдвард де Боно тиімді ойлауға үйрететін әдісті әзірледі [4]. Алты телпек - ойлаудың алты түрлі жолы. Де Боно жағдайға байланысты әртүрлі тәсілдермен ойлау үшін әр бас киімін «тетік» ретінде ұсынады. Қызыл телпек - бұл эмоциялар, қара-сын, сары — оптимизм, жасыл — шығармашылық, көк — ой барысын басқару, ал ақ — фактілер мен сандар. Қоғамдағы индивид әдетте өмірінде бір немесе екі телпек киеді де, сол телпек аясынан өздігінен шыға алмайтынын ескеру қажет, айталық, оған авторитарлық, тоталитарлық қоғамдардың саяси психологиясы мен шешімін таппаған әлеуметтік-экономикалық мәселелер айқын дәлел бола алады. Қоғамдық санаға түрлі тетіктер арқылы тиісті «телпек» түрін таңу, кигізу арқылы ықпал етіп, саяси билік өз мұратын жүзеге асырып жатады. Демек, алты түсті телпек кию арқылы ойлауға, ол телпек түстерін адам өзі мүдделі адамға, адамдар тобына, қоғамға «кигізіп», өз мақсат-мұратына жетуге болады. Бұл еңбек бүгінгі таңда кеңінен қолданыста деп айтуға негіз бар. Ендігі мәселе саяси билік үшін қандай қоғамға аталған телпек түрлерін «кигізу, таңу» жеңіл де, қандай қоғамға «кигізу, таңу» қиындық туғызуы мүмкін деген сауал орын алуы ықтимал?

Виктор Франкл — әлемге әйгілі австриялық психолог және психиатр, Альфред Адлердің шәкірті және логотерапияның негізін қалаушы. Логотерапия (грекше “Logos” сөзінен – сөз және “terapia” – қамқорлық, күтім, емдеу) — бұл Франкл концлагерьдің тұтқыны бола отырып жасаған тұжырымдар негізінде пайда болған психотерапиядағы бағыт. Бұл мағынаны іздеу терапиясы, адам өмірінің кез-келген жағдайында, оның ішінде қайғы-қасірет сияқты шектен тыс жәйт орын алғанда мән-мағынаны табуға көмектесетін тәсілі. Сондай-ақ, бұл жерде мынаны түсіну өте маңызды: мағынаны табу үшін Франкл жеке тұлғаның тереңдігін емес (Фрейдтің пайымдауына сай), оның биіктігін зерттеуді ұсынады. Бұл осы тұстағы өте маңызды айырмашылық. Франклге дейін психологтар адамдарға олардың санасының тереңдігін зерттей отырып, көмектесуге тырысты, ал Франкл адамның әлеуетін толық ашуды, оның биіктігін зерттеуді ұсынады. Осылайша, негізгі өзек образ ретінде сипаттасақ, «ғимараттың подвалын» емес, биіктігін зерттеуді негізге алған жөн. Демек, біздің қарастырып отырған тықырыбымызға аталған еңбектің қандай қатысы бар деген сауал туындаса, адам саясаттың объектісі де, субъектісі де, олай болса, саяси лидердің беделін нығайту тетігі ретінде қоғамның әлеуетін де назарға алып, соған орай заманауи БАҚ әлеуетін толыққанды пайдаланған жөн. Саяси биліктің, саяси лидердің имиджін, беделін нығайту мақсатында жарияланатын ақпарат көзі қоғам әлеуетін негізге алып, соған орайластырылып берілгенін назарға алу қажет шығар [5].

Анна Фрейд-психоанализдің негізін қалаушы Зигмунд Фрейдтің кіші қызы. Психологиядағы жаңа бағытты — эго-психологияны құрды. Оның басты ғылыми еңбегі-адамның қорғаныс механизмдерінің теориясын әзірлеу. Анна Фрейд. Психология Я и защитные механизмы. Аталған еңбектің біздің зерттеу объектіміз үшін құндылығы, ол қоғамдағы адамның қорғаныс механизмдерінің сырын түсіну арқылы, саяси лидердің имиджін нығайтуға бағытталған БАҚ соған орай икемдеу [6]. Зигмунд Фрейдтің екінші атақты оқушысы Карл Юнг. Юнг бейсаналық-бұл адамның ең төменгі сатысы ғана емес, сонымен қатар ең жоғары, мысалы, шығармашылық. Ес-түссіз символдармен ойлау. Юнг адам дүниеге келген ұжымдық бейсаналық ұғымын енгізеді, ол бәріне бірдей. Адам дүниеге келгенде, ол ежелгі образдарға, архетиптерге толы және олар ұрпақтан ұрпаққа өтеді. Архетиптер адамға әсер етеді. Демек, саяси лидер имиджін нығайту үшін БАҚ-та архетиптерді кеңінен қолдануға болады. Бұл біздің еңбегіміз үшін мейлінше маңызды тетік болмақ [7]. Абрахам Маслоу-бүкіл әлемге танымал психолог,

оның қажеттіліктер пирамидасын барлығы біледі. Бірақ Маслоу тек осы осымен ғана танымал емес. Маслоу адам психологиясын зерттеу арқылы, оның өзіндік ерекшеліктерін ашады, айталық, саясат азшылықтың көпшілікке ықпалы аясында айтылатынын ескерсек, Маслоудың айтуынша, қолында балғасы бар адамға барлық мәселелер шеге ретінде көрінеді [8]. Әлбетте, автордың пайымдауынша адамды өзгерту үшін, әуелі оның өзіне (отношение к себе) қатысты түсінігін өзгерту қажет. Олай болса, өзін өзі таныған адам ғана өзгені таниды, осы орайда, ұлт данышпаны Абай іліміне жүгінуді жөн көрдік. Абай, өзге жұрттан қалып қоймау үшін, күніне бір, я болмаса аптасына бір... өзіңнен есеп алу туралы айтады. Демек, адам өзінен өзі есеп алуды өзінің күн тәртібіне енгізсе, қаншалықты ол өзін өзі таныр еді, соның аясында оның еңсеретін, бағындыратын мақсат-мүддесі де нәтижелі болмақ. Бұдан шығатыны көпшілік қаншалықты өзін өзі таныған, өзімен өзі келісімде, үйлесімде өмір сүреді (психикалық дені сау), соның аясында ол өз жағдайын жасайды, өзгені түсінеді, қабылдайды, иланады және т.с.с.

Сананы тұрмыс билейтін философия ұғымына үңілсек, онда осы орайда, Альфред Адлер еңбектеріне назар аударған жөн. Альфред Адлер-Зигмунд Фрейдтің ең танымал шәкірттерінің бірі. Жеке (немесе жеке) психология тұжырымдамасын жасады. Ол өз сөзінде: «бұл-адам үшін өте маңызды...». Осы мақсатқа сүйене отырып, ол өзінің өткені мен шынайылығын өзгертеді. Басқаша айтқанда, тек мақсатты біле отырып, біз адамның неге басқаша емес, солай жасағанын түсіне аламыз [9]. Аталған мақала аясында медицина докторы, психиатр және психоаналитик Норман Дейдж мидың иілгіштігін зерттеуді арнады. Өзінің басты еңбегінде ол революцияға татырлық мәлімдеме жасайды: біздің миымыз адамның ойлары мен іс-қимылдарының арқасында өз құрылымы мен жұмысын өзгерте алады. Дейдж адам миының пластикалық екенін, демек, өзін-өзі өзгерте алатынын дәлелдейтін соңғы жаңалықтар туралы айтады. Ауыр проблемалар болған адамдарға операция мен дәрі-дәрмексіз емделмейтін ми ауруларын емдеуге мүмкіндік туды. Ал, ерекше проблемалар болмаған адамдар мидың жұмысын айтарлықтай жақсартта алды. Бұл еңбек те қоғамдық санаға ықпал ету тетігінің бір көрінісі ретінде қарастыруға болады, неге десеніз, себебі Элвин Тоффлердің «Шок будущего» еңбегінде айтылатын мәселелерді шешу тетігі іспеттес. Ал Элвин Тоффлер өткен ғасырдың 60-шы жылдары айтып көрсеткен ғылыми-техника дамуының жылдамдығы, ақпарат тасқынының күштілігі адам санасына ықпалдың күшеюінің жиынтығы түбінде адамның тіршілік көзіне өз тұрғысынан қауіп төндіретін бірден бір фактор болатынын атап өткен, демек, осы орайда Норман Дойдждың аталған еңбегін саясаттану ғылымында БАҚ және саяси билік аясында кеңінен қолдануға болатыны анық [10].

Психолог Дэниел Гоулман лидер үшін “эмоциялық интеллект” (EQ) IQ маңызды екенін мәлімдеп, лидер туралы түсінігімізді толығымен өзгертті. Эмоционалдық интеллект (EQ) — бұл эмоцияларды, өзінің және өзгенің эмоцияларын анықтау және түсіну қабілеті, сондай-ақ, осы білімді өзінің мінез-құлқы мен адамдармен қарым-қатынасын басқару үшін пайдалану қабілеті. Эмоционалдық интеллекті жоқ лидер бірінші сыныпты дайындықта болуы мүмкін, өткір ақылға ие болуы және жаңа идеяларды шексіз қалыптастыруы мүмкін, бірақ ол әлі де эмоцияларды басқара алатын лидерден ұтылады. Бүгінгі таңда бизнес лидерлер, саяси лидерлер (EQ) анықтау арқылы орын алған кемшіліктерді жою бағытында жұмыс жасайды [11].

Танымал американдық психолог Роберт Чалдинидің атақты кітәбі, ол саяси психологияда классикалық еңбекке айналды. «Иландыру психологиясы» 50 иландыру тәсілін ұсынылады. Айталық, мемлекеттік стратегияларды, бағдарламалық құжаттарды жүзеге асыру үшін, саяси лидер төңірегінде қоғамды шоғырландыру үшін, саяси лидерге иландыру мақсатында Роберт Чалдинидің иландыру психологиясының тәсілдерін кеңінен қолдануға болады [12].

Сьюзан Вайншенк-мінез-құлық психологиясына маманданған танымал американдық

психолог. Оны “Ми ханымы” деп атайды, өйткені ол неврология мен адам миы саласындағы соңғы жетістіктерді зерттеп, алынған білімді бизнесте және күнделікті өмірде қолдану мүмкіндігін ұсынады. Сьюзан психиканың негізгі заңдары туралы айтып, өз еңбегінде біздің өмірімізге әсер ететін адам мінез-құлқының 7 негізгі мотиваторларын бөледі [13].

Мартин Селигман-танымал американдық психолог, оң психологияның негізін қалаушы. Дүниежүзілік танымалдық оған үйреніп алынған дәрменсіздік феноменін, яғни жойылмайтын қиындықтардың алдында пассивтілікті зерттеу әкелді. Селигман дәрменсіздік пен оның соңғы көрінісі — депрессия негізінде пессимизм жататынын дәлелдеді. Психолог бізді өзінің екі басты концепциясымен таныстырады: үйренген дәрменсіздік теориясымен және түсінік стилімен. Олар тығыз байланысты. Біріншісі пессимист болатынымызды, ал екіншісі — пессимистен оптимистке айналу үшін ойлау стилін қалай өзгертуге болатынын түсіндіреді. Демек, қоғамдық сананы болашаққа жоспар құрып, алға ұмтылуға ынталандыру арқылы біз өмірге оптимистік ықылас қалыптастыра отырып, адамдардық саяси психологиялық жәй-күйінің өзгеруіне ықпал ете аламыз. Ал оң саяси психологиялық жәй-күй берілген ақпаратты да оң қабылдап, қоғам дамуына өз серпінін бермек деп қорытуға негіз бар [14].

Сонымен қорытындылай келе, американдық ғалым Гюстав Лебонның «Көпшілік психологиясы» деген еңбегіне қайтадан оралған жөн. Автордың пайымдауынша, барлық ұлттарда байқалатын жалпы симптомдар бізге қуатты массаның тез өсуін көрсетеді және бұл қуаттың жақын арада тоқталмайтынын айтуға негіз бар. Ол бізге не әкелсе де, біз онымен келісуіміз керек. Бұл күшке қарсы әр түрлі пікірлер мен сөздер – бұл бос сөздер. Әрине, көпшілік ішінде түрлі жіктер бар. Тек қана көпшілік психологиясына, оның ішінде саяси психологияға ену арқылы, оның өзіндік ерекшеліктері мен тетіктерін ескеру арқылы саяси лидер имиджін нығайту тетігі ретінде бұқаралық ақпарат құралдарының әлеуетін пайдалануға болады. Себебі көпшілікті таза теориялық әділеттілікке негізделген ережелер арқылы басқаруға, ықпал етуге болмайды, керісінше оған әсер етіп, оны қызықтыра алатын дүниені іздеу керек. Тек қана көпшілік психологиясына тереңірек үңілу арқылы ғана, оларға (көпшілікке, тобырға) таңылатын идеялар билігінің қаншалықты күшті екенін түсінуге болады.

Осы орайда, қоғамды саяси лидердің қызметін бағалай алатын деңгейге көтеру қажет, сол арқылы саяси лидер имиджін нығайту. Қазақстан Республикасы Президенті Қ.Тоқаев «Халықтың билікке деген құрметі болмаса, елдікке сын» деп айтқанындай [15], саяси лидер имиджін нығайту үшін қоғамды тобырлық деңгейден индивидтік деңгейге көтеру қажет. Тобыр психологиясы әлеуметтік-экономикалық баяу дамыған қоғамға тән. Демек, халықтың әлеуметтік-экономикалық мәселелерінің оңтайлы шешіліп, тұрмыс деңгейін көтерудің бір тетігі ретінде ұлттық болмысты, Абай ілімін жетекшілікке алып, қолданысқа енгізу үшін жұмыс жасалуы қажет. Сол арқылы дені сау қоғамдық психологияны қалыптастыру, айталық, білім беру саласында өзін-өзі тану курстарының толыққанды іске қосылуын қолға алу, сондай-ақ, өзін-өзі тану курсы аясында дала философиясына тереңірек бет бұрған жөн.

Өзін –өзі танып, үйлесімде өмір сүретін индивид қана өзгені танып, өзгені танитындай, бағлайтындай, мойындайтындай дәрежеге көтерілмек. Олай болса, мемлекеттің өміршеңдігін қамтамасыз ету кепілінің бірі- халықтың саяси билікті, саяси лидерді мойындауы болмақ.

Әдебиеттер тізімі

1. Гюстав Лебон. Психология масс. - М., изд. Питер, - 2015
2. Алаш идеясының мәні. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары «Алаш идеясы және Таңжарық Жолдыұлы мұрасы» //ҚР БҒМ Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Нұр-Сұлтан қ. 2013ж. 24 мамыр. – Б. 196-200. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары «Алаш идеясы және Таңжарық Жолдыұлы мұрасы» //ҚР БҒМ Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Нұр-Сұлтан қ. - 2013ж. 24 мамыр. – Б. 196-200.
3. Саяси технологияларының еліміздегі даму эволюциясы. Материалы республиканской научно-практической конференции «Творческое наследие профессора М.К.Барманкулова» посвященное 80-летию юбилею известного ученого, журналиста, доктора филологических наук, профессора М.К.Барманкулова. Нур-Султан. - 2017 ж.7 апреля . С.-56-58.
4. Эдвард де Боно. Шесть шляп мышления, — СПб.: Питер Паблишинг, 1997.
5. Виктор Франкл. Воля к смыслу. - 2018.
6. Анна Фрейд. Психология Я и защитные механизмы. - М. Педагогика, - 1993
7. Карл Юнг. Архетип и символ. - Изд. Ренессанс, - 1991.
8. Абрахам Маслоу. Дальние пределы человеческой психики. - СПб., Евразия, - 1999.
9. Альфред Адлер. Понять природу человека. - Изд. Академический проект, - 1997.
10. Норман Дойдж. Пластичность мозга, - М., - 2010 .
11. Дэниел Гоулман. Эмоциональное лидерство. – М.,- 2007.
12. Роберт Чалдини. Психология убеждения . - М., - 2013.
13. Сьюзан Вайншенк . «Законы влияния». - М., - 2013.
14. Мартин Селигман. Как научиться оптимизму. - М., - 2006.
15. Тоқаев Қ. Абай және 21 ғасырдағы Қазақстан. - Егемен Қазақстан 9 қаңтар, - 2020.

Б.А. Габдулина, Б. Уали

*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан*

Технологии укрепления имиджа политического лидера в современном информационном пространстве: политическая психология

Аннотация. В отношении механизма воздействия на политическое сознание общества следует обратить внимание на лучшие достижения политической психологии. Объектом влияния политической властью является психология масс, в связи с этим в данной работе проведен обзор трудов известных ученых, изучающих психологию масс и индивида; планируется использование их выводов в предстоящей исследовательской работе. Для достижения цели исследовательской работы была рассмотрена психологическая основа воздействия на общественно-политическое сознание с целью оптимального применения политических технологий и получения соответствующих результатов.

Ключевые слова: Политическая психология, политическая технология, общество, политический лидер, политический имидж.

B.A. Gabdulina, B.Uali

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Technologies for strengthening the image of a political leader in the modern information space: political psychology

Abstract. As a mechanism for influencing the political consciousness of society, attention should be paid to the best achievements of political psychology. In this regard, the psychology of the masses is the object of influence of political power, in this regard, we have reviewed the works of famous world scientists who study the psychology of the masses and the individual, and in the future to use their conclusions in their future research work. Therefore, in order to achieve the goal of the research work, the psychological basis of influence on the socio-political consciousness was considered in order to optimize the use of political technologies and obtain appropriate results.

Keywords: Political psychology, political technology, society, political leader, political image.

References

1. Gyustav Lebon. Psihologiya mass [Gustave Le Bon. The Psychology of the masses] (Moscow, ed.Peter, 2015).
2. Alash ideyasynyn mani [The essence of the idea of Alash.], Halykaralyq gylymi-tazhiribelik konferenciya materialdary «Alash ideyasy zhane Tanzharyk ZHoldyuly murasy» //KR BGM L.N.Gumilyov atyndagy EYU Nur-Sultan k. 2013zh. 24 mamyr – B. 196-200 [Materials of the international scientific-practical conference “idea of Alash and heritage of Tanzharyk Zholdyuly”] (RK Ministry of the Education and Science, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 24th of May 2013. P. 196-200),
3. Sayasi tekhnologiyalarynyñ elimizdegi damu evolyuciyasy [The political technologielaan elmeg lady evolutes], Materialy respublikanskoj nauchno-prakticheskoy konferencii «Tvorcheskoe nasledie professora M.K.Barmankulova» posvyashchennoe 80-letnemu yubileyu izvestnogo uchenogo, zhurnalista, doktora filologicheskikh nauk, professora M.K.Barmankulova [Materials of the Republican scientific and practical conference “Creative heritage of Professor M. K. Barmankulov” dedicated to the 80th anniversary of the famous scientist, journalist, doctor of Philology, Professor M. K. Barmankulov] (Nur-Sultan. 2017. April 7 .P. 56-58).
4. Edvard de Bono. SHest’ shlyap myshleniya [Edward de Bono. Six hats of thought] (SPb.: Peter Publishing, 1997).
5. Viktor Frankl. Volya k smyslu [Victor Frankl. The will to meaning]. 2018.
6. Anna Frejd. Psihologiya YA i zashchitnye mekhanizmy [Anna Freud. Psychology of Self and defense mechanisms] (Pedagogy, - Moscow, 1993).
7. Karl YUng. Arhetip i simvol [Carl Jung. Archetype and symbol] (Ed.Renaissance, 1991).
8. Abraham Maslou. Dal’nie predely chelovecheskoj psihiki [Abraham Maslow. The far reaches of the human psyche] (SPb.: Eurasia, 1999).
9. Al’fred Adler. Ponyat’ prirodu cheloveka [Alfred Adler. Understand the nature of man] (Ed. Academic project, 1997).
10. Norman Dojdzh. Plastichnost’ mozga [Norman Doge. Plasticity of the brain.] (M., Publishing house: Bombora, 2010).
11. Deniel Goulman. Emocional’noe liderstvo [Daniel Goleman. Emotional leadership] (Moscow, 2007).
12. Robert CHaldini. Psihologiya ubezhdeniya [Robert Cialdini. Psychology of persuasion] (Moscow, 2013).

13. S'yuzan Vajnschenk . «Zakony vliyaniya» [Susan Weinshank “laws of influence”] (Moscow, 2013).
14. Martin Seligman. Kak nauchit'sya optimizmu [Martin Seligman. How to learn optimism] (Moscow, 2006).
15. Tokaev K. Abai zhane 21 gasyrdagy Kazakstan [Tokaev K. Abay and Kazakhstan of the 21st century] (Egemen Kazakhstan, January 9, 2020).

Авторлар туралы мәлімет:

Габдулина Б.А. – тарих ғылымдарының кандидаты, саясаттану кафедрасының доценті, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Уәли Б. – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті саясаттану кафедрасының 1 курс докторанты.

Gabdulina B.A. - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Political Sciences, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str.2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Uali B. – 1st year PhD student of the Department of Political Sciences, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str.,2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

МРНТИ 81.93.25

Б.Б. Касенова

*Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан
(E-mail:kasenovab@inbox.ru)*

Роль немецкой диаспоры в укреплении казахстанско-германских отношений

Аннотация. Диаспора в любом государстве – это институт политической коммуникации, так и «живой мост» в межгосударственных отношениях. История немецкой диаспоры Казахстана насчитывает более 200 лет. Дружба казахского и немецкого народов проверена тяжелой судьбой ссыльного народа. И сейчас этнические немцы вносят большой вклад в укрепление отношений Казахстана и Германии. Казахстанцы немецкой национальности успешно работают во многих сферах - в сельском хозяйстве, туризме, медицине, общественном секторе - и способствуют расширению деловых, культурных контактов между двумя странами, выступая посредниками в переговорах. На правительственном уровне высоко оценивают данный вклад и предпринимают усилия для поддержки немецкой диаспоры. Создана Межправительственная комиссия по делам этнических немцев, принята соответствующая законодательная база, из года в год укрепляется статус немецкого языка. И в перспективе немецкая диаспора будет играть роль «человеческого моста» в развитии межгосударственных отношений, которые на сегодняшний день являются практически бесконфликтными и дружественными.

Ключевые слова: диаспора, Германия, Казахстан, депортация, межгосударственные отношения, немецкий язык.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-89-100>

Введение. Слово «диаспора» в переводе с греческого означает, «рассеяние» — это часть народа (этнота), проживающая вне страны своего происхождения, образующая сплочённые и устойчивые этнические группы в стране проживания и имеющая социальные институты для поддержания и развития своей идентичности и общности [1, с.51]. Диаспоры во многих случаях появляются в результате определенных исторических событий. Немецкая диаспора Казахстана появилась в связи с насильственной депортацией немцев с территорий Поволжья из-за угрозы диверсий со стороны Германии с использованием поволжских немцев. На Волге было образовано немецкое национально-территориальное образование в 1918-1941 гг. (в 1918-1924 гг. – область, а в 1924-1941 гг. – Автономная Социалистическая Советская Республика Немцев Поволжья (АССР НП). После ликвидации АССР немцев Поволжья немецкое население, согласно Указу Президиума Верховного Совета СССР «О переселении немцев, проживающих в районах Поволжья» от 28 августа 1941 г., с берегов Волги было депортировано в Сибирь и Казахстан [2, с.159-160]. Согласно Постановлению Совета Народных Комиссаров Союза ССР и ЦК ВКП(б) от 26 августа 1941 г. в Казахскую ССР было депортировано 100.000 человек [3, с.106]. В самое трудное, не только для немецкой диаспоры, время казахский народ протянул руку помощи, делился последним с переселенцами.

Особенностями немецкой диаспоры являются высокая адаптивность к местным условиям проживания и сохранение традиций и обычаев своего народа наряду с сочетанием в себе лучших ментальных и человеческих качеств немецкого, русского и казахского народа.

В настоящее время ответом на процессы культурной унификации является обратный процесс сохранения особенностей национальных культур и национального самосознания.

Современные диаспоры – это не только форма и механизм существования исторически сложившихся сообществ. Они являются не только носителями определенных этнокультурных традиций, но и политическим инструментом [4]. Диаспора, по мнению некоторых ученых, выполняет особую миссию [4]. В случае с немецкой диаспорой – это миссия вклада в промышленно-инновационное, экономическое развитие Казахстана посредством укрепления двусторонних отношений. В контексте осуществляемого сегодня в нашей стране технологического и инновационного рывка эта миссия является ключевой.

Целью исследования является детальное изучение роли немецкой диаспоры в становлении и развитии казахстано-германских отношений.

Задачи работы: осветить историю формирования немецкой диаспоры суверенного Казахстана с экскурсом в советский период, показать вклад этнических немцев в развитие нашей страны, прийти к итоговым научным выводам о роли немецкой диаспоры в развитии казахстано-германских отношений, выработать рекомендации государственным органам по полному использованию потенциала немецкой диаспоры в целях интенсификации двусторонних отношений и инновационно-технологического рывка Казахстана.

Методы. В течение всего исследования были использованы общенаучные методы: методы анализа и синтеза, логический, исторический методы (при изучении эволюции становления и развития немецкой диаспоры Казахстана и ее участия в укреплении двусторонних отношений), системный метод. Из специальных методов были применены факторный анализ (роль немецкой диаспоры в укреплении казахстано-германских отношений) и качественный контент-анализ публикаций по теме исследования.

Историография изучения проблемы. Если в советский период исследователи изучали демографическую историю, делая основной акцент на процессе формирования многонационального состава населения Казахстана, то сейчас ученые называют диаспору связующей нитью между внутренней и внешней политикой государства, и поэтому в современный период особый интерес представляет исследования проблем воздействия диаспор на межгосударственные отношения [4]. В этом и заключается актуальность данного исследования для казахстанской науки. Необходимо отметить, что диаспора является как объектом внутренней политики, так и субъектом международных отношений [4].

Вопрос роли немецкой диаспоры в укреплении казахстано-германских отношений - практически не изученная тема. Системных работ и монографий, аналитических статей по данной теме в Казахстане нет. В казахстанской и российской науке рассматриваются лишь вопрос формирования и развития немецкой диаспоры в нашей стране. В аналитической статье «История и язык немцев Казахстана» казахстанские ученые Слонова Г.В. и Сраилова Г.М. констатируют: «В Казахстане немцы стали появляться едва ли не в то же время, как они появились в Российском государстве. В составе российских военных экспедиций, направляемых в обширные юго-восточные регионы Российской империи, заметное место занимало немецкое дворянство, состоявшее на службе в царской России, и ученые, приглашенные Петром I и последующими монархами в Российскую Академию наук.

Первые немецкие поселения появились в Казахстане на рубеже XIX–XX веков. К началу Первой мировой войны география их размещения существенно расширилась, а количество самих сел заметно возросло. В ходе реализации основных положений столыпинской аграрной реформы, имевшей целью решение земельного вопроса в России за счет хозяйственного освоения окраин страны, немецкая диаспора значительно увеличилась и стала играть заметную роль в социально-экономической жизни региона. Первый крупный очаг немецкой крестьянской колонизации в Степном крае возник в Омском уезде Акмолинской области на государственных землях. К 1915 году на казенных землях в Акмолинской губернии было образовано 56 немецких поселков с наделом в размере более 260 тысяч десятин и населением около 27 тысяч человек» [5].

Изучением истории формирования немецкой диаспоры в Казахстане занимаются

ученые Нурманова М.О. [6], Шалтыков А.И.[7], Апендиев Т.А., Асылбекова Ж.М., Абдукадыров Н.М., Сатов Е.Ж. [8], Таштемханова Р.М.[9], Абуов Н.А.[10], Бургарт Л.А.[11], Кадацкая Н. В.[12] и др.

В Германии вопросы положения, поддержки немецкой диаспоры в центрально-азиатских странах и переселенцев из Центральной Азии в ФРГ исследуют ученые Вальдемар Шмидт [13], Рита Зандерс [14], Кристоф Бергнер, Ханс Зеетмайер [15], Лидия Штайнбахер [16].

Практической ценностью исследования является выработка рекомендаций для государственных органов в целях максимально эффективного использования ресурсов немецкой диаспоры для экономического развития нашей страны (прежде всего для обеспечения трансфера передового немецкого опыта и технологий) и развития межгосударственных отношений.

Обсуждение. В отличие от других стран Евросоюза, Германия имеет «живой мост» в двусторонних отношениях с нашей страной – это немецкая диаспора в Казахстане и немецкие переселенцы на исторической родине. Это является немаловажным фактором стабильных и практически бесконфликтных отношений между двумя странами. По мнению российского ученого Юна С.М. «В первые годы после распада СССР интерес Германии к Центрально-азиатскому региону, наряду со всеобщей озабоченностью стран Запада судьбой советского ядерного комплекса и характером реформ в новых государствах, определялся наличием в составе местного населения большого количества этнических немцев» [17, с.7]. Согласно последней советской переписи населения 1989 г. основная масса центрально-азиатских немцев проживала в Казахстане (957,5 тыс.чел.) и в Кыргызстане (101,3 тыс. чел.) [18, с.15]. Значительно меньшие по размерам диаспоры насчитывались в Узбекистане (39,8 тыс.чел.), Таджикистане (32,7 тыс.чел.) и Туркменистане (4,4 тыс.чел) [18, с.15].

Немецкая диаспора играет очень большую роль в развитии отношений между Казахстаном и Германией, несмотря на ее численное уменьшение на сегодняшний день с 900.000 до 180.000 человек. По мнению исполнительного директора ОФ «Казахстанское объединение немцев «Возрождение» Редлера Д.В., «представители немецкой диаспоры являются «мостом» между двумя странами, поскольку имеют тесные связи с переселенцами в Германии и являются составной частью казахстанского народа. Таким образом «народная дипломатия», строящаяся из человеческих контактов, поездок, родственных и дружеских связей, способствует укреплению межгосударственного сотрудничества. Соединяя в себе европейскую, казахскую и русскую ментальности, этнические немцы выступают надежными посредниками межнациональных и межгосударственных коммуникаций» [19].

Данный обмен и партнерство являются выгодными и значимыми как для Казахстана, так и Германии. Этот факт подтверждает успешное функционирование Межправительственной комиссии по делам этнических немцев (далее-Комиссия). В рамках работы данной Комиссии ежегодно рассматриваются и находят свое решение многие вопросы, например, облегчился процесс получения визы в Германию.

Для нашей страны чрезвычайно важен трансфер новейших технологий, и в этом вопросе важна эффективная и слаженная работа всех немецких гуманитарных и общественных организаций в Казахстане. Благоприятными фактами партнерства являются увеличение числа казахстанцев, получающих немецкое высшее образование, позитивный имидж программы «Болашак» в ФРГ. Данные направления сотрудничества имеют огромный потенциал развития и роста, поскольку немецкая экономика на данный момент переходит к этапу «Промышленная революция 4.0», и немецкое образование международного уровня является абсолютно бесплатным. Немецкое общество «Возрождение» (Wiedergeburt) (далее - Общество) в Казахстане на сегодняшний день ведет переговоры с АО «Центр международных программ» «Болашак» по привлечению большего числа казахстанской молодежи, поступающих в Германию, при условии предоставления Центром гарантий немецкой стороне [19].

Также одной из важнейших целей Общества является повышение уровня знаний немецкого языка, как этнических немцев, так и представителей других национальностей. Ведь знание немецкого языка – это будущее конкурентное преимущество казахстанской молодежи. Испокон веков немецкий язык являлся языком медицины, юриспруденции, философии, литературы, он открывает доступ к немецким передовым знаниям. При наличии множества немецких программ в Казахстане по линии Немецкой службы академических обменов (DAAD), Центрального управления школьных учреждений за рубежом (ZfA), Службы педагогического обмена (PAD), Гете-Института, немецких политических фондов Ф.Эберта, К.Аденауэра, немецких университетов потенциал студенческого и преподавательского обмена не реализуется в полной мере. А ведь общеизвестно, что широкое налаживание гуманитарных связей укрепляет и экономическое, и политическое сотрудничество между странами. Факторный анализ роли немецкой диаспоры в укреплении казахстано-германских отношений приведен ниже.

Факторный анализ роли немецкой диаспоры в укреплении казахстано-германских отношений

«Окно возможностей»	Вызовы
1.Повышение статуса немецкого языка в школах и университетах Казахстана, подготовка высококвалифицированных специалистов со знанием немецкого языка и как следствие улучшение двусторонних деловых и дипломатических контактов при ведении переговоров на немецком языке	1.Существенное снижение уровня знаний немецкого языка как этнических немцев, так и остальных казахстанцев
2.Через сотрудничество с АО «Центр международных программ «Болашак» и ОФ «Возрождение» расширение возможностей получения бесплатного высшего образования в Германии	2.Неполное использование потенциала участия немецкой диаспоры в укреплении экономических и политических отношений Казахстана и Германии
3.Дальнейшее развитие приоритетных направлений сотрудничества с ОФ «Видергербурт» на государственном уровне: аграрно-политического диалога, культурного сотрудничества и как следствие улучшение двустороннего экономического и политического сотрудничества	3.Угроза разжигания деструктивными силами межнациональных и межконфессиональных конфликтов
4.Выход на германский бизнес через партнеров немецких организаций в Казахстане и как результат увеличение немецких инвестиций и двустороннего товарооборота	
5.Расширенное использование потенциала Ассамблеи народа Казахстана для усиления культурного взаимодействия с немецкими партнерами	
Прим.: Таблица составлена автором	

Процессу укрепления казахстано-германского партнерства необходима поддержка. Данный опыт у казахстанского государства имеется, ввиду того, что Казахстан – уникальная страна, где мирно проживают множество этносов, принявшая и ставшая второй родиной для тысяч людей. Несмотря на очень эффективную работу Комиссии, в вопросе повышения уровня преподавания немецкого языка в школах и университетах необходима постоянная государственная поддержка [19].

На совещании 27 марта 2019 г. Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев подчеркнул, что довольно сложным, но очень важным является вопрос реализации программы трехязычия в сфере среднего образования. Обучение должно проходить на казахском и русском языках, а уже затем – на английском [20]. 4 сентября 2018 года был подписан приказ министра образования и науки Республики Казахстан №441 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования соответствующих уровней образования». Согласно этому приказу у родителей школьников появилось право выбора иностранного языка, как это практиковалось ранее. Формулировка «английский язык»

заменена на «иностранный язык», что обеспечивает возможность изучения немецкого языка как первого иностранного наравне с английским [21]. Казахстану необходимо налаживание более тесных культурных и экономических отношений со странами Европы, в особенности, привлечение иностранных инвестиций. Стоит учитывать и преимущества владения языком высокоразвитой страны, лидера Европейского Союза - Германии.

Интересным является взгляд председателя Попечительского совета ОФ «Возрождение» Альберта Рау: «2019 год – знаковый для движения немцев «Возрождение». Сегодня в Казахстане действует головная структура самоорганизации в лице Общественного Фонда «Возрождение» и региональные общества в каждом регионе, где живут немцы [22, с.2]. Развивается цифровое информационное пространство, ведется консолидированная проектная работа в сфере языка и культуры [22,с.2]. В своей речи А.Рау еще раз выразил «благодарность казахскому народу за руку помощи, за поддержку в самые трудные для немецких переселенцев времена и подчеркнул, что дружба между немецким и казахским народом – дружба, испытанная временем». Также председатель Попечительского совета обозначил задачи на перспективу. В связи с актуальными вызовами времени, требующими современных подходов и новой системной работы, с участием ведущих экспертов и ученых была разработана Программа развития немецкого этноса Казахстана, которая прошла общественное обсуждение. Она отражает приоритетные направления деятельности Общественного фонда – консолидацию немцев Казахстана, максимальный охват населения, повышение конкурентоспособности молодежи [22, с.2].

23-24 сентября 2019 г. в столице Казахстана состоялось 4-ое Сопещание спикеров парламентов стран Евразии «Большая Евразия: Диалог. Доверие. Партнерство». Германию на форуме представил Ханс-Петер Фридрих, вице-председатель Германского Бундестага. В рамках данного мероприятия также состоялась встреча немецкого парламентария с депутатом Мажилиса Парламента РК, председателем Попечительского совета ОФ «Возрождение» Албертом Рау. В ходе беседы был отмечен высокий стратегический уровень казахстано-германских отношений, а также обсуждены наиболее эффективные направления сотрудничества в экономике [23, с.4]. Учитывая, что в 2014 г. Ханс-Петер Фридрих занимал пост Федерального министра по продовольствию и сельскому хозяйству, а многие казахстанские немцы задействованы именно в агропромышленном комплексе республики, вопросы развития данного направления сотрудничества являются весьма актуальными [23, с.4].

Исполнительный директор ОФ «Казахстанское объединение немцев «Возрождение» Редлер Д.В. считает, что между Казахстаном и Германией налажен аграрно-политический диалог [19]. Функционирует проект «Немецкий аграрный центр» (Нем АЦ) в с. Чаглинка Акмолинской области. В реализации данного проекта определенную роль и содействие оказывают представители немецкой диаспоры и Общество «Wiedergeburt». Проект проводится по поручению Федерального Министерства Федеративной Республики Германия (BMEL) консорциумом, состоящим из Университета экономики и окружающей среды Нюртинген-Гайслинген (HfWU), Университета Хойенхайм, ADT проект ГмбХ Бонн, а также DEULA Баден-Вюртемберг ГмбХ. Все четыре организации обладают большим опытом в области обучения и повышения квалификации как преподавательского состава профессионально-технического образования, так и руководителей и специалистов аграрного сектора. Целью реализации проекта является изучение, развитие аграрно-политического сотрудничества и определение возможностей немецких инвестиций в сельскохозяйственный сектор Казахстана ввиду необходимости экспорта экологически чистой продукции в Германию в связи с прогнозируемым ростом населения в среднесрочной перспективе [19].

С казахстанской стороны партнером проекта является АО «Национальный аграрный научно-образовательный центр» (НАНОЦ). НАНОЦ поддерживает развитие сельского хозяйства в Республике Казахстан посредством внедрения современных методов

и технологий. Немецкий аграрный центр (НемАЦ) внедряет абсолютно новую для Казахстана концепцию профессионального повышения квалификации. С 2011 г. НемАЦ, опираясь на успешную программу школы DEULA, предлагает обширную программу курсов повышения квалификации для руководителей и специалистов в области сельского хозяйства, тем самым улучшая аграрное образование в Казахстане. Предложение практико-ориентированных курсов по повышению квалификации, а также демонстрация продуктов в их практическом, дают возможность задействованным иностранным фирмам быть представленными на казахстанском рынке. В ходе действующей фазы проекта Немецкий аграрный центр поставил перед собой цель, развиваясь, превратиться из двустороннего кооперационного проекта Министерства продовольствия и сельского хозяйства Германии в самостоятельную действующую организацию, устойчиво внедряющуюся в казахстанскую систему повышения квалификации в аграрном секторе.

В столице Казахстана г.Нур-Султане успешно ведет обучение Комплекс «Детский сад-школа-гимназия» №46, более широко известный под названием «Немецкая гимназия». На ее официальном сайте раскрыта история и уникальность данного учреждения: «Комплекс учрежден по инициативе Общества немцев «Видергебурт» г. Астаны и Акмолинской области постановлением главы Акмолинской городской администрации от 19 августа 1994 года с целью дать возможность детям этнических немцев получить дошкольное и школьное образование, изучая родной язык. С 1997 года в старших классах гимназии по программе педагогического обмена работает учитель из Германии. С 2002 года лучшие учащиеся выпускных классов получили возможность обучаться в течение 2-4 недель в гимназиях Германии. В 2000-2001 учебном году впервые ученики 11 класса успешно приняли участие в сдаче экзамена на Немецкий языковой диплом 2 степени и тем самым подтвердили высокий уровень образования. Таким правом обладают ученики лишь 6 школ в Казахстане. Диплом дает возможность поступления в вузы Германии без сдачи вступительного экзамена по немецкому языку. Вместе с детьми немецкой национальности (48%), имеющими возможность изучения родного языка и культуры, занятия дети казахской (13%), русской (31%), а также других национальностей (8%)» [24].

Германия всегда поддерживала этнических немцев за рубежом, в первую очередь оказывала финансовую помощь. По данным на 2017 г. 3,4 млн. немцев живет за рубежом [25]. Германия поддерживает работу Немецко-казахстанского социального фонда «Возрождение», ежегодно выделяя 2,4 млн. евро [26].

Заключение

В современных межгосударственных отношениях нельзя недооценивать роль «народной дипломатии», в которой существенную роль играют диаспоры. Немецкая диаспора в Казахстане является «мостом дружбы» между двумя лидерами таких регионов, как Европа и Центральная Азия. Крупная немецкая диаспора в нашей стране появилась в результате насильственной советской политики в период Великой Отечественной войны. Но немцы Поволжья не были повинны в ее развязывании и не были пособниками фашистов. Это хорошо понимали и казахи, делившие последним, спасшие многие жизни переселенцев и забравшие в свои семьи детей-сирот. Герольд Карлович Бельгер - известный казахстанский писатель, переводчик, литературовед, общественный деятель, описывает данный период времени следующим образом: «Но чужаками, пришельцами мы чувствовали себя лишь в первые дни недели. Казахи не чурались нас, а, наоборот, относились дружелюбно, сочувственно. Как-то само собой наладились добрые человеческие контакты. И что бы мы делали без внимания, заботы, сочувствия и помощи аулчан, казахов, о которых мы ничегошеньки и не знали. И вот уже одна соседка приносит бутылку молока, другая идет с миской айрана, третья угощает горстью-другой иримчика и курта, баскарма, председатель колхоза, расщедрился несколькими килограммами пшеницы и ячменя, кто-то завез мешочек неочищенного проса, коктерекский уста-кузнец выточил из камня маленькую ручную

мельницу... Словом, аул в беде нас не оставил...» [6].

Дружба народов Казахстана прошла испытание временем и нечеловеческими тяготами. И по сей день, в том числе благодаря деятельности Ассамблеи народа Казахстана, представители различных диаспор активно участвуют в общественной жизни страны. В Казахстане много известных личностей немецкой национальности: Аман Евгений - государственный деятель; Бельгер Герольд - писатель, переводчик, прозаик и критик; Дедерер Александр - первый председатель Ассоциации общественных объединений немцев Казахстана «Возрождение»; Александр Меркель - профессиональный футболист, игрок сборной Казахстана по футболу; Пфедфер Нора - поэтесса, возглавляла немецкое радио Казахской ССР, а позже немецкую секцию издательства «Казахстан»; Рау Альберт - Депутат Мажилиса Парламента Республики Казахстан, Председатель Попечительского Совета Общественного фонда «Казахстанское объединение немцев «Возрождение» и др.

Двустороннее сотрудничество с каждым годом расширяется, в значительной степени благодаря усилиям организаций этнических немцев в нашей стране и переселенцам из Казахстана в ФРГ.

В заключение работы следует выделить следующее:

1. Роль немецкой диаспоры в развитии современных казахстанско-германских отношений заключается во вкладе в налаживание культурных и экономических отношений, прежде всего в трансфере немецких технологий и опыта политических «мостов» между странами.

2. Немцы - активная и передовая часть казахстанского общества.

3. Этнические немцы соединяют в себе лучшие черты немецкого, русского и казахского народов.

4. Пройдя трудный путь вместе со всем казахстанским народом, немцы сохранили свою идентичность, традиции, обычаи и язык.

5. Наличие немецкой диаспоры - существенный фактор укрепления казахстанско-германских отношений, поскольку диаспора, как известно, играет важную роль в политических коммуникациях государств.

6. Федеральное правительство Германии оказывает существенную финансовую помощь организациям немецкой диаспоры в Казахстане.

7. Немецкая диаспора – самая крупная в Центральной Азии (около 180.000 чел.).

8. В Казахстане создана широкая нормативно-правовая база по поддержке немецкой диаспоры, создана Межправительственная комиссия по делам этнических немцев.

9. Немцы широко представлены в уникальном органе этнической политики Казахстана – Ассамблее народа Казахстана. Казахстан – родина для многих этносов, и важным элементом политической системы страны, скрепившим интересы всех этносов, обеспечивающим неукоснительное соблюдение прав и свобод граждан независимо от их национальной принадлежности, стала Ассамблея народа Казахстана, созданная 1 марта 1995 года по инициативе Президента страны Н.А. Назарбаева [27].

10. Передовыми сферами межгосударственного сотрудничества с участием этнических немцев являются: сельское хозяйство, образование, культура, технологическое развитие, туризм, медицинская сфера, защита окружающей среды.

11. Благодаря выверенной и миролюбивой этнической политике суверенного Казахстана отношения двух стран являются стабильными, бесконфликтными и дружественными.

В качестве рекомендаций по усилению роли немецкой диаспоры в укреплении двусторонних отношений для государственных органов нашей страны необходимо выделить следующее:

1. Следует на правительственном уровне повышать статус немецкого языка в школах и университетах страны для увеличения возможностей сотрудничества с лидером ЕС – Германией, при ведении переговоров на немецком языке.

2. Важно укреплять сотрудничество ОФ «Возрождение» и АО ЦМП «Болашак» по

расширению контингента обучающихся в Германии. Для многих казахстанцев данные программы являются наиболее приемлемыми, поскольку обучение в университетах ФРГ является бесплатным, в том числе для иностранцев. Претендент на получение гранта не должен будет предоставлять залог в виде недвижимого имущества. Гарантом может выступать государство.

3. В Казахстане следует расширить подготовку технических специалистов на немецком языке для обеспечения успешного трансфера технологий.

4. Целесообразно расширение контактов (конференций, бизнес-встреч, диалоговых площадок) между бизнесменами-этническими немцами в Казахстане и бизнес-сообществом Германии, в частности, переселенцами из РК.

5. Необходимо проводить популяризацию немецкого языка, обучения и научных стажировок в ФРГ. Это приведет к интенсификации двусторонних отношений по всем направлениям сотрудничества.

Список литературы

1. Социология: Энциклопедия / Сост. Грицанов А. А., Абушенко В. Л., Евелькин Г. М., Соколова Г. Н., Терещенко О. В. - Мн.: Книжный Дом, - 2003. - С. 501.
2. История российских немцев в документах. Ч. 1. - М., - 1993. - С. 214.
3. Герман А. А. История Республики немцев Поволжья в событиях, фактах, документах. - М., - 1996. - С. 300.
4. Абдилдабекова А. Изучение проблем демографической истории [Электрон. ресурс]. - 2013. - URL: <http://mysl.kazgazeta.kz/?p=639> (Дата обращения: 10.11.2019).
5. Слонова Г.В., Сраилова Г.М. История и язык немцев Казахстана [Электрон. ресурс]. - 2011. - URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2011/Philologia/3_89273.doc.htm (Дата обращения: 07.12.2019).
6. Нурманова М.О. Бельгер Г.К. О жизни немецкого народа в Казахстане [Электрон. ресурс]. - 2016. - URL: <https://articlekz.com/article/18200> (Дата обращения: 23.12.2019).
7. Шалтыков А.И. Проблемы формирования немецкой диаспоры в Казахстане [Электрон. ресурс]. - 2015. - URL: <https://articlekz.com/article/19197> (Дата обращения: 11.11.2019).
8. Апендиев Т.А., Асылбекова Ж.М., Абдукадыров Н.М., Сатов Е.Ж. Историческая картина переселения немцев в Казахстан (конец XIX - начало XX века) // Вестник Российской Академии наук. - Т. 86. - № 12. - 2016. - С. 1154-1156.
9. Таштемханова Р.М. Механизм тоталитарной власти. Немецкая историография о репрессивной политике Советского государства [Электрон. ресурс]. - 2007. - URL: <https://articlekz.com/article/5222> (Дата обращения: 17.01.2020).
10. Абуов Н.А. Депортированные немцы в Северо-казахстанской области в годы Великой Отечественной войны [Электрон. ресурс]. - 2007. - URL: <https://articlekz.com/article/5115> (Дата обращения: 17.01.2020).
11. Бургарт Л.А. Немецкое моноконфессиональное село в Казахстане: возникновение, развитие, разрушение (историко-демографический аспект) // Этно-демографические процессы в Казахстане и сопредельных территориях: сборник научных трудов XII Международной научно-практической конференции, Усть-Каменогорск, 27-28 мая 2011 г. - Усть-Каменогорск, - 2011. - С. 27-39.
12. Кадацкая Н.В. Миграционное поведение немцев Казахстана в конце 80-х-90-е годы XX века [Электрон. ресурс]. - 2005. - URL: <https://articlekz.com/article/4639> (Дата обращения: 17.01.2020).
13. Schmidt, Waldemar. Die Deutsche Minderheit in Kasachstan im 19.-20. Jahrhundert // Halbjahresschrift fuer suedeuropaeische Geschichte, Literatur und Politik. - 2015. - № 27 (1/2). - S. 159-

166

14. Sanders, Rita. Wirwarenimmerfleissig. Kulturelles Gedächtnis und Identität von Deutschen in Kasachstan. In AOONK (Ed.) // Ethnisch Deutsche Kasachstans: eineBrückezwischen Astana und Berlin: Materialien der internationalenKonferenz, Almaty, 2015.-Almaty, - 2015.- S. 450-458

15. Bergner, Cristoph, Zehetmair, Hans. Deutsch alsIdentitätssprache der deutschen Minderheiten.-München, - 2014.- S.131.

16. Steinbacher, Lydia. Der Schwund der deutschenMutterspracheunterSprecher/innen in Almaty, in Kasachstan.- Almaty, - 2017.- S.78.

17. Юн С.М. Политика Европейского Союза в Центральной Азии: от “открытия” региона к “стратегии нового партнерства” (1992-2008 гг.) /Под ред. А.Г.Тимошенко.-Томск: Томский государственный университет, - 2009.- С. 432. (Сер. “Центрально-азиатские исследования”. Вып. 1).

18. Национальный состав населения СССР. По данным всесоюзной переписи населения 1989 г.- М., - 1991. -С. 137.

19. Интервью автора с Исполнительным директором ОФ «Казakhstanское объединение немцев «Возрождение» Редлером Д.В. в ноябре 2019 г. в г.Нур-Султан, Казахстан.

20. К.Токаев высказался о программе трехязычия в Казахстане [Электрон.ресурс].- 2019. –URL: <https://24.kz/ru/news/top-news/item/305066-tokaev-vyskazalsya-o-programme-trekh-yazychiya-v-kazakhstane> (Дата обращения: 11.01.2020).

21. К вопросу о сохранении немецкого языка [Электрон.ресурс].- 2019. –URL: <http://wiedergeburt.kz/k-voprosu-o-sohraninii-nemetskogo-yazyka/>(Дата обращения: 11.01.2020).

22. А.Рау.Чем запомнится юбилейный год //DeutscheAllgemeineZeitung, №39/8998 (27. September – 3.Oktober 2019).- С.2-3.

23. Большая Евразия: Диалог. Доверие. Партнерство //DeutscheAllgemeineZeitung, №39/8998 (27.September – 3.Oktober 2019).- С.4-5.

24. О школе №46[Электрон.ресурс].- 2019. –URL: <https://46.astana-bilim.kz/o-shkole?lang=ru>(Дата обращения 10.11.2019).

25. 3,4 Millionen Deutsche lebenim Ausland [Электрон.ресурс].- 2017. –URL: <https://www.deutsche-im-ausland.org/nc/news/news-details/34-millionen-deutsche-leben-im-ausland.html> (Дата обращения 16.11.2019).

26. Deutsch-Kasachische Regie rungs kommission in Nur-Sultan zusam mengekommen [Электрон.ресурс].-2019. –URL: <http://daz.asia/blog/deutsch-kasachische-regierungskommission-in-nur-sultan/> (Дата обращения 10.11.2019).

27. Деятельность Ассамблеи народа Казахстана [Электрон.ресурс].- 2019. –URL:<https://assembly.kz/ru/ank/deyatelnost-assamblei-naroda-kazakhstana.php> (Дата обращения 16.11.2019).

Б.Б.Касенова

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Неміс диаспорасының қазақ-неміс қатынастарын нығайтудағы рөлі

Аңдатпа. Кез келген мемлекеттегі диаспора - бұл саяси қарым-қатынас институты және мемлекетаралық қатынастарды байланыстырушы көпір. Қазақстандағы неміс диаспорасының тарихы 200 жылдан астам уақытты құрайды. Қазақ пен неміс халықтарының достығы жер аударылған халықтың қиын тағдыры мен сыналған. Қазір этникалық немістер Қазақстан мен Германия арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға үлкен үлес қосуда. Қазақстандық неміс ұлты көптеген салаларда табысты жұмыс істейді: ауыл шаруашылық, туризм, медицина, қоғамдық секторда, екі ел арасындағы іскерлік және

мәдени байланыстардың кеңеюіне өз үлестерін қосады, келіс сөздерде делдал ретінде қызмет етеді. Бұл үлесті жоғары бағалай отырып, үкімет деңгейінде неміс диаспорасын қолдауға күш салынууда. Этникалық немістер мәселесі бойынша үкімет аралық комиссия құрылды, тиісті заңнамалық база қабылданды, жылдан-жылға неміс тілінің мәртебесі нығайып келеді. Болашақта неміс диаспорасы мемлекетаралық қатынастарды дамытуда «байланыс көпірі» рөлін атқарады, олар қазіргі кезде іс жүзінде жанжалсыз және достық қарым-қатынаста өмір сүруде.

Түйін сөздер: диаспора, Германия, Қазақстан, депортация, мемлекетаралық қатынастар, неміс тілі.

B. B. Kassenova

*Department of Regional Studies of L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, Kazakhstan*

The role of the German diaspora in strengthening Kazakh-German relations

Abstract. The diaspora in any state is an institution of both political communication and a “live bridge” in interstate relations. The history of the German diaspora in Kazakhstan has more than 200 years. The friendship of the Kazakh and German was tested by the difficult fate of the exiled people. And now ethnic Germans are making a great contribution to strengthening relations between Kazakhstan and Germany. Germans of Kazakhstan successfully work in many areas: in agriculture, tourism, medicine, the public sector and contribute to the expansion of business and cultural contacts between the two countries, acting as mediators in the negotiations. Highly appreciating this contribution, efforts are being made at the government level to support the German diaspora. An Intergovernmental Commission for Ethnic Germans Affairs has been created, an appropriate legislative framework has been adopted, and the status of the German language is strengthened from year to year. And in the future, the German diaspora will play the role of a “human bridge” in the development of interstate relations which today are practically non-conflict and friendly.

Keywords: diaspora, Germany, Kazakhstan, deportation, interstate relations, German language.

References

1. Gritsanov A. A., Abushenko V. L., Evelkin G. M., Sokolova G. N., Tereschenko O. V. *Sotsiologiya: Entsiklopediya [Sociology: Encyclopedia]* - Minsk, Knizhnyiy Dom, 2003.
2. *Istoriyarossiyskihnemtsev v dokumentah. [The history of Russian Germans in the documents]. Ch. 1 [Part 1]* - Moscow, 1993.
3. German A. A. *Istoriya Respubliki nemtsev Povolzhya v sobyitiyah, faktah, dokumentah [History of the Volga Germans Republic in events, facts, documents]* - Moscow, 1996.
4. Abdildabekova A. *Izuchenie problem demograficheskoy istorii [Studying the problems of demographic history]*. Available at: <http://mysl.kazgazeta.kz/?p=639> (Accessed 10.11.2019).
5. Slonova G.V., Srailova G.M. *Istoriya i yazyik nemtsev Kazahstana [History and language of the Germans of Kazakhstan]*. Available at: http://www.rusnauka.com/17_AND_2011/Philologia/3_89273.doc.htm (Accessed 07.12.2019).
6. Nurmanova M.O., Belger G.K. *O zhizni nemetskogo naroda v Kazahstane [Nurmanova M.O., Belger G.K. about the life of the German people in Kazakhstan]*. Available at: <https://articlekz.com/article/18200> (Accessed 23.12.2019).
7. Shalytkov A.I. *Problemyi formirovaniya nemetskoy diasporiyi v Kazahstane [The problems of the formation of the German diaspora in Kazakhstan]*. Available at: <https://articlekz.com/>

article/19197(Accessed: 11.11.2019).

8. Apendiyev T.A., Asylbekova Zh.M., Abdukadyrov N.M., Satov E.Zh. Istoricheskaya kartina pereseleniya nemtsev v Kazahstan (konets XIX - nachalo XX veka) [The historical picture of the migration of Germans to Kazakhstan (late 20th - early 20th centuries)], *Vestnik Rossiyskoy Akademii nauk* [Bulletin of the Russian Academy of Sciences], 86, 1154-1156 (2016). [in Russian]

9. Tashtemhanova R.M. Mehanizm totalitarnoy vlasti. Nemetskaya istoriografiya o represivnoy politike Sovetskogo gosudarstva [The mechanism of totalitarian power. German historiography on the repressive policies of the Soviet state]. Available at: <https://articlekz.com/article/5222> (Accessed: 17.01.2020).

10. Abuyov N.A. Deportirovannyye nemtsy v severo-kazahstanskoy oblasti v godyi Velikoy-Otechestvennoy Voynyi [Deported Germans in the North Kazakhstan Region during the Great Patriotic War]. Available at: <https://articlekz.com/article/5115> (Accessed: 17.01.2020).

11. Burgart L.A. Nemetskoe monokonfessionalnoe selo v Kazahstane: vzniknovenie, razvitie, razrushenie (istoriko-demograficheskiyaspekt) [The German monoconfessional village in Kazakhstan: the emergence, development, destruction (historical and demographic aspect)]. *Etnodemograficheskie protsessy v Kazahstane i sopredelnyih territoriyah: sbornik nauchnyih trudov XII Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Ethnodemographic processes in Kazakhstan and adjacent territories: a collection of scientific papers of the XII International Scientific and Practical Conference] (Ust-Kamenogorsk, 2011, p. 27-39).

12. Kadatskaya N.V. Migratsionnoe povedenie nemtsev Kazahstana v kontse 80-h–90-e godyi HH veka [Migration behavior of the Germans of Kazakhstan in the late 80s – 90s of the twentieth century]. Available at: <https://articlekz.com/article/4639> (Accessed: 17.01.2020).

13. Schmidt, Waldemar. Die Deutsche Minderheit in Kasachstanim 19.-20. Jahrhundert [The German minority in Kazakhstan in the 19th-20th centuries], *Halbjahress chtift fuersue deuropaesiche Geschichte, Literatur und Politik* [Half-year title for European history, literature and politics], 27(1/2), 159-166 (2015). [in German]

14. Sanders, Rita. Wirwarenimmerfleissig. Kulturelles Gedächtnis und Identität von Deutschen in Kasachstan [We were always diligent. Cultural memory and identity of Germans in Kazakhstan]. In AOONK (Ed.), *Ethnisch Deutsche Kasachstans: eineBrückezwischen Astana und Berlin* [Ethnic German of Kazakhstan: a bridge between Astana and Berlin].Material i ender internationalen Konferenz [International conference materials]. Almaty, 2015, p. 450-458.

15. Bergner, Cristoph, Zehetmair, Hans. Deutsch alsIdentitätssprache der deutschenMinderheiten[German as the identity language of the German minorities]. München, 2014.

16. Steinbacher, Lydia. Der Schwund der deutschenMutterspracheunterSprecher/innen in Almaty, in Kasachstan [Loss of German mother tongue among speakers in Almaty, Kazakhstan] Almaty, 2017.

17. Yoon S.M. Politika Evropejskogo Sojuza v Central'noj Azii: ot “otkrytija” regiona k “strategii novogo partnerstva” (1992-2008 gg.) [The policy of the European Union in Central Asia: from the “opening” of the region to the “strategy of a new partnership” (1992-2008)] (Tomskij gosudarstvennyj universitet, Tomsk, 2009).

18. Natsionalnyiy sostav naseleniya SSSR. Po dannym vsesoyuznoy perepisi naseleniya 1989 g. [The national composition of the population of the USSR. According to the All-Union Census of 1989]. Moscow, 1991.

19. Intervyu avtora s Ispolnitelnym direktorom OF «Kazahstanskoe ob'edinenie nemtsev «Vozrozhdenie» Redlerom D.V. v noyabre 2019 g. v g.Nur-Sultan, Kazahstan [Interview with the Executive Director of the Public Foundation “Kazakhstan Association of Germans“ Renaissance”D.V. Redler in November 2019 in the city of Nur Sultan, Kazakhstan]

20. K.Tokaev vyiskazalsya o programme treh' yazyichiya v Kazahstane [K. Tokayev spoke about the trilingualism program in Kazakhstan]. Available at: <https://24.kz/ru/news/top-news/>

item/305066-tokaev-vyskazalsya-o-programme-trekh-yazychiya-v-kazakhstane (Accessed: 11.01.2020).

21. К вопросу о сохранении немецкого языка [To the question of the preservation of the German language]. Available at: <http://wiedergeburt.kz/k-voprosu-o-sohraneni-nemetskogo-ya-zyka/> (Accessed: 11.01.2020).

22. A.Rau. Chem zapomnitsya yubileyniy god [How to remember the anniversary year], Deutsche Allgemeine Zeitung [German general newspaper], 39 (8998), 2-3. 2019. [in Russian]

23. BolshayaEvraziya: Dialog. Doverie. Partnerstvo [Greater Eurasia: Dialogue. The trust. Partnership], Deutsche Allgemeine Zeitung [German general newspaper], 39 (8998), 4-5. 2019. [in Russian]

24. О shkole №46 [About school № 46]. Available at: <https://46.astana-bilim.kz/o-shkole?lang=ru> (Accessed: 10.11.2019).

25. 3,4 Millionen Deutsche leben im Ausland [3.4 million Germans live abroad]. Available at: <https://www.deutsche-im-ausland.org/nc/news/news-details/34-millionen-deutsche-leben-im-ausland.html> (Accessed: 16.11.2019).

26. Deutsch-Kasachische Regierungs kommission in Nur-Sultan zusammengekommen [German-Kazakh government commission met in Nur-Sultan]. Available at: <http://daz.asia/blog/deutsch-kasachische-regierungskommission-in-nur-sultan/> (Accessed: 10.11.2019).

27. Deyatelnost Assamblei naroda Kazahstana [Activities of the Assembly of the People of Kazakhstan]. Available at: <https://assembly.kz/ru/ank/deyatelnost-assamblei-naroda-kazahstana.php> (Accessed: 16.11.2019).

Сведения об авторе:

Касенова Б.Б. - докторант кафедры регионоведения факультета международных отношений, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, ул.Сатпаева, 2, Нур-Султан, Казахстан.

Kassenova B.B. - PhD student, Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Vildan Öncül

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Samsun, Türkiye
(E-mail: vilice1@hotmail.com)*

6-36 Aylık Çocuklarda Anlam Bilgisinin Gelişimi

Özet: Anlam bilgisi, kişide erken çocukluk döneminde gelişen, sözcükleri, cümleleri anlamak ve kendi bilgileriyle ilişki kurarak karşıdaki kişiye isteklerini anlatmak için ihtiyaç duyduğu bilgidir. Nesnelere ve semboller arasında nasıl bir ilişki kurulduğunu ifade eder. Çocukta anlam bilgisinin gelişiminde çocuğun deneyimleri önemli etkiye sahiptir. Çocuğun zihninde sözcüğün yer edinmesi için göndergeyle ilgili bir deneyiminin olması, gözlemlenmesi, algılanması, kullanılması ve yaşaması gereklidir. Çocuklar bu nedenle ilk önce aile üyelerinin ve çevrelerinde bulunan eşyaların adını öğrenir. Yaşamsal deneyimleri arttıkça zihnindeki kavramlar olgunlaşır ve olayların oluş şekli, insanların bu olaylarla bağlantıları, neyi, nasıl kullanacağı konusundaki deneyimleri çocuğun bilgi deposunun içeriğini oluşturur. Çocuğun belleğindeki bu bilgiler, nesnelere eylemlerle olan ilişkilerini yansıtan sınıflandırmalardır; bu nedenle çocukta anlam gelişimi çocuğun sınıflandırma kavramını edinmesiyle başlar, önce alıcı dilde sonra ifade edici dilde görülür.

Türk çocuklarında anlam bilgisinin edinilmesi üzerine yapılan çalışmalar dünya genelinde yapılan çalışmalara göre yeni sayılır. Türk çocuklarının dil edinimini inceleyen çalışmaların 1980'li yıllarda başladığı görülmüştür. Türk çocuklarında anlam bilgisinin edinilmesi üzerine yapılan çalışmalardan yola çıkılarak bu bölümde 6-36 ayları arasında kayıtları alınan çocuklardan elde edilen veriler üzerinde çocuk dilinde anlam bilgisinin gelişimi gözlemlenmiş, sözcüklerin ifade ettiği anlamlar, çocukların yaptığı anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam kayması gibi anlam yanlışlamaları, sözcüklerin alt-üst anlamlarının ve parça-bütün ilişkisinin edinimi incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Anlambilim, Dil Öncesi Dönem, Dil Bilgisi Gelişimi Dönemi.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2020-131-2-101-108>

Giriş. Martinet her dilsel göstergenin, anlam ya da değeri olan bir gösterilenle, kendisine taşıyıcılık eden bir gösteren içerdiğini söyler. Buna birinci eklemlilik adını verir ve birinci eklemliliğin gösteren ve gösterilenden oluşan en küçük göstergeler olduğunu, birbirini izleyen göstergelere ayrıştırılamayacağını belirtir [1, s.23]. Aksan, Saussure'den beri gösterge olarak adlandırılan birimlerin, Bloomfield'den beri bağımsız biçim birimler olarak değerlendirildiklerini ve konuşma ya da yazı yoluyla belli bir kavramı aktarabilen anlamlı öğeler olduklarını ifade eder. Zihnimizin bize sözcüklere bağlı olarak kavramları tanıma olanağıyla birlikte onların ilişkili oldukları başka kavramlarla bağlantılarını anlama ve ayırt etme imkânı sağladığını söyler [2, s.42]. Baykoç-Dönmez ve Arı [3, s.115], dilde anlamın yaşamın ilk yıllarında başladığını ve yetişkinliğe kadar gelişerek devam ettiğini belirtir. Temel vd. [4, s.112]'ye göre yaşamın ilk yılları olan çocukluk döneminde çocuklar dilde anlamı öğrenmeden önce eylem ve olayları temsil eden sembol ve işaretleri öğrenir. Çevredeki eylem ve olaylar, nesnelere göndergedir ve her gönderge yapılan olayla ilgili birçok özellik içerir. Sözcük ve bu özellikler arasındaki ilişki anlamı oluşturur. Maviş [5, s.106], çocuğun gönderge hipotezine göre anlamı yorumlamasının zor olduğunu söyler ve özellikle soyut sözcüklerin göndergesi olmadığı için göstergeyle gönderge arasındaki ilişkinin çocuk tarafından anlaşılamayacağını belirtir. Harley [6, s.118]'e göre anlam bilimsel gelişme çocukta bir yaşından itibaren başlar. İlk yılda yeni sözcükler yavaş edinilir ve 50 sözcük ediniminden sonra sözcük dağarcığı patlaması meydana gelir. Aksan [2, s.48], çocuğun dil edinimi sırasında nesnelere, olayların ve bunlara ilişkin çeşitli niteliklerin sözcüklere bağlı olarak algılandığını söyler. Bloom & Lahey [7, s.134], çocukların ilk sözcük anlamlarının genelde somut nesnelere ya da ne yaptıklarını, ne yapmak üzere olduklarını, ne yapmaya çalıştıklarını, başkalarından ne

япmalarını istediklerini anlatan fiillerden oluştuğunu söyler. Clark [8, s.72] çocukların ilk isim kullanımlarında genellikle genişletme yaptıklarını, çocukların anlam kategorilerinin daha geniş olduğunu, çocukların anlamı oluşturan özellikleri algılarıyla belirlediğini, Temel vd. [4, s.116], anlam genişlemesinin temel özelliğinin biçim olduğunu ve boyut, ses, hareket, tat gibi özelliklerin çocuğun genelleme yapmasını sağladığını ifade eder.

Anlam genişlemesi dışında çocuklarda görülen diğer bir yanılı anlam daralmasıdır. Çocuk nesnelere ve olaylar için sözcüklerin dar anlamlarını kullanır. Araba sözcüğünü sadece oyuncak arabası için kullanıyorsa ve gördüğü diğer arabaları farklı adlandırıyorsa bu durum, sözcükleri yetişkinlere göre dar anlamlar içinde ürettiği anlamına gelir. Bukatko & Daehler [9, s.256], anlam daralmasının çocuğun belirttiğinden daha dar bir nesne sınıfına bir etiket uyguladığında ortaya çıktığını, zamanla çocuğun tek bir sözcüğü daha çeşitli bağlamlarda daha esnek bir şekilde kullanmaya başlayacağını belirtir.

Maviş [5, s.115-117]'e göre, çocuğun ilk öğrendiği sözcükler genel olarak şu özellikleri taşır: Her sözcüğün tek bir göndergesinin olması sebebiyle özel isimler çocukların ilk öğrendiği isimlerdir. Özel isimlerin ardından birbirine çok benzeyen nesnelere ait genel isimleri öğrenir. Soyut isim ve fiiller geç çocukluk evrelerine kadar edinilmeyebilir. Renk isimlerini söyleyebilir; ancak tam olarak o ismin hangi renge ait olduğunu anlaması 42. aya kadar sürebilir. Çocuğun anlam gelişiminde en karmaşık olan sözcükler uzun-kısa, soğuk-sıcak gibi karşılaştırmalı ilgi sözcüklerinin edinilmesidir. Çocuğun öğrenmekte zorlandığı diğer bir sözcük grubu da ortama göre değişen, mesafe farklılıklarına ve görüş açısına göre şekillenen “bu, şu, o, burada, orada, şurada” gibi yer ve yön gösteren sözcüklerdir. Çocuk dilindeki anlam gelişimi, önce alıcı dilde sonra ifade edici dilde görülür. Çocuklar sözcük söylemeye başlamadan önce kendilerine söylenenleri anlayabilir. Örneğin çocukların genelde 10 sözcük ürettikleri dönemde 50 sözcüğü anlayabildikleri görülür.

Veriler ve Değerlendirmesi. Türkçe konuşan çocukların anlam bilgisi gelişimiyle ilgili çalışmaların az olmasından yola çıkılarak 6-36 ay arası 11 çocuk üzerinde iki buçuk yıl boyunca 15'er gün arayla bir saat kayıt almak suretiyle çocukların verileri değerlendirilmiş ve anlam bilgisi gelişimi üzerine bazı sonuçlara varılmıştır. Etik nedenlerden dolayı veri sonuçları değerlendirilirken gözlemlenen çocukların isimleri verilmemiş, adlarının baş harfleri kullanılmıştır. Çocuk dilinde anlam bilgisinin gelişiminin incelendiği 6-36 ay arasında yapılan gözlem kayıtlarında çocukların alıcı dil becerilerinin, ifade edici dil becerilerinden daha önce geliştiği görülmüştür. 6. aydan itibaren evde gözlemleri yapılan K ve A'nın sözcük üretmeden çok daha önce iletişim kurmaya başladıkları tespit edilmiş, yönlendirmelere doğru bir şekilde tepki vermeleri anlatabildiklerinden daha çok şeyi anlayabildiklerini göstermiştir.

Çocukların nesne, eylem ve olayları temsil eden sembol ve işaretleri öğrendikleri, sözcük üretmeye başladıktan sonra da bu sembol ve işaretleri kullanmaya devam ettikleri görülmüştür. 10. ayda K'nin bilgisayarda seyrettiği çizgi filmi açmaları için eliyle bilgisayarı işaret etmesi, jestlerin konuşmaya başlamadan önce geliştiğini ve ilerleyen aylarda sözcük üretimine katkı sağladığını göstermiştir. 12. ayda A'nın evdekilerden birisinin dış kapıya yöneldiğini görünce onu da kucağına alıp götürmesini istediğini ifade etmek için yanına gidip kollarını ona doğru uzatarak yüzüne bakması, ilk sözcüklerini üreten A'nın jestle anlatımı sürdürdüğünü göstermiştir.

Verilerdeki ilk anlamlı sözcük, 11. ayda K'nin, 12. ayda da A'nın verilerinde görülen baba sözcüğüdür. İlk sözcükler baba, dede, anne, abba “abla”, abi, enenne “anneanne” gibi aile bireylerini ifade eden sözcüklerdir. İlk nesne ismi 17. ayda A'nın ürettiği aaba “araba” ve boo “top” sözcüğüdür.

İlk hareket ifade eden sözcük, A'nın verilerinde 12. ayda görülen “al” ve “ver” anlamlarını karşılayan avv sözcüğüdür. 20. ayda 66 sözcük ürettiği tespit edilen A'nın en fazla ürettiği sözcük türünün fiil, 20 sözcük edinen K'nin ise isim olduğu tespit edilmiştir.

İsim, fiil, sıfat ediniminden sonra ilk fonksiyon sözcük ediniminin K'de 17. ayda ürettiği edatla, A'da ise 18. ayda ürettiği zamirle başladığı tespit edilmiş, 20. ayda edat, 24. ayda bağlaç

edinimi görülmüştür. İlk uydurma sözcük A'nın verilerinde 16. ayda, K'nin verilerinde 19. ayda tespit edilmiştir. İlk sosyal sözcükler A'nın verilerinde 12. ayda, K'nin verilerinde 15. ayda görülmüştür. Uydurma sözcüklerin ilerleyen aylarda azaldığı gözlemlenmiştir.

Fonksiyon sözcük kullanımının 28. aydan sonra arttığı görülmüş, 28. ayda E'nin verilerinde benimçi “benimki” ilgi zamiri, neeye “nereye”, neede “nerede” soru zarfı, EM'nin verilerinde ney “ne” soru zamiri ve Y'nin verilerinde hepsini belgisiz zamir, 29. ayda Y'nin verilerinde daa “daha” ölçü-miktar zarfı, sebep-sonuç bağlacı olan “çünkü”, zıtlık ifade eden “ama” bağlacı, 32. ayda AA'nın ve OK'nin verilerinde kim, ne, tim “kim” soru zamirleri, OK'nin verilerinde gibi benzetme edatı, olasılık anlamı veren beeki “belki” bağlacı, 35. ayda D'nin verilerinde işte ve 36. ayda OE'nin ve AA'nın verilerinde tamam edatı, OE'nin verilerinde “ile” bağlacı tespit edilmiştir.

Renkleri 15. ayda tanıdığı anlaşılan A'nın, ancak 26. ayda doğru isimlendirebildiği görülmüş, eline aldığı okeyi göstererek tımızı ocii “kırmızı oje” dediği tespit edilmiştir. Kreşte gözlemlenen çocukların verilerinde görülen örneklerde üç çocukta da 30. ayda renk kavramının tam olarak geliştiği tespit edilmiştir.

Sayı isimlerini 28. ayda sırayla sayabilen A'nın sayı adıyla rakamı eşleştiremediği, sadece saymayı bildiği ama rakam olarak sayının göstergesini bilmediği tespit edilmiştir. 34. ayda OK'nin akvaryumdaki balıkları adet olarak doğru saydığı; ancak rakamlar gösterildiğinde hepsini tanıyamadığı görülmüştür. 36. aya kadar çocukların sayıları göstergeleriyle eşleştirebildiklerini gösteren net bir bulguya rastlanmamıştır.

“Bu, şu, o, bura, ora, böyle, öyle” gibi cümleyi kuran kişinin durduğu yere göre değişen gösterme sözcüklerinin 18. ayda görülen ilk örneği, A'nın verilerindeki goy buya “buraya koy” cümlesindeki buya “buraya” zarfıdır; ancak A, bu cümleyi söylerken eliyle işaret etmediğinden bu gösterme zarfını anlamını bilerek kullanıp kullanmadığı tespit edilememiştir. Gösterme sözcüklerinin doğru olarak kullanıldığının ilk örneği 26. ayda A'nın verilerinde tespit edilmiştir. Annesinin “orada ne var” sorusuna cevap verirken burada “burada” zarfını kullanmıştır. Bu örnekte A'nın mesafe farklılıklarının bu sözcükleri değiştirdiğini bildiği görülmüştür. 35. ve 36. ayda alınan verilerdeki örnekler, 36. aya kadar sözcüğün değişmesine neden olan mesafe farkının çocuklarda kavram olarak geliştiğini göstermiştir.

Büyük-küçük, yukarı-aşağı gibi zıtlık ifade eden sözcüklerin 35. ay civarında geliştiği gözlemlenmiş, OK'nin 35. ayda büyük küçük maymunlaa vaadı “büyük küçük maymunlar vardı” ve 36. ayda görülen bak öğretmenim goril yukarı çıkıyo, Allaah aşaa düştü “bak öğretmenim goril yukarıya çıkıyor, Allah aşağıya düştü” cümlelerinde zıt kavramlarını doğru kullandığı görülmüştür.

Çocuklarda görülen ilk anlam yanılığının, 9. ayda anlam genişlemesiyle başladığı, ailedeki bütün erkeklere baba diyen K'nin 11. ayda bu sözcüğü sadece babası için kullandığı tespit edilmiştir. 14. ayda annesinin işe başlaması nedeniyle eve gelen bakıcıyı abba “abla” şeklinde çağıran K'nin önceki aylarda söylediği anne sözcüğü yerine abba “abla”, 15. ayda kendinden büyük tüm çocuklara abi “ağabey” demesi ve 20. ayda televizyonda seyrettiği “akıllı tavşan momo” çizgi filminden dolayı gördüğü her tavşanı momo şeklinde adlandırması, 34. ayda OK'nin sınıflarındaki kuşun yemini görüp yeme, tohu “tohum” demesi diğer anlam genişlemesi örnekleridir.

Çocukların yaptığı ikinci anlam yanılığı olan anlam daralması, verilerde anlam genişlemesinden sonra ve ilk olarak 17. ayda A'nın cümlelerinde görülmüştür. A'nın sokaktaki diğer arabalara düdük derken sadece köye gidip geldikleri araca aaba “araba” demesi verilerde tespit edilen ilk anlam daralması örneğidir. İkinci örnek, 21. ayda en sevdiği arabası için mi “minik” adlandırmasını yapan K'nin “minik” sıfatını bir sıfat olarak değil, arabasının adı olarak kullanmasıdır.

Verilerde görülen anlam kayması, “fiilleri farklı anlamlarla ifade etme” şeklinde ilk olarak 21. ayda A'nın cümlelerinde tespit edilmiştir. A'nın düştü fiilini “bıraktı”; bas fiilini “adım at, yürü” anlamında kullandığı görülmüş, 23. ayda saa “sal” fiilini “koy, bu noktaya bırak”, 27. ayda saktadı “sakladı” fiilini “sakladım” ve “saklandım” anlamında kullandığı tespit edilmiştir. Y'nin 31. ayda kaapus gelicek “karpuz gelecek” cümlesinde “gelmek” sözcüğünü “çıkılmak, olmak”; 32. ayda

ay kafama geeldi “ay kafama geldi” cümlesinde “çarpmak” anlamında kullandığı anlaşılmıştır. 32. ayda AA’nın çıkağamadım “çıkaramadım” sözcüğünü “açamadım”; 34. ayda YA’nın pamuk taktılaa “pamuk taktılar” cümlesinde “takmak” fiilini “koymak” anlamında kullandığı tespit edilmiştir.

Çocukların yetişkin sözcüklerini bilmedikleri zaman yaptıkları benzetmeler şeklinde görülen eğretileme örneğinin ilki 34. ayda İ’nin “kuvöz” sözcüğü yerine “kafes” sözcüğünü kullanmasıdır. Kapalı olmasından dolayı kuvözü kafese benzettiği düşünülebilir. Verilerdeki ikinci eğretileme örneği, 36. ayda OK’nin aslanın yelesini aslanın giysisi olarak tanımlayarak yeyeksiz attan “yeleksiz aslan” demesidir.

“İçeriği içerenden yola çıkararak belirtme” olarak tanımlanan düzdeğişmecenin ilk örneği 32. ayda OK’nin benim de buunum aktı “benim de burnum aktı” ve 34. ayda AA’nın buunun akmış “burnu akmış” cümlesindeki “burnu akmak” ifadesidir. 34. ayda YA’nın üstünü çıkaamış “üstünü çıkarmış” ve 36. ayda AA’nın ben üstümü değıştirdim cümlesindeki “üst çıkarmak ve değıştirmek” ifadesi ve 34. ayda YA’nın kiiliye atmış “kirliye atmış” cümlesinde “kirli” sözcüğünü “kirli sepeti” yerine kullanması diğeri düzdeğişmece örnekleridir.

Üst biliş örneklerinin ilki 28. ayda A’nın elindeki hamur kalıbına, annesinin “kelebek” demesine rağmen, A’nın bilgisinden emin bir şekilde acik “ayıcık” olduğu konusunda ısrar etmesi ve annesinin dikkatle baktığında kalıbın ayı şekli olduğunu fark etmesidir. Yine 28. ayda EM’nin öğretmenin elindeki şişeye iyaç diil, süt “ilaç değil, süt” demesi ve 34. ayda İ’nin öğretmen denize girerken kollarına ne taktıklarını sorduğunda verdiği ben bilmiyorum cevabı üst biliş kavramının oluştuğunu ve bildiğinin ya da bilmediğinin farkında olduğunu göstermiştir.

Çocuklarda alt ve üst anlam gelişiminin görüldüğü ilk örnek, 22. ayda A’nın sütlü çikolata ve bitter çikolata için ayrı adlandırma yapmasıdır. Çikolata türlerinin hepsini aynı sınıfta adlandırmayan A’nın sütlü çikolataya çukta, siyah çikolataya aci “acı” dediği tespit edilmiştir. Bu örnek hem sınıflandırma yapabildiğini hem de üst ve alt anlam kavramın geliştiğini göstermiştir. Çocuklarda üst ve alt anlam kavramının 22. ayda başlayıp 30. aydan sonra geliştiği görülmüştür.

İlk sözcük birleştirmeleri A’nın 13. ayda bir ünlem ve bir isim sözcüğüyle oluşturduğu telgraf cümlesi birleşimleridir. İlk üç-dört sözcüklü birleşimler 25. ayda, 5 sözcüklü cümle 31. ayda görülmüş, çocuklar 36. aya ulaştıklarında sözcük sayılarının yedi-sekiz sözcüğe yükseldiği ve zarf-fiil, sıfat-fiil, isim-fiil kullanarak karmaşık yapıda cümleler oluşturmaya başladıkları tespit edilmiştir.

Çocukların dili Gestald yaklaşımıyla mı Analitik yaklaşımınla mı edindiği konusunda 6-36 ay arasında yapılan gözlemlerde tespit edilen örneklerden Gestalt tarzıyla öğrendiklerini örnekleyen bulgular elde edilmiştir. Asıl sorunun yapısına odaklanmayı sağlayan ve verimli düşünceyi kullanarak çözüm bulmak için sorunları yeniden yapılandırmayı amaçlayan Gestalt yaklaşımında deneme yanılma yoluyla ve deneyimlerden yeni çıkarımlar yaparak öğrenme biçimleri verilerde gözlemlenmiştir.

Sonuç. 0-12 ayları arasındaki Dil Öncesi Dönemde 11. ve 12. aylarda görülen ilk gerçek anlamlı sözcüklerden önce çocukların söylenenleri anladıkları ve tepki verdikleri tespit edilmiş, çocukların dili ifade etme ve anlama yeteneklerinin bilgi ve durum bağlamına bağlı olduğu ve anlamının, ifade etme durumundan daha önce geliştiği görülmüştür.

Tek Sözcük Dönemi olan 12-18 ayları arasında önce isim, fiil, ünlem edinimleri görülmüş ve bu içerik sözcükler dışında ilk fonksiyon sözcük edinimi edat kullanımında tespit edilmiştir. 12. aydan itibaren üretilen ses taklidi uydurma sözcükler dışında ilk kendince adlandırma 16. ayda tespit edilmiştir. İlk sosyal sözcük 12. ayda tespit görülmüş ve 13. ve 15. aylarda çağrışım örnekleri tespit edilmiştir. Anlam genişlemesiyle başlayan anlam yanılısamalarının anlam daralmasıyla devam ettiği görülmüş, ilk anlam daralması 17. ayda tespit edilmiştir.

18-24 ayları arasındaki İki Sözcük Döneminde kişi zamiri, soru zamiri gibi fonksiyon sözcük kullanımının arttığı, uydurma sözcük üretiminin devam ettiği görülmüş, tek sözcük döneminden farklı olarak 21. ayda ve 23. ayda anlam kayması tespit edilmiştir. 22. ayda sınıflandırma

yapabildikleri ve alt anlam üst anlam kavram bilgisi gelişmeye başladığı görülmüştür.

Dil Bilgisi Gelişim Dönemi olan 24-36 ayları arasında çocukların dili kullanma ve anlamlandırma bakımından oldukça geliştikleri görülmüş, ilk aylarda anlam genişlemesi, anlam daralması görülürken bu dönemde daha çok anlam kayması örnekleri tespit edilmiştir. Çocukların dilde yetkinlikleri arttıkça yetişkin cümlelerindeki anlamlara yakın cümleler kurdukları ve cümlelerinde eğretileme, düz değişmece örneklerine daha sık rastlandığı, üst bilişin arttığı dikkat çekmiştir.

Kaynakça

1. Martinet, A. İşlevsel genel dilbilim. Berke Vardar [Martinet, A. Functional General Linguistics. Berke Vardar], Multilingual Publications, - Istanbul, 1998.
2. Aksan D. Anlambilim: anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi [Aksan D. Semantics: semantics subjects and semantics of Turkish] . Engin Publishing House, - Ankara, 1998.
3. Baykoç-Dönmez, N. ve Arı, M. . “12-30 aylık Türk çocuklarında dilin kazanılması” [Baykoch-Donmez, N. and Bee, M. . ”The acquisition of language in Turkish children of 12-30 months»] G.Finish. Journal Of The Faculty Of Education. 1992. 8 (3). P. 115-161.
4. Temel F. Z. Erken çocuklukta dil edinimi [Temel F. Z. Language acquisition in early childhood]. Visa Publications, - Ankara, 2014.
5. Maviş, İ. “Çocukta anlambilgisi gelişimi”. S. Topbaş. Dil ve Kavram Gelişimi [Mavis, I. “Development of semantics in children”] S. Topbas. Language and Concept Development], Kök Publishing, - Ankara, 2005. P.106-122.
6. Harley, A. T. The psychology of language, from data to theory. Psychology Press Ltd., - New York, 2001.
7. Bloom, L. & Lahey, M. Language development and language disorders. Wiley and Sons,- New York, 1978.
8. Clark, E. V. “What’s in a word? On the child’s aquisition of semantics in his first language”. T. E. Moore (ed.). Cognitive development and the aquisition of language. Academic Press, INC, - New York, 1973. P. 65-109.
9. Bukatko, D. & Daehler, M. W. Child development a thematic approach. Wadsworth, Cengage Learning, - Belmont, 2012.
10. Aksu-Koç, A. ve Ketrez, F. N. “Anadili gelişimi”. Ç. Aydın vd. Aklın çocuk hali, zihin gelişimi araştırmaları [Aksu-Koç, A. and Ketrez, F. N. “Native language development»” O. Aydın et al. Child state of Mind, Research on mind development.] Koç University Publications, - Istanbul, 2016. P.13-39.
11. Ateş Ş. B. ve Küntay, C. A. “Referential interactions of Turkish-learning children with their caregivers about non-absent objects: integration of non-verbal devices and prior discourse”. - Journal of Child Language. 2018. №45(1). P. 148-173.
12. Karakelle, S. “Bildiğimi bildiğimi nasıl bilirim: üst bilişsel süreçlerin yaşam boyu değişimi”. Ç. Aydın vd. (ed.). Aklın çocuk hali, zihin gelişimi araştırmaları [Karakelle, P. “How I know what I know: lifelong change of upper cognitive processes”. O. Aydın et al. (ed.). Child state of Mind, Research on mind development.] Koç University Publications, - Istanbul, 2016. P.189-210.

Vildan Oncul

Ondokuz Mayıs University, Samsun, Turkey

Development Of Semantical thoughts in 6-36 Month Children

Abstract. Semantics is set of knowledge that develops in early childhood and that a person needs to understand words and sentences and by associating them with her/his knowledge to tell others what s/he wants. It expresses how relation between objects and symbols was built. Child's experiences have an important effect in development of semantics in a child. In order to settle a word in her/his mind child needs to experience, observe, perceive and use the reference word. That's why children learn their parents' names and the objects nearby first. As her/his life experience increases notions in her/his mind develop. How things happen and how things are related with people, her/his experience in what to use and how to use it forms the content of knowledge storage. This knowledge in child's mind is the classifications that reflect the relation between the objects and the activities. Development of Semantics in a child begins with acquisition of notion of classification and first appears in receiving language and then expressing language.

Studies made on Turkish Children's acquisition of semantics is very recent compared to the studies made worldwide. Studies concerning the language acquisition in Turkish Children starts 40 years ago. Based on the studies made on Semantic acquisition in Turkish children, in this chapter data obtained from children who were recorded between 6-36 months the development of Semantic in Child's language has been observed. The meaning of the words, the children's mistakes like semantic restriction, evolution and displacement and acquisition of submeaning and highmeaning of the words and unit-whole relation has been examined.

Keywords: Semantics, Pre-Language Period, Grammer Development Period

Вильдан Өнжүл

Он тоғызыншы мамыр университеті, Самсун, Түркия

6-36 айлық балаларда семантикалық ойлаудың дамуы

Аңдатпа. Тілді түсіну - балалардың кішкене кезінде дамиды және сөздерді, сөйлемдерді түсіну, өз мәліметтерімен байланыс құрып, қарсы алдындағы кісіге қалағанын түсіндіруде қажет болатын сезім. Заттар мен символдар арасында қандай байланыс құрылатындығын білдіреді. Балалардың мағыналарды түсіну түйсіктерінің дамуында баланың тәжірибелері басты рөл ойнайды. Баланың ақыл-ойында сөздің орнығуы үшін референтпен байланысты бір тәжірибенің болуы, бақылануы, қабылдануы, қолданылуы және өмір сүруі қажет. Балалар сол себептен, алдымен, отбасы мүшелерінің және айналасындағы заттардың атын танып, біледі. Күнделікті тәжірибелер артқан сайын ақыл-ойындағы ұғымдар қалыптасады және оқиғалардың қалыптасуы, адамдардың бұл оқиғалармен байланыстары, нені, қалай қолдану мәселесіндегі тәжірибелер баланың мәлімет базасының мазмұнын қалыптастырады. Баланың ақыл-ойындағы бұл мәліметтер заттардың қимылмен байланысын көрсететін топтастыру болып саналады. Сол себептен балада тілді түсінудің дамуы баланың топтастыру ұғымын қабылдаумен басталады.

Түрік балаларында түсіну танымының орнығуы бойынша жасалған еңбектер әлем бойынша жасалған еңбектерге қарағанда әлі де жаңа сатыда орын алады. Түрік балаларының тілді түсінуін қарастырған еңбектер 1980 жылдары жазыла бастады. Түрік балаларының тілді түсінуі туралы жасалған еңбектерді дереккөзі ретінде ала отырып, аталған мақалада 6-36 айлық тіркелген балалардан алынған мәліметтер негізінде бала тілінде тілді түсіну танымының дамуы бақылауға алынып, сөздердің білдіретін мағыналары, балалардағы мағынаның тарылуы, мағыналардың кеңеюі, мағыналардың өзгеруі, сөздердің мағыналары және бөлшек-бүтін байланыстары қарастырылған.

Түйін сөздер: түсіну танымы, тіл алдындағы кезең, тіл білімінің даму кезеңі.

Вильдан Онджул

Университета 19 Мая, Самсун, Турция,

Развитие семантического мышления у детей 6-36 месяцев

Аннотация: Семантика - это набор знаний, формирующийся у человека в раннем детстве для того, чтобы понимать слова и предложения окружающих и использовать их для того, чтобы выражать свои мысли и рассказывать их другим. Семантика раскрывает, как была основана связь между объектами и символами. Опыт ребенка оказывает важное влияние на развитие семантики у ребенка. Для утверждения слова в сознании ребенка, ему нужно испытать, наблюдать, воспринимать и использовать его. Вот почему дети сначала узнают имена своих родителей и близких окружающих. По мере того как его жизненный опыт увеличивается, в его сознании развиваются представления о том, как происходят события, как они связаны с людьми. Этот опыт ребенка о том, как и где использовать эти знания и формирует хранилище его знаний. Эти знания в сознании ребенка являются классификациями, отражающими связь между предметами и действиями. Развитие семантики у ребенка начинается с усвоения понятия классификации и сначала появляется на языке, на котором он их получил, затем на языке, на котором выражается.

Исследования, проведенные по изучению семантики у турецких детей, сравнительно недавние относительно исследований, проводимых в мировой практике. Изучение детской семантики в Турции начало проводиться около 40 лет назад. В нашей статье использованы данные по развитию семантики у турецких детей, в частности, детей в возрасте от 6 до 36 месяцев и проанализированы вопросы развития семантики в языке ребенка, понимание слов, ошибки детей, семантическое ограничение, эволюция и смешение, а также усвоение смысла слов как понятийных единиц.

Ключевые слова: семантика, период до усвоения языка, период развития языка.

References

1. Martinet, A. İşlevsel genel dilbilim. Berke Vardar [Martinet, A. Functional General Linguistics. Berke Vardar], Multilingual Publications, - Istanbul, 1998.
2. Aksan D. Anlambilim: anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi [Aksan D. Semantics: semantics subjects and semantics of Turkish] . Engin Publishing House, - Ankara, 1998.
3. Baykoç-Dönmez, N. ve Arı, M. . “12-30 aylık Türk çocuklarında dilin kazanılması” [Baykoc-Donmez, N. and Bee, M. . ”The acquisition of language in Turkish children of 12-30 months»] G.Finish. Journal Of The Faculty Of Education. 1992. 8 (3). P. 115-161.
4. Temel F. Z. Erken çocuklukta dil edinimi [Temel F. Z. Language acquisition in early childhood]. Visa Publications, - Ankara, 2014.
5. Maviş, İ. “Çocukta anlambilimi gelişimi”. S. Topbaş. Dil ve Kavram Gelişimi [Mavis, I. “Development of semantics in children»” S. Topbas. Language and Concept Development], Kök Publishing, - Ankara, 2005. P.106-122.
6. Harley, A. T. The psychology of language, from data to theory. Psychology Press Ltd., - New York, 2001.
7. Bloom, L. & Lahey, M. Language development and language disorders. Wiley and Sons,- New York, 1978.
8. Clark, E. V. “What’s in a word? On the child’s aquisition of semantics in his first

language”. T. E. Moore (ed.). Cognitive development and the aquisition of language. Academic Press, INC, - New York, 1973. P. 65-109.

9. Bukatko, D. & Daehler, M. W. Child development a thematic approach. Wadsworth, Cengage Learning.- Belmont, 2012.

10. Aksu-Koç, A. ve Ketrez, F. N. “Anadili gelişimi”. Ç. Aydın vd. Aklın çocuk hali, zihin gelişimi araştırmaları [Aksu-Koç, A. and Ketrez, F. N. “Native language development»” O. Aydın et al. Child state of Mind, Research on mind development.] Koç University Publications, - Istanbul, 2016. P.13-39.

11. Ateş Ş. B. ve Küntay, C. A. “Referential interactions of Turkish-learning children with their caregivers about non-absent objects: integration of non-verbal devices and prior discourse”. - Journal of Child Language. 2018. №45(1). P. 148-173.

12. Karakelle, S. “Bildigimi bildigimi nasıl bilirim: üst bilişsel süreçlerin yaşam boyu değişimi”. Ç. Aydın vd. (ed.). Aklın çocuk hali, zihin gelişimi araştırmaları [Karakelle, P. “How I know what I know: lifelong change of upper cognitive processes”. O. Aydın et al. (ed.). Child state of Mind, Research on mind development.] Koç University Publications, - Istanbul, 2016. P.189-210.

Сведение об авторе:

Öncül Vildan - Öğretim Görevlisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Kurupelit yerleşkesi Atakum, Samsun, Türkiye.

Onjul Vildan - Lecturer , Ondokuz Mayıs University, Kurupelit Campus Atakum, Samsun, Turkey.

Онджул Вильдан – преподаватель университета 19 Мая, Самсун, Турция.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы»
Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы»
журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журнал мақсаты. Саяси ғылымдар, аймақтану, шығыстану, түркітану салалары бойынша мұқият тексеруден өткен ғылыми құндылығы бар мақалалар жариялау.

2. Журналда мақала жариялаушы автор мақаланың қол қойылған бір дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 402 кабинет) және vest_polit@enu.kz электрондық поштасына Word форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар *қазақ, орыс, ағылшын, араб, түрік* тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді. Сонымен қатар мақала мәтінін плагиат жүіесінде тексеруге келісімін білдіреді.

4. Мақаланың көлемі 18 беттен аспауға тиіс (6 беттен бастап). Мақаланың құрылымы

5. ХҒТАР <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс жасайтын болса, онда әр автор мен оның жұмыс мекемесі қасында бірдей белгі қойылу керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында;

Аннотация (100-200 сөз; мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиет- терге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/ талқылау, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет).

Түйін сөздер (6-8 сөз не сөз тіркесі). Түйін сөздер мақала мазмұнын көрсетіп, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-іздістіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25 см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.

Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын, сканерден өтпеген болуы керек.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсіндірілуі берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдібиеттерге сілтемелер тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің номерленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіліде: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1] арқылы, екінші сілтеме [2] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Кітапқа жасалатын сілтемелерде қолданылған беттері де көрсетілуі керек (мысалы, [1, б. 45]). Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпейтін басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін,

6. Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса), орыс және ағылшын тілінде (егер мақала түрік немесе араб тілінде жазылса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орны-

ның мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның қайтарылуы оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) өң- деп қайта, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі қажет. Рецензент жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

Пікірі мақұлданған мақалаларды редколлегия алқасына талқылап, басуға келіседі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі: 4500 тенге – Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ қызметкерлері үшін және 5500 тенге басқа ұйым қызметкерлеріне.

Provision on Articles submitted to the Journal

“Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Political Science. Regional studies. Oriental studies. Turkology Series”

1. Purpose of the journal. Publication of carefully selected original scientific works and book reviews in the fields of political science, regional studies, oriental studies, turkology.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 402) and by e-mail vest_polit@enu.kz in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: *Kazakh, Russian, English, Turkish, Arabic.*

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations and also he/ she agrees to check the uniqueness of the article text.

4. The volume of the article should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. Structure of the article (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides

- 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

IRSTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization)

- center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Keywords (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the “red line” -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, p. 45]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see on the journal web-site bulpolit.enu.kz).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and

English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language), in Russian and English (if the article is in Turkish or Arabic language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Политические науки. Регионоведение. Востоковедение. Тюркология»

1. Цель журнала. Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ и обзоров книг по направлениям политические науки, международные отношения, востоковедение, регионоведение, тюркология.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 402) и по e-mail vest_polit@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: *казахский, русский, английский, турецкий, арабский.*

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций, а также дает согласие на проверку уникальности текста статьи.

4. Объем статьи не должен превышать 18 страниц (от 6 страниц).

5. Схема построения статьи (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

МРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, с. 45]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нелицензируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. на сайте журнала bulpolit.enu.kz в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском

и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке), на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке), на русском и английском (если статья оформлена на турецком или арабском языках).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ им. Л.Н. Гумилева – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Редактор: Р.А. Нуртазина
Шығарушы редактор: А.М.Сәрсенбекова
Дизайн: А.М.Сәрсенбекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Саяси ғылымдар. Аймақтану.
Шығыстану. Түркітану сериясы.
-2020. - 2 (131). - Нұр-Сұлтан: ЕҰУ. 115 б.
Шартты б.т. -24 Таралымы - 20 дана

Мазмұнына типография жауап бермейді. Редакция мекен-жайы: 010008, Нұр-Сұлтан қ.,
Сатпаев көшесі, 2
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды